

Ж 14595 1998. 6.

РК

Національна академія наук України
Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського
Науково-теоретичний та практичний журнал

№6 1998

БІБЛІОТЕЧНИЙ ВІСНИК

LIBRARY NEWS

**Президент Національної академії наук України,
академік Борис Євгенович Патон**

Борису Патону - 80

Сьогодні слово **Академік** ми напишемо з великої літери, оскільки йдеться про патріарха вітчизняної науки, президента Національної академії наук України Бориса Євгеновича Патона, якому 27 листопада 1998 р. виповнюється 80 років, як й Академії наук, котрою він керує з 1962 р.

Б.Є.Патон - відомий учений у галузі металургії і технології металів, державний діяч - належить до славної династії Патонів, які вписали незабутні сторінки в історію України та всесвітньої науки.

Борис Євгенович - автор численних наукових праць, що є настільними книгами багатьох сучасних фахівців. Чимало написано і про самого вченого. Проте загадка особистості Академіка залишається.

Який Борис Патон більше: коли виступає на сесіях, конференціях, засіданнях державного значення і ваги, коли вирішує долю науки України, Академії, питання глобального масштабу, від результатів розв'язання котрих залежить доля багатьох людей, чи коли іноді гуляє вулицями давньоруського Києва, цього завжди молодого міста, щиро радіє його величі й красі та, почувши гуркіт травневого грому, сміється розкотисто, весело, молодю.

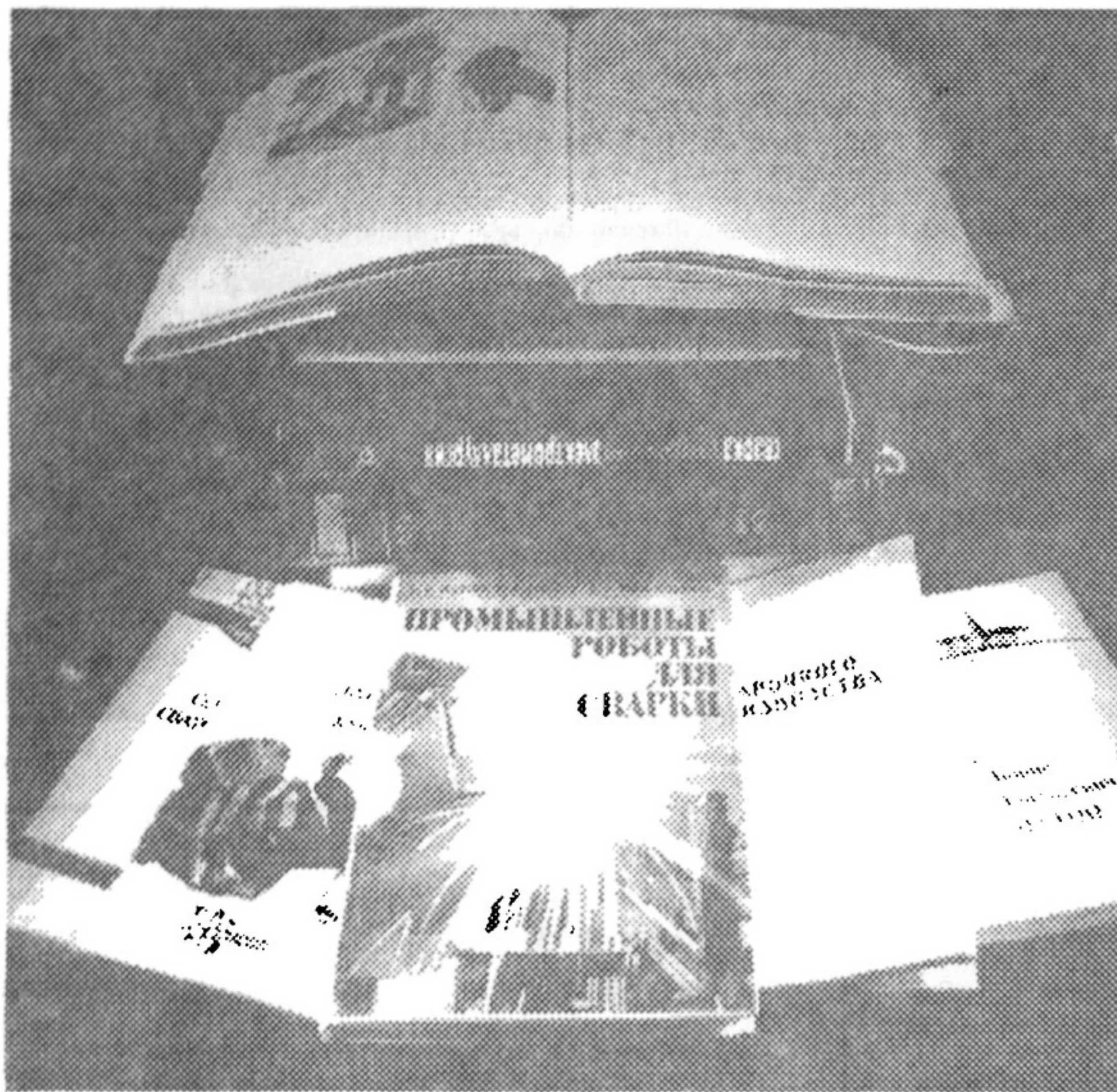
Який Борис Патон більше: людина розважливого розуму, блискучої ерудиції, яка вміє брати на себе відповідальність і не боїться її, надзвичайно рішуча, принципова, чи людина, котра замислюється над таємницею Космосу, вічністю процесу передачі енергії людської думки, закарбованої в напи-

саному, надрукованому Слові, Книгах, що довгими рядами бібліотечних полиць тягнуться в безкінечну перспективу... Мабуть і те, і інше. Особистість такої величини, як Б.Є.Патон, вміщує і геніальне, і суто людське.

Національній бібліотеці України імені В.І.Вернадського, де проходить основна і дуже важлива частина нашого життя, Борис Євгенович завжди щиро бажав процвітання, успіхів, уболівав за її справи й сприяв їх розв'язанню, завжди був прихильником Бібліотеки, її захисником, її добрим генієм, «приймав її сторону».

Цікавий факт. 1993 р. Б.Є.Патон був у Бібліотеці в справах. Тут експонувалися роботи художниці Едіт Репринцевої (дивний збіг обставин, у наступному році їй теж виповнюється 80). Хви-

Факти наукового життя. Хроніка подій

лин 10-15 вдалося відірвати Академіку від надзвичайно завантаженого й насиченого трудового дня, щоб подивитися витвори мистецтва, від яких струменіє доброзичливість, тепло літа, а зображені різнобарвні квіти створюють атмосферу казкового саду, де всі люблять один одного. Може тому Борис Євгенович, відчувши цю квіткову симфонію, в Книзі відгуків і написав: «Захоплений, вражений та закоханий. Це - чудово. Успіхів та щастя».

Успіхів і щастя й Вам, Борисе Євгеновичу! Здоров'я, довголіття. Нехай сонячні промені завжди зігрівають для Вас той дім, який Ви для себе вважаєте найдорожчим - Національну академію наук України, якій у листопаді цього року теж виповнилося 80 років.

Щасливе число, щасливий збіг. Нехай зоріє щаслива зірка Бориса Патона.

Від імені бібліотечної спільноти України:

**колектив Національної бібліотеки
України імені В.І.Вернадського,
редколегія та редакція журналу
«Бібліотечний вісник»,
Асоціація бібліотек України**

Фото В.Соловйова, О.Клименка

Головний редактор -
академік НАН України **О.ОНИЩЕНКО**

Редакційна колегія

Г.Боряк, А.Бровкін, Л.Дубровіна, Я.Ісасвич, Л.Костенко, Л.Крушельницька, В.Омельчук, Р.Павленко, Т.Павлуша, Л.Петрова, В.Попроцька (заст. головного редактора), Т.Прокошева, Н.Солонська (заст. головного редактора), В.Китастий (Посольство США в Україні), Майкл Берд (директор Британської Ради), Мілена Клімова (директор Народної бібліотеки в Празі, Чехія), Ханна-Лора Гонштор (Державна бібліотека, Мюнхен, Німеччина), Ханна Ласкаржевська (Бібліотека Народова, Варшава, Польща).

Редактор Л.Сушко. Коректор В.Семенюк. Художньо-технічний редактор Г.Конєв. Комп'ютерна верстка Л.Клімова, Т.Павлюк. Комп'ютерний набір Л.Загородня, Т.Павлюк, Л.Клімова. Фотограф О.Шолудько. Переклад іноземними мовами Т.Арсенко, М.Воробей, Р.Кириченко, Н.Яремчук, Н.Малолстова

Засновники - Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського та Національна академія наук України
Адреса редакції - 252039, Україна, Київ-39, пр-т 40-річчя Жовтня, 3. НБУВ, тел. 267-48-62. V.Vernadsky National Library of Ukraine, Kyiv-39, pr. 40-richja Zhovtnja, 3.Свідоцтво про державну реєстрацію № 189. Передплатний індекс 74049. Друкарня Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського
© Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського

Редакція залишає за собою право виправляти мову і скорочувати статті. Редколегія та редакція можуть не поділяти думок, висловлених авторами статей. У разі передруку посилання на «Бібліотечний вісник» обов'язкове. Відхилені редколегією матеріали не рецензуються і не повертаються.

*Цей і наступні номери журналу «Бібліотечний вісник» виконуються на обладнанні, придбаному коштом Міжнародного фонду «Відродження»***З м і с т***Факти наукового життя. Хроніка подій*

- 1 Борису Патону - 80
- 8 Солонська Н. Міжнародна наукова конференція «1000-річчя літописання і книжкової справи в Україні»
- 9 Смолій В. Тисячолітня літописна й книжкова спадщина України та сучасне державотворення
- 11 Рекомендації Міжнародної наукової конференції «1000-річчя літописання і книжкової спадщини в Україні»
До 1000-річчя літописання і книжкової справи в Україні
- 12 Ціборовська-Римарович І. Видання друкарень, що діяли в українських землях у XVI-XVIII ст., у бібліотеці Вишневецького замку
Загальні проблеми бібліотечної справи
- 16 Воскобойнікова-Гузева О. Формування та розвиток системи документопостачання НБУВ (1918-1997 рр.)
- 23 Маркова В. Бібліотечне обслуговування єврейського населення в Україні (друга пол. XIX-поч. XX ст.)
Бібліотечне краєзнавство
- 26 Слугу-Грама К., Грама Д. Петру Манега - куратор Книшнівської публічної бібліотеки
- 28 Васильєва С. Ольга Косач-Кривинюк - бібліотекар
Ювіляри
- 30 Войцехівська Г., Артамонова С. Галіна Людвігівна Яблонська
- 31 Лук'яненко О. Юхим Михайлович Грайданс
- 32 Уварова Л. Галіна Кохановська
- 32 Дідківська Г. Іван Іванович Діденко
Книгознавство
- 33 Клещикова В. Микола Зеров: лектура та еволюція творчої свідомості

Наші інтерв'ю

- 39 Ульяновський В. Книга в житті гетьмана Павла Скоропадського
Рецензії
- 42 Омельчук В. Чішко В.С. Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України
- 43 Іщенко Я. Навчальний посібник для студентів з обсягу спеціалізації
- 44 Феллер М. Кочерган М.П. Словарь русско-украинских межъязыковых омонимов = Словник російсько-українських міжмовних омонімів
- 45 Іщенко Я. Дослідження з геральдики в Одеському державному університеті ім. І.І.Мечникова
Факти наукового життя. Хроніка подій
- 47 Чекмарьов А. Захист дисертації у Спеціалізованій вченій раді Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського
- 48 Казновецька О. До Всеукраїнського дня бібліотек
- 48 Гуменюк І. Проблеми комплектування фондів бібліотек у сучасних умовах
- 49 Кореневич Л. Співпраця і взаємодія бібліотекарів та письменників
- 49 Христова Н. Нові видання з архівістики
- 50 Хімич Я. Бібліотечна психологічна служба при Національній бібліотеці України імені В.І.Вернадського
До організації культурно-просвітницької діяльності бібліотек
- 51 Солонська Н. Календар пам'ятних дат на 1999 р.
Пам'яті книгознавця
- 56 Людмила Іванівна Гальчук

C o n t e n t

Facts from scientific life. Chronicle of Events

- 1 Borys Paton is 80
- 8 Solonska, N. International Scientific Conference «Thousandth Anniversary of chronicle and Bibliology in Ukraine»
- 9 Smolii, V. Thousandth chronicle and bibliology of Ukraine and modern state creation
- 11 Recommendations of the International Scientific Conference «Thousandth Anniversary of chronicle and Bibliology in Ukraine»
To the thousandth anniversary of chronicle and Bibliology in Ukraine
- 12 Tsyborovska-Rymarovych, I. The publications of printing shops, which functioned in Ukraine in XVI-XVIII cent. in the library of Vyshnevecky Castle
General problems of the librarianship
- 16 Voskoboinikova-Guzeva, O. Formation and development of documents collecting of VNLU (1918-1997)
- 23 Markova, V. Library service of Jewish population in Ukraine (2nd half of XIX-beg. of XX cent.)
Library regional ethnography
- 26 Slugu-Grama, K., Grama, D. Petry Manega - the leader of Kyshyniv public library
- 28 Vasylyeva, S. Olga Kosach-Kryvynuk - librarian
Jubilarians
- 30 Voitsekhivska, G., Artamonova, S. Galyna Lyudvygivna Yablonska
- 31 Lukianenko, O. Yukhym Mykhailovych Graidans
- 32 Uvarova, L. Galyna Kokhanovska
- 32 Didkivska, G. Ivan Ivanovych Didenko
Bibliology
- 33 Klyeshchykova, V. Mykola Zerov: readings and evolution of

the creative consciousness

Our interviews

- 39 Ulyanovsky, V. Book in hetman Pavlo Skoropadsky's life
Reviews
- 42 Omelchuk, V. Biography traditions and scientific biography in the history and modernity of Ukraine
- 43 Ishchenko, Y. Educational text-book for students from special disciplines
- 44 Feller, M. Russian-Ukrainian dictionary of interlanguage homonyms
- 45 Ishchenko, Y. Emblem researches in I.I. Mechnikov Odessa State University
Facts from scientific life. Chronicle of Events
- 47 Chekmaryov, A. Defence of a thesis in the specialized academic council of V. Vernadsky National Library of Ukraine
- 48 Kaznovetska, O. To the All-Ukrainian Day of libraries
Gumeniuk, I. Problems of funds collecting in modern conditions
- 49 Korenevych, L. Collaboration and co-operation of libraries and writers
- 49 Khrystova, N. New editions from archives
- 50 Khimich, Y. Psychological library service of Ukraine
To the organization of cultural and educational activity of libraries
- 51 Solonska, N. Calendar of memorable dates for 1999
In commemoration of bibliologist
- 56 Lyudmyla Ivanivna Galchuk

I n h a l t

Aus dem wissenschaftlichen Leben. Chronik der Ereignisse

- 1 Zum 80. Geburtstag von Boris Paton
- 8 Solonska N. Die internationale wissenschaftliche Konferenz «1000 Jahre des Chronikschreibens und Buchererbes in der Ukraine»
- 9 Smolij W. Das tausendjährige Chronik- und Büchererbe und die gegenwärtige Staatswerdung
- 11 Die Empfehlungen der Internationalen wissenschaftlichen Konferenz «1000 Jahre des Chronikschreibens und Büchererbes in der Ukraine»
Zum tausendjährigen Jubiläum des Chronikschreibens und Buchwesens in der Ukraine
- 12 Ziborowska-Rymarowitsch I. Die Ausgaben der Druckereien, die in der Ukraine im XVI-XVIII Jh. in der Bibliothek des Wyschnewetzky Schlosses wirkten
Allgemeine Problemen des Bibliothekswesens
- 16 Woskoboynikowa-Husjeva O. Formierung und Entwicklung

des Systems der Dokumentenversorgung in der Wernadsky-Nationalbibliothek der Ukraine (1918-1997)

- 23 Markova W. Bibliothekarische Betreuung der jüdischen Bevölkerung in der Ukraine (Zweite Hälfte des XIX Jh.-Anfang des XX Jh.)
Bibliothekarische Heimatkunde
- 26 Sluhu-Hrama C., Hrama D. Petru Manega als Kurator der Kyschyniever öffentlichen Bibliothek
- 28 Wasyljewa S. Olga Kosatsch-Krywynjuk als Bibliothekarin
Jubilarer
- 30 Wojzechiwaska H., Artamonova S. Halyna Ljudwygiwna Jablonska
- 31 Lukjanenko O. Juchym Mychailowitsch Grajdans
- 32 Uwarova L. Halina Kochanowska
- 32 Didkiwska H. Iwan Iwanowitsch Didenko
Bücherkunde
- 33 Kleschtschykova W. Mykola Serow: Lektüre und Evolution

des schöpferischen Bewusstseins

Unsere Interviews

- 39 **Ulianowskij B.** Das Buch im Leben des Hetmans
Pawlo Skoropadskyj
Rezensionen
- 42 **Omeltshuk B.** Die biographische Tradition und
wissenschaftliche Biographie in der Geschichte und Gegenwart
der Ukraine
- 43 **Ischtschenko Ja.** Lehrbuch für Studenten über die
Spezialdisziplinen
- 44 **Feller M.** Wörterbuch der russisch-ukrainischen interlingual
Homonyme
- 45 **Ischtschenko Ja.** Die heraldische Untersuchungen in der
I.I. Metschnikov Odessauer staatlichen Universität
Aus dem wissenschaftlichen Leben. Chronik der Ereignisse
- 47 **Tschekmarjov A.** Die Dissertationsverteidigung im

Spezialisierten wissenschaftlichen Rat der Wernadsky-
Nationalbibliothek der Ukraine

- 48 **Kasnowetz'ka O.** Zum Allukrainischen Bibliothekartag
- 48 **Humenjuk I.** Problemen der Bestandserwerbung der
Bibliotheken in den gegenwärtigen Bedingungen
- 49 **Korenewytsch L.** Zusammenarbeit und Zusammenwirken der
Bibliothekare und Schriftsteller
- 49 **Chrystova N.** Neue archivistische Ausgaben
Chimitsch Ja. Das psychologische und bibliothekarische
Amt der Ukraine
*Zum Organisation der kulturellen und bildenden Tätigkeit der
Bibliotheken*
- 51 **Solonska N.** Kalender der Gedenkdaten für das Jahr 1999
Zum Gedenken des Buchwissenschaftlers
- 56 **Ljudmila Iwanowna Haltschuk**

S o m m a i r e

Faits de la vie scientifique. Chronique des événements

- 1 A l'occasion du 80e anniversaire de Borysse Paton
- 8 **Solonska N.** La Conférence scientifique internationale sur le
thème «Le millénaire des annales et de l'héritage de livre de
l'Ukraine»
- 9 **Smolii V.** Le millénaire des annales et de l'héritage de livre de
l'Ukraine et de la formation de l'Etat
- 11 Les recommandations de la Conférence scientifique internatio-
nale «Le millénaire des annales et de l'héritage de livre de
l'Ukraine»
Le millénaire des annales et de la science des livres en Ukraine
- 12 **Tsiborovska-Rymarovytsch I.** Les éditions des imprimeries
qui fonctionnèrent en Ukraine aux XVIe, XVIIe et XVIIIe
siècles, à la Bibliothèque du château de Vychnivets
Les problèmes généraux de la bibliothéconomie
- 16 **Voskoboïnycova-Gouzeva O.** La formation et le développe-
ment du système des documents de complètement de la BNVU
(1918-1997)
- 23 **Markova V.** Les bibliothèques d'Ukraine au service de la
population juive (la deuxième moitié du XIXe siècle et le début
du XXe siècle)
L'ethnographie régionale de bibliothèque
- 26 **Slougou-Grama K., Grama D.** Petrou Manega - curateur de
la Bibliothèque publique de Kychyniv
- 28 **Vassylieva S.** Olga Kossatch-Kryvyniuk - bibliothécaire
Anniversaires
- 30 **Voitsekhivska G., Artamonova S.** Galyna Lioudvyguivna
Iablonska
- 31 **Loukianenko O.** Youkhym Mykhailovytsch Graidance
- 32 **Ouvarova L.** Galyna Kokhanovska
- 32 **Didkivska G.** Ivan Ivanovytsch Didenko

Bibliologie

- 33 **Klechtchykova V.** Mykola Zerov: les intérêts littéraires et
l'évolution de la conscience créatrice
Nos interviews
- 39 **Oulianovsky V.** Le livre dans la vie de l'hetman Pavlo
Skoropadsky
Comptes rendus
- 42 **Omeltchouk V.** La tradition biographique et la biographie
scientifique dans l'histoire et l'actualité de l'Ukraine
- 43 **Ichtchenko Ia.** Les manuels des études à l'usage des étudiants
des branches de l'enseignement spécial, professionnel
- 44 **Feller M.** Le dictionnaire russe-ukrainien des homonymes
interlinguistiques
- 45 **Ichtchenko Ia.** L'étude de l'héraldique à l'Université d'Etat
I. Metchnikov d'Odessa
Faits de la vie scientifique. Chronique des événements
- 47 **Tchekmarjov A.** La soutenance de thèses au Conseil scienti-
fique spécialisé de la Bibliothèque Nationale Vernadsky
d'Ukraine
- 48 **Kaznovetska O.** La journée panukrainienne des bibliothèques
- 48 **Goumeniouk I.** Les problèmes de l'acquisition des fonds de
bibliothèques à l'heure actuelle
- 49 **Korenewytsch L.** La coopération et l'interaction des biblio-
thécaires et des écrivains
- 49 **Khrystova N.** Les nouveautés de l'archivistique
- 50 **Khimitsch Ia.** Le Service psychologique et de bibliothèque
d'Ukraine
*De l'organisation du travail d'éducation culturelle dans les
bibliothèques*
- 51 **Solonska N.** Les grandes dates de 1999
A la mémoire du bibliographe
- 56 **Lioudmyla Ivanivna Galtchouk**

S u m m a r y

Tziborovska-Rymarovych Iryna

The publications of printing shops, which functioned in Ukraine in XYI-XYIII cent. in the library of Vyshnevecky castle

The NBUV preserves the major part of old printed books from the library of Vyshnevecky castle, which was situated in Vyshnevec in XYIII-XIX cent. Its founder was the great hetman of Great Latvian principality, prince Michail Servatyi Vyshnevecky (1680-1744). The library was replenished by new valuable receivings during the ownership of property by great royal marshal count Michail Yezhi Mnishko (1742- 1806) and his son Karol Philip (1794-1846).

The unsurpassed rank of castle library, which reached the European level in store and in number of funds, availability of nearly 1,5 thound. volumes, the insufficient elucidation of history of the Vyshnevec library induced the study of the old printed books and the search of archive documents of its history.

Voskoboinikova-Guzeva Olena

Formation and development of documents collecting of VNLU (1918-1997)

The article touches upon the dynamics of the documentary fund development (DDF) of the V. Vernads'ky National library of Ukraine on the base of the information about the funds movement during 1965-1997.

From the historical and statistical analysis of the development of DDF of the VNLU follows, that the unfolded system of document supply promoted its active formation and quantitative and qualitative increasment. It ensured the fulfillment of the main typological function of the national library - the formation of the native editions fund.

Markova Victoriya

Library service of Jewish population in Ukraine (2-nd half of XIX - the beg. of XX cent.)

Since olden days the population of Ukraine was consisted of different ethnic

groups. According to the census of 1897 (the 1-st, that gave the information about national belonging) on its territory besides the outnumbered Ukrainians, but actually political minority, and pre-dominant nation of Russians, there resided 13,7% representatives of other nations.

Jews were superior in number - 1674,3 thousands (7,7% of the general quantity of population of Ukraine being a member of Russian empire).

This ethnic group is one of the largest. Its national and cultural life (activity of national and cultural societies, religious, educational institutions, periodical editions, theatres, libraries) was revived. In connection with this it is actual to pay attention to the past experience, to open an interesting pages of history of library service of Jewish population in Ukraine.

This question was considered at the beg. of XX cent. on the pages of Jewish periodical editions and in the works of literary scholars in 20-es. In the modern librarian literature this theme is touched for the first time.

Slugu-Grama Klaudia, Grama Dymytru Petru Manega - the leader of Kyshyniy public library

One of the most important sphere of library activity is to study the history of its native land. Much attention is given to it in the Kyshyniv library (KPB, Moldova).

The article touches upon the outstanding person of Moldovian culture - Petru Manega, who was at the springs of KPB foundation.

Vasilieva Svitlana

Olga Kosach-Kryvnyuk - librarian

The article touches upon one of the most interesting and important pages of the life and activity of Lesia Ukrainka's sister - Olga Kosach-Kryveniuk, when she worked at the State Scientific Medical library.

Within author's point is the attitude to the Book, Library, Culture, value of human relations, which was brought up in the Kosach family from the childhood, cherished in the

youth, was a spiritual bar of the each member of the family.

Klyeshchykova Valentyna

Mykola Zerov: readings and evolution of the creative consciousness

Mykola Kostyov Zerov is the outstanding person on the horizon of Ukrainian culture of the 1-st half of XX cent. by his poetic creation, literary, translator's and pedagogic work M. Zerov cherished and confirmed the beauty and eternity, that raise the national cultural achievements to the world level and world recognition.

The author makes an attempt to analyze the spirals of his creative interests and achievements by considering the main circle of reading of famous Ukrainian literary scholar, poet and translator.

Inhalt

Ziborowska-Rymarowytch Iryna

Die Ausgaben der Druckereien, die in der Ukraine im XVI-XVIII Jh. in der Bibliothek des Wyschnewetzky Schlosses wirkten

In der Wernadsky - Nationalbibliothek der Ukraine wird ein bedeutender Teil der Altdrucke aus dem Bestand der Bibliothek des Wyschnewetzky Schlosses bewahrt (XVI-II - erste Hälfte des XIX Jh., Wyschnewzi). Der Gründer dieser Bibliothek war der grosse Het'man des Grossen Fürstentums Litauen - Fürst Michal Servatij Wyschnewetzky (1680-1744). Die neuen wertvollen Zugänge hat auch diese Bibliothek zur Zeit der Herrschaft dieses Schlosses - des grossen Kronenmarschall Graf Michal Jezi Mnischek (1742-1806) und seines Sohnes Karol Philipp (1794-1846) erworben.

Zu dieser Zeit errang die Bibliothek ein hohes Niveau und nach dem Bücherbestand (1,5 Tausend Bücher) war sie eine der grössten in Europa. Bei der Vorbereitung dieses Artikels hat die Autorin neue Materialien und Archivadokumente untersucht, die mit der Geschichte der Bibliothek verbunden sind.

Woskoboynikowa-Husjewa Olena

Formierung und Entwicklung des Systems der Dokumentenversorgung in der Wernadsky-Nationalbibliothek der Ukraine (1918-1997)

Im Artikel wird Dynamik der Entwicklung des Spitzenbestandes von Dokumentenfonds der Wernadsky - Nationalbibliothek der Ukraine auf Grund der Kenntnissen über Bestandsbewegung in den Jahren 1965-1997 verfolgt.

Aus der historisch-statistischen Analyse der Entwicklung des Spitzenbestandes von Dokumentenfonds der Wernadsky - Nationalbibliothek der Ukraine folgt, das ausgebreitetes System der Dokumentenversorgung trug zu seinem aktiven Formierung und quantitativer und qualitativer Zunahme bei. Das hat die Verwirklichung der wichtigsten typologischen Funktion der Nationalbibliothek - Formierung des Bestandes mit inländischen Ausgaben versichert.

Markova Wiktorija

Bibliothekarische Betreuung der jüdischen Bevölkerung in der Ukraine (zweite Hälfte des XIX Jh. - Anfang des XX Jh.)

Die Bevölkerung der Ukraine bestand vor sehr langer Zeit aus verschiedenen ethnischen Gruppen. Nach Volkszählung im Jahre 1897 (erste Zählung, die die Angaben über die Nationalangehörigkeit gab) auf dem Territorium der Ukraine nach der Zahl neben der Ukrainer herrschte politisch die russische Nation und sonst lebten hier 13,7% der Vertreter anderer Völker. Die zahlreichste Gruppe - Juden, betrug 1673,3 Tsd. (7,7% der ganzen Zahl der Bevölkerung, die in der Ukraine im Bestand des Russischen Imperiums lebte).

Diese ethnische Gruppe bleibt eine der Grössten. Es wurde die Wiege der nationalen und kulturellen Lebens belebt (Tätigkeit der nationalkulturellen Vereinen, religiösen- und Lehranstalten, erscheint Periodika, funktionieren Bibliotheken und Theater). In diesem Zusammenhang ist es wichtig die bibliothekarische Betreuung der jüdischen Bevölkerung in der Ukraine zu erörtern. Diese Frage wurde nur am Anfang des XX Jh. in der jüdischen Periodika und in den Arbeiten der Bibliothekswissenschaftler erforscht und in der zeitgenössischen Literatur erstmalig erörtert.

Sluhu-Hrama Claudija,

Hrama Dumytru

Petru Maneha als Kurator der Kyschyniever öffentlichen Bibliothek

Eine der wichtigsten Richtungen der Tätigkeit der beliebigen Bibliothek ist die Erforschung der Heimatkunde. Eine große Aufmerksamkeit wird auch dieser Frage in der Kyschyniever öffentlichen Bibliothek gewidmet.

Im vorgeschlagenen Artikel handelt es sich um eine hervorragende Persönlichkeit der moldauischen Kultur - Petru Maneha, der einer von Gründer dieser Bibliothek war.

Wasyljewa Switlana

Olga Kosatsch-Krywynjuk als Bibliothekarin

In diesem Artikel handelt es sich um eine interessante und wesentliche Seite des Lebens der Schwester von Lesja Ukrainka - Olga Kosatsch-Krywynjuk, als sie noch in der Staatlichen wissenschaftlichen Medizinbibliothek arbeitete.

Im Blickfeld der Autorin des Materials stehen solche Fragen: Stellen zum Buch, Bibliothek und Kultur, Wert der menschlichen Beziehungen die von Kindheit und in der Kosatsch-Familie erzogen wurden und als geistige Kern von jedem Mitglied der Familie waren.

Kleschtschykova Walentyna

Mykola Serow: Lektüre und Evolution des schöpferischen Bewusstseins

Mykola Kostjowytsch Serow ist eine wichtige Persönlichkeit am Horizont der ukrainischen Kultur der ersten Hälfte des XX Jh., eine Person, die mit seinem poetischen Schaffen und literaturwissenschaftlicher und pädagogischer Tätigkeit pflegte und die Unverweslichkeit und Ewigkeit bestätigte, was die nationale und kulturelle Gewinnung zum weltniveau erhebt.

Die Autorin versucht nach der Erforschung des Leserkreises des bekannten ukrainischen Literaturwissenschaftlers, Dichters und Übersetzers die Quellen seiner schöpferischen Interessen zu analysieren.

Tsiborovska-Rymarovytsch I.

Les éditions des imprimeries qui fonctionnèrent en Ukraine aux XVIe, XVIIe et XVIIIe siècles, à la Bibliothèque du château de Vychnivets

La BNVU possède la plupart de fonds des livres anciens de la Bibliothèque du château de Vychnivets qui a été installée à Vychnivets au XVIIIe et à la première moitié du XIXe siècle. Elle fut fondée par un grand hetman du Grand-duché lithuanien, prince Michal Servati Vychnevetsky (1680-1744). La Bibliothèque fut considérablement enrichie par les propriétaires du château de Vychnivets, grand maréchaloc, comte Michal Eji Mnichek (1742-1806) et son fils Karol Philippe (1794-1846) qui apportèrent le plus grand soin à compléter cette bibliothèque par l'acquisition d'ouvrages nouveaux et précieux.

La Bibliothèque du château de Vychnivets a été fondée sur les normes européennes de ce temps-là, compte une collection environ 1,5 mille volumes. L'étude insuffisante portant sur la Bibliothèque du château de Vychnivets provoqua à étudier ce fonds, à chercher et à retrouver les archives sur son histoire.

Voskoboïnicova-Gouzeva O.

La formation et le développement du système des documents de complètement de la BNVU (1918-1997)

Cet article présente une information sur le développement du fonds documentaire actif (FDA) de la Bibliothèque Nationale Vernadsky d'Ukraine et sur l'analyse historique, statistique du développement du FDA, d'après les matériaux du mouvement des fonds de la bibliothèque dans les années 1965-1997.

C'est précisément la fondation d'un système des documents de complètement contribua à sa formation active, au perfectionnement et à l'augmentation des fonds et joua un rôle positif à l'effet d'assumer la mission essentielle de la bibliothèque nationale - la formation des fonds d'éditions nationales.

Markova V.

Les bibliothèques d'Ukraine au service de la population juive (la deuxième moitié du XIXe siècle et le début du XXe siècle)

Depuis longtemps la population d'Ukraine regroupe un grand nombre de différents groupes ethniques. Ils comptaient 13,7 % de la population d'Ukraine au recensement de 1897 la plupart étaient des Ukrainiens, les Russes formaient une communauté peu nombreux, mais ils ont pratiqué une politique de russification de la population d'Ukraine. La communauté des Juifs comptait 1674,3 mille de personnes soit 7,7% de la population d'Ukraine de l'empire russe.

Aujourd'hui ce groupe ethnique qui est le plus nombreux commença à développer sa vie culturelle, les activités des sociétés culturelles et religieuses des établissements d'enseignement, des bibliothèques, des théâtres ainsi que l'activité éditoriale.

L'auteur de l'article a cherché à analyser cette question actuelle, pour la première fois à la bibliothéconomie contemporaine, en vue de mettre en lumière sur la base des revues juives du début du XXe siècle et des travaux des bibliographes des années 20 du XXe siècle, le complexe des problèmes liés à l'étude des pages intéressantes de l'histoire du service des lecteurs juifs dans les bibliothèques d'Ukraine.

Slougou-Grama K., Grama D.

Petrou Manega - curateur de la Bibliothèque publique de Kychyniv

Le travail régional de la Bibliothèque publique de Kychyniv dans le domaine de l'histoire du pays natal représente une partie inaliénable de ses activités (BPK, Moldova).

Les auteurs de l'article évoque l'activité professionnelle et l'oeuvre d'une éminente personnalité de la culture moldave Petrou Manega, qui a été l'un des fondateurs de la Bibliothèque publique de Kychyniv.

Vassyléva S.

Olga Kossatch-Kryvyniuk - bibliothécaire

L'article présente une information sur une des pages les plus intéressantes et les plus importantes de la vie et des activités de la saur de Lessia Oukraïnka, Olga Kossatch-Kryvyniuk quand celle-ci travailla à la Bibliothèque médicale scientifique d'Etat.

Selon la vision de l'auteur de l'article c'est l'attitude à l'égard du livre, de la Bibliothèque, de la culture et de la valeur des relations humaines qui a été élevée dès l'enfance dans la famille Kossatch et qui a grandi dans la jeunesse, qui a été le pivot spirituel de chacun des membres de la famille.

Klechtschykova V.

Mykola Zerov: les intérêts littéraires et l'évolution de la conscience créatrice

Cet article livre diverses informations sur les activités littéraires, poétiques, pédagogiques d'une éminente personnalité à l'horizon de la culture ukrainienne, de la première moitié du XXe siècle Mykola Kostiovytsch Zerov, qui créa le monde merveilleux, éternel et impérissable. Ses oeuvres ont contribué au relèvement du niveau de civilisation de la nation et du patrimoine national.

L'auteur de l'article examina les intérêts littéraires de l'éminent poète, littéraire, traducteur ukrainien M. Zerov et il a cherché à analyser les sources de ses intérêts et de ses succès.

Міжнародна наукова конференція «1000-річчя літописання і книжкової справи в Україні»

З ініціативою відзначити цю подію виступили Міністерство інформації, Міністерство культури і мистецтв, Міністерство освіти, Спілка письменників і Національна академія наук України.

Думка провідних науковців, письменників і культурних діячів була підтримана на вищому рівні, й 23 грудня 1997 р. Президент України Леонід Кучма видав Указ щодо Всеукраїнського святкування української літописної культури.

13-15 жовтня 1998 р. в Національній бібліотеці України імені В.І.Вернадського як один із широкомасштабних заходів відбулася представницька наукова конференція, що відбила потужний творчий потенціал учених.

Від імені Організаційного комітету її вітав його голова - віце-прем'єр-міністр України Валерій Смолій.

У конференції взяли участь провідні дослідники України та зарубіжжя, працівники бібліотечної, музейної, книгознавчої ділянок, що свідчить про постійну і дедалі зростаючу увагу вчених, зокрема нового покоління, до літописання як духовного джерела високорозвиненої національної культури, до розвитку друкованої книги, яка сприяє духовному піднесенню нації.

Результатами своїх наукових розвідок, узагальнень, роздумів звітували: Інститут історії України НАН України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського, Інститут сходознавства ім. А.Ю.Кримського, Інститут фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського, Інститут мовознавства ім. О.О.Потебні та ін., Київський національний університет ім.Тараса Шевченка, Ужгородський державний університет, Українська академія друкарства та ряд інших вузів, музейні установи, зокрема Національний заповідник «Софія Київська», бібліотеки - НБУВ, ЛНБ ім.В.Стефаніка, Державна історична та ін.

Серед делегатів і виступаючих з доповідями - 5 академіків НАН України, по одному академіку - з Академії педагогічних наук та Академії вищої школи, 3 члени-кореспонденти НАН України, 10 докторів історичних наук, два доктори філософських наук, 8 - філологічних, 2 - технічних, 17 кандидатів філологічних наук, 12 - історичних, один - економічних.

Було заявлено понад сто наукових доповідей та повідомлень, більшість з яких було прочитано в пленарному та секційному режимах.

Блискучі доповіді корифеїв історичної й книгознавчої та філологічної дисциплін відрізнялися не тільки ґрунтовністю, скрупульозністю, новизною, а й численними ідеями, думками, пропозиціями, які є магістральними, настановними для динамічного розвитку української гуманітарної науки. Це - доповідь віце-президента НАН України, акад. П.П.Толочка «НАН України - центр наукового освоєння тисячолітньої літописної та книжкової спадщини». Учений підкреслив: «Національна академія наук України в усі роки свого функціонування була активним центром наукового освоєння вітчизняної культурної спадщини. Соціогуманітарні установи Академії постійно тримають у полі дослідницького зору і проблеми історії літописання та книжкової справи в Україні». З цікавими доповідями виступили: акад. І.Я.Ісаєвич - «Історія писемності, книговидання і бібліотек: проблеми періодизації», чл.-кор. П.С.Сохань - «Проблеми збирання та використання писемних джерел з історико-культурної спадщини України», акад. П.П.Кононенко - «Українознавчі дослідження за 1000 років», письменник В.О.Шевчук - «Мова і творення літературних пам'яток української літературної мови в XI-XVIII ст.», д.і.н. Я.Д.Дашкевич - «Руські чи сурські письмена. Роль св. Костянтина в становленні слов'янської писемності», д.і.н. Л.А.Дубровіна - «Репертуар української книги: основні завдання», д. філол. н. М.М.Пещак - «Наукова книжка в Київській Русі. Її форма і зміст», д.і.н. В.Ю.Омельчук - «Ретроспективна національна бібліографія України: тенденції і проблеми розвитку» та ін.

Порушувалися також питання літописної традиції в історичній традиції державотворення, Галицько-Волинського ізводу давньоруських літописів; мовні особливості староукраїнських списків давньоруського літописання, українських козацьких літописів кінця XVII - першої чверті XVIII ст., інтелектуальна динаміка української літературної мови, генезису документа як проблеми історичного документознавства тощо, розглядалися проблеми сучасного книгознавства в системі спеціальних історичних дисциплін, українсько-грецькі культурні зв'язки з погляду видавничої діяльності, османські кадастрові книги як перші статистичні джерела в Україні, українські стародруки як джерело формування друкарської термінології, єврейська книжкова спадщина в Україні, аспекти книжності, еволюції української наукової книги з точки зору історичного досвіду та перспектив тощо (матеріали конференції буде відбито в спеціальному збірнику).

Важко переоцінити значення конференції, що проходила у НБУВ. Уперше завдяки Указу Президента України було виокремлено саме українське літописання, віддано належне його історичній ролі, місцю в історії не тільки України, а й світовій. Уперше звернуто прискіпливу щирю увагу на літописний спадок народів, які історично проживають на території України, - і в цьому непересічне значення наукового форуму, який має стати традиційним і надихати на нові наукові досягнення, на прогресивний вільний демократичний поступ української книги, на рівноправний розвій усіх національних культур.

*Наталія Солонська,
к.і.н., зав. науково-видавничим відділом НБУВ*

Валерій Смолій,
віце-прем'єр - міністр України

Тисячолітня літописна й книжкова спадщина України та сучасне державотворення*

Тисячолітня історія письма й друку України подарувала світові непересічну історичну спадщину, що створювалася, друкувалася, вивчалася багатьма поколіннями дослідників, жила джерела душі народу, його творчості та сили.

У цьому році згідно з Указом Президента України «Про відзначення 1000-річчя літописання і книжкової справи в Україні» від 23 грудня 1997 р. ми широко відзначаємо і вшановуємо нашу тисячолітню історичну пам'ять. Цим Указом передбачено здійснення комплексної програми подальшого забезпечення розвитку вивчення, видання та розповсюдження української книжки, яка є носієм духовної спадщини. Як голова Організаційного комітету, від імені його членів, найвідоміших фахівців у галузі науки, культури та освіти, я вітаю цю конференцію, що відбувається в контексті заходів Всеукраїнського святкування української літописної й книжкової справи.

У цьому залі Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського зібрані найкращі наукові сили, спроможні забезпечити науковий супровід реалізації наміченої Програми видання та поширення найзначніших здобутків української духовної культури. Безцінні скарби рукописної і друкованої пам'яті України нині зберігаються у величезних фондах універсальних наукових бібліотек нашої держави - Національній бібліотеці України ім. В.І. Вернадського, Львівській науковій бібліотеці ім. В.Стефаника, Одеській дер-

жавній науковій бібліотеці ім. М.Горького, Харківській державній науковій бібліотеці ім. В.Г.Короленка та ін. Вони є невичерпним джерелом для вивчення історичного минулого українського народу, спадкоємності його матеріальної і духовної культури й, зокрема, розвитку його світогляду, моральних норм, науки, освіти, мистецтва. Неабияке місце займають у цій спадщині й пам'ятки, пов'язані з розвитком державницьких ідей, прагненням до державної незалежності та національного самовизначення. Літописи посідають у ній особливе місце.

Розвиток літописання та ідеї державності України пов'язані між собою історично. Виникнення літописання як самостійного джерела загальнодержавного значення й історіографічного явища пов'язане зі зрілими формами державності, високим рівнем економічного і культурного розвитку Київської Русі. Вже перші літописні зводи, що з'явилися в Києві, мають яскраво виражене значення загальнодержавного документа, який розглядає історію держави в динамічному історичному процесі й не лише містить унікальні відомості про офіційні події в давньоруській державі, життя та діяльність видатних політичних і державних діячів тогочасного періоду нашої історії, а й впроваджує концептуальні погляди на поняття єдиної та міцної руської держави.

Літописання підтримує ідею історичного значення держави як фактора, консолідуючого східнослов'янську політичну і культурну єдність. Воно встановлює політико-правовий та територіальний статус давньоруської держави, її міжнародні зв'язки. Разом з тим у літописах розкриваються духовні витoki історії українського народу, його культури, психології та істо-

ричної пам'яті. Давньоруські літописи це простежена крізь багатовікову історію антологія життя не лише соціальної верхівки, а й народу в його багатоманітності.

Серед таких джерел - славнозвісні «Повість минулих літ» і «Київський літопис» XII ст. Традицію державницьких ідей наслідує й Галицько-Волинський літопис XIII ст., який послідовно інтегрує всі попередні ідеї та переопрацьовує відомі літописні зводи й інші джерела за єдиними критеріями виокремлення та інтерпретації подій в історичній долі України.

Незважаючи на те що літописна традиція зазнала періоду занепаду після монголо-татарської навали, вона в умовах втрати Київською Руссю державності не зникає й у XVI ст., знову відновлюючись на новому соціальному тлі, пов'язуючись з феноменом українського козацтва, з прагненням до відновлення слави та статусу України як незалежної держави. І хоча це літописання лише зовні підтримує літописну традицію Київської Русі та існує в модернізованому вигляді скоріше як історичні збірники з хронологічним стилем викладу, воно усвідомлено успадковує її форму, спираючись на історичні корені державності України. Події київської доби значно перероблені та пристосовані до соціально-політичного життя XVI-XVII ст. Літописи і хроніки продовжували залишатися єдиним видом історичних книг, де цілісно розглядалося соціально-політичне становище українських земель та провадилася державницька ідея. Доба Литовського князівства репрезентована русько-литовськими літописами. Це, зокрема, «Короткий Волинський літопис», де в центрі уваги - князь Костянтин Острозький, з ім'ям котрого пов'язане відродження свободолюбного духу ук-

* Виступ на Міжнародній науковій конференції «1000-річчя літописання і книжкової справи в Україні», 13-15 жовтня 1998 р., Київ.

© Смолій Валерій Андрійович, Київ, 1998

раїнського народу, започаткування українського друку, поширення знань та освіти.

Історичні твори кінця XVI - XVII ст. продовжують називати себе літописами або хронографами (Густинський літопис, Український хронограф тощо). Хоча вони зберігають літописну форму, цілком зрозуміло, що в нових суспільно-політичних обставинах вони відходять від канону давньоруської літописної традиції і кваліфікуються істориками як перші фундаментальні українські історіографічні праці. Однак залишається головна ідея - єдність українських земель, прагнення до усвідомлення своєї етнічної та політичної значущості й одночасно - європейської держави.

У XVII ст. великого поширення набули козацькі літописи. Феномен козацтва відіграв важливу роль у відродженні національної самосвідомості українського народу та становленні провідної ідеї - власної державності козацької України. На політичну арену виходять нові національні герої, спроможні відновити вітчизняну славу. В центрі уваги козацьких літописів - зламний рубіж у долі українського народу. Це визвольна війна й особистість Богдана Хмельницького, а також видатних політичних діячів того часу, зокрема гетьманів І.Мазепи, І.Виговського, М.Ханенка, Д. Многогрішного та ін. Найвизначнішими є літописи Самовидця, Грабянки, Самійла Величка.

Доба українського літописання часу українського козацького відродження характеризується наявністю хронографічних традицій, введенням багатого оповідного матеріалу, використанням великої кількості історичних джерел канцелярського походження, щоденників, актових джерел та ін., що надало козацькому літописанню значення історичного твору нового характеру. Ідеєю єдності України на державному рівні знову пройняті всі тексти.

Традиція літописання, копіювання попередніх джерел у списках, хоча й на новому тлі, - не зникає. В Україні з'явилося і місцеве літописання, що відображало події локального характеру, але завжди включало їх до загальноукраїнського контексту: Чернігівський літопис, літописи Волині XVII ст., літопис Яна Бінвільського, Острозький та Крехівський літописи, хроніка 1636 р., Львівський літопис Михайла Гунашевського (1489-1650), літописи XVIII ст.: Короткий опис Мало-

росії, Лизогубівський, Чернігівський, «Собрание историческое» С.Лукомського.

Слід згадати й такі невеликі за обсягом місцеві та монастирські літописи XVIII ст., як Хмельницький, Добромильський, Підгорецький, літопис Густинського монастиря «О митрополитах руських» (1730-1740), літопис А. Страховського. У багатьох списках відомий «Літописець Келейний» Дмитрія Ростовського (Туптала).

Знаменним явищем є й те, що в усіх назвах цих творів, дуже далеких іноді від класичного літопису як виду історичного джерела, зустрічається термін «літопис». Він залишається традиційним за пізнього середньовіччя як символ української державності, висловлений мовою історичного твору. Розвиток цієї ідеї в спадкоємності різних історичних джерел має велике наукове значення для осмислення сучасного, незалежного періоду української історії.

Від часів київського літописання починається й зародження книжкової справи як невід'ємної складової культури суспільства. Літопис, цей фундаментальний історичний твір, був однією з перших конкретно-історичних форм книги. Він започатковує книжкову культуру як історико-культурний процес, пов'язаний з усією історією книги різних історичних діб - рукописної, стародрукованої, а книжки нового й новітнього періодів створювали підґрунтя для кристалізації національної книги як категорії державно-політичного та культурного змісту в їхньому синтезі.

Загальнонаціональна і світова значущість літописання як пам'ятки історії держави й концепції державності визнані в історіографії різних шкіл та історичних діб.

Сьогодні Україна починає свій новий історичний етап, а разом - і новий період сучасної історичної науки. Зрозуміло, в розвиненому інформаційному суспільстві надзвичайно ускладнений процес концептуального створення та вираження національно-державницьких ідей через осмислення всіх джерел і книжкову продукцію в зв'язку з її видовою та змістовною багатоманітністю.

Нині створити системну концепцію національної ідеї як підґрунтя єдиної України неможливо без аналізу й опрацювання всієї різноманітної сукупності рукописної та книжкової спадщини, її поточної видавничої продукції як

джерельної бази побудови цієї концепції. Сприйняттю й осмисленню єдності державно-політичної та культурної в процесі сучасного державотворення має допомогти створення національної бібліографії, виконання котрої покладається на Національну бібліотеку України імені В.І.Вернадського.

Величезна й різноманітна за складом і змістом рукописна й друківана спадщина України має залучатися до наукового обігу, активно сприяти розвитку науки, культури, освіти, державотворчим процесам. Донесенню цих духовних першоджерел до широких кіл українського суспільства сприяє гуманітарна політика Уряду України, який, за ініціативою Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського, прийняв відповідне рішення про підтримку фундаментального проекту «Президентська бібліотека: духовні першоджерела України», що розрахована на широкий читацький загал. До її складу ввійдуть найкращі пам'ятки української духовної спадщини, що збереглися в рукописах і книжках. Публікація цих джерел - фундамент для утвердження духовних ідеалів та моральних норм, що успадкував український народ упродовж усієї своєї історії.

У сучасних гуманітарних дослідженнях та культурному житті України важливим є нове звернення до історико-культурної спадщини, що збереглася в літописних джерелах та рукописній і друківаній книзі, до багатоманітної історії писемності та друку, залучення на цій базі потенціалу багатьох учених до вирішення актуальних наукових, освітянських та культурологічних проблем сьогодення. Нове бачення історії й ідей в їх органічній спадкоємності сприяє вирішенню сучасних завдань гуманітарної політики держави, яка могла б визначити історичні чинники державотворчого процесу та духовного оновлення нації. А бібліотеки мають якомога дбайливіше ставитися до нашої спадщини, збагачувати її, освоювати, зберігати та вводити у світовий інформаційний простір як у традиційній формі, так і на електронних носіях.

Рекомендації Міжнародної наукової конференції «1000-річчя літописання і книжкової справи в Україні»

Враховуючи колосальне значення проблеми збереження та охорони всесвітньої культури й літописної і книжкової спадщини та духовних надбань людства, що мають непересічну вагу для його майбутнього, ми, учасники Міжнародної наукової конференції «1000-річчя літописання і книжкової справи в Україні», вважаємо за потрібне привернути увагу Президента України Леоніда Кучми, Уряду, Парламенту до необхідності захисту культурних і духовних цінностей, що знаходяться під загрозою зруйнування, унеможливлення збереження для наступних поколінь, розвитку, підтримки книги, книжкової справи в державі, що є одним із вирішальних факторів розвитку демократичних процесів і одним із обов'язкових гарантів незалежності України.

Літопис, книга ввібрали в себе духовні, інтелектуальні надбання попередніх поколінь і є об'єктивними, неупередженими свідками історії, багатих та різноманітних традицій. У цивілізованому динамічному процесі дедалі більше зростає загальнолюдська цінність пам'яток і, зокрема, тих, в яких людська думка відбита у вигляді Слова.

Саме тому необхідно сформувані основні принципи охорони, реставрації, збереження пам'яток у вигляді літописів, що одночасно є мовною й історичною та документною пам'яткою українського народу і народів, які історично проживають на території України.

Українське літописання, як і вся писемна та книжкова культура України, пов'язане з тисячолітньою традицією української державності й духовності. Книжкова справа зберегла національні витоки для багатьох поколінь нашого народу.

Величезна першоджерельна спадщина, що налічує мільйони документів і книжок, зберігається нині в бібліотеках, архівах та музеях України. Вона є надбанням національної і світової культури. Разом з тим лише невелика частина цих духовних скарбів залучена до наукового та культурного обігу. Сьогодні Україна вступила в новий історичний етап свого розвитку, період державотворення, коли, з одного боку, виникли умови для вільного духовного розвитку, а з другого - назріла потреба формування сучасного національного світогляду, духовних засад розбудови держави.

Збереження та засвоєння нашої величезної рукописної та книжкової спадщини, переосмислення історичних шляхів і здобутків українського народу, залучення якнайширшого загалу українського суспільства до вивчення власних духовних скарбів є важливою проблемою, що стоїть перед світовою освітою, наукою та культурою України.

Визначаючи непересічну цінність рукописної і книжкової спадщини для розвитку національної й світової культури, розуміючи, що лише шляхом співпраці різних наукових, культурних та освітніх установ і закладів, підтримки з боку Президента та Уряду України можна зробити цю велику справу, наша конференція рекомендує основні заходи, які необхідно здійснити найближчим часом, а саме:

I. Проведення державної реєстрації та обліку пам'яток писемної і книжкової культури України, створення програми збереження цієї спадщини та страхового фонду копій, зокрема і на електронних носіях.

II. Започаткування бібліографічного репертуару найвидатніших першоджерел писемної та книжкової культури як складової національної бібліографії України, включення бібліографічних ресурсів у національні й світові комп'ютерні мережі.

III. Підготовка корпусу академічних видань з літописної спадщини та найвизначніших пам'яток української духовної культури, який може видаватися як у традиційному, так і в електронному вигляді, зокрема літопису Грабянки, Самовидця і Стрийковського.

IV. Підтримка розвитку загальнодержавної серії публікацій «Президентська бібліотека: духовні першоджерела України», що повинна складатися з найкращих зразків української духовності, створеної протягом тисячолітньої історії нашого народу, і стати доступною для кожного громадянина держави.

V. Секція літописання рекомендує:

а) підготувати збірник наукових праць, присвячених літописанню на матеріалах конференції;

б) підготувати біобібліографічний покажчик учених, які внесли значний вклад у розвиток українського літописання.

14 жовтня 1998 р.

Ірина Ціборовська-Римарович,

н. с. відділу стародруків НБУВ

Видання друкарень, що діяли в українських землях у XVI-XVIII ст., у бібліотеці Вишневецького замку

У НБУВ зберігається вагома частина стародруків з бібліотеки Вишневецького замку, яка в XVIII - першій пол. XIX ст. знаходилася у Вишнівці. Її фундатор - великий гетьман Великого князівства литовського князь Міхал Серватій Вишневецький (1680-1744). Новими цінними надходженнями бібліотека поповнювалася за часів володіння маєтком великим коронним маршалком графом Міхалом Єжи Мнішком (1742-1806) та його сином Каролем Філіппом (1794-1846).

Непересічний ранг замкової бібліотеки, яка на той час сягала європейського рівня за складом фонду та кількісною характеристикою, наявність близько 1,5 тис. томів з нього у НБУВ, недостатнє висвітлення історії Вишневецької бібліотеки спонукало до вивчення самих стародруків та пошуку архівних документів, дотичних до її історії.

Поставши на Волині, яка з 1569 р. була воєводством Корони, і проіснувавши у Вишнівці понад століття, замкова бібліотека комплектувалася шляхом купівлі, дарів та спадку. Її рукописні каталоги XVIII ст. свідчать, що більшість книжок походила із західноєвропейських друкарень. Серед них були видання інкунабульного періоду, палеотипи, альдини, етьєни, плантени, ельзевіри.

Великий масив становили книжки, видрукувані в Польщі, серед яких найбільше видань краківських та варшавських друкарень.

Однак певний інтерес становить і репрезентація продукції друкарень, що діяли в українських землях у XVI - XVIII ст., представленої у замковій бібліотеці незалежно від мови видань, конфенсійної приналежності друкарень, національної та конфен-

сійної приналежності авторів, видавців, упорядників чи перекладачів. За основні джерела фактичних даних для даної публікації правили рукописні каталоги книжок Вишневецької бібліотеки, укладені в 1745 та 1777 рр., які зберігаються у Центральному державному історичному архіві України в м. Києві (далі ЦДАК), ф.250, Мнішки, оп.2, спр. 18, 30. Перший з них віддзеркалює фонди бібліотеки на час, коли її успадкував після смерті князя М.С.Вишневецького підкоморій Великого князівства Литовського граф Ян Кароль Мнішек (1716-1759). Каталог був укладений для нового господаря. Він має вигляд кодексу форматом 2°, обсягом 39 арк. Ім'я укладача на сьогодні залишається нез'ясованим. Книжки занотовані за абеткою. В межах кожної літери вони згруповані в три розділи за мовною ознакою: книжки французькою, латинською, польською мовами.

Каталог 1777 р. теж має вигляд кодексу форматом 2^о, обсягом 65 арк. Ім'я укладача невідоме. Книжки занотовані за абеткою. В межах кожної літери згруповані в п'ять розділів: книжки французькою мовою, латинською, польською, німецькою, італійською. Каталог укладений для М.Є.Мнішка, сина Я.К.Мнішка.

В обох каталогах описи видань, як правило, подаються у такій формі: 1) прізвище автора, скорочене ім'я; 2) скорочена назва твору, часто видозмінена; 3) формат; 4) місце видання (друкарня не зазначається); 5) рік видання. Трапляються випадки, коли пропущене прізвище автора, відсутнє місце друкування, дата, замість автора може бути записане ім'я перекладача або упорядника. Опрацьовуючи та аналізуючи відомості, які містять рукописні каталоги, необхідно брати до уваги, що вони не є вичерпними. Практика показала, що конволюти в них не розписувалися, а вносилися за першим аллігатом. Часом за однією позицією каталогу, яка названа укладачем «Compendium Xieg goznych Lacinskih i Polskich. 4^о» або «Rozne Panegyriki u opisanie. 4^о», приховується невизначена кількість видань, що залишається для нас «інкогніто». Необхідно зазначити, що видання друкарень, які нас цікавлять, не всі проходять по сторінках двох каталогів. Трапляється, в каталозі 1745 р. видання занотоване, а в каталозі 1777 р. воно відсутнє або навпаки.

Відтворення дійсної назви книжок, зафіксованих у рукописних каталогах, пов'язане з трудомістким пошуком відповідного видання в довідково-бібліографічній літературі, зіставленням даних рукописного каталогу з бібліографічним описом і, за можливістю, з примірником видання, якщо такий можна віднайти в сучасних фондах бібліотеки. Подібну роботу було проведено в межах теми даної статті. Її результатом є укладений реєстр видань з друкарень, що діяли в українських землях у XVI-XVIII ст., і знаходилися у бібліотеці Вишневецького замку. В реєстрі видання згруповані за місцем друкування, географічні назви подано за абеткою, в рамках однієї географічної назви - за друкарнями зі вказівкою на час їхнього існування¹. В межах друкарень назви видань подаються

за абеткою. Кожна позиція реєстру складається з таких елементів: порядковий номер видання в реєстрі; прізвище та ім'я автора, роки життя (де можливо було встановити); назва, подана за бібліографічним джерелом²; рік видання; формат; посилання на бібліографічне джерело; посилання на рукописний каталог. У квадратні дужки взято відомості, подані в бібліографічних джерелах на основі змісту видань та вказівок дослідників.

Каталог 1745 р. містить близько 1446 видань. З них видруковано у Львові - 26 (XVII-XVIII ст.), Замості - 7 (XVII-XVIII ст.), Почаєві - 1 (XVIII ст.), Чернігові - 1 (XVII ст.). Це становить приблизно 2,4% від загальної кількості. В каталозі 1777 р. занотовано близько 1985 видань. З них видруковано у Львові - 21 (XVIII ст.), Замості - 4 (XVII-XVIII ст.), Бердичеві - 2 (XVIII ст.), Добромилі - 1 (XVII ст.), Луцьку - 1 (XVIII ст.), Перемишлі - 2 (XVIII ст.). Це 1,05% від загальної кількості занотованих у каталозі видань.

Аналіз укладеного реєстру дозволяє зробити такі висновки:

- каталоги фіксують видання XVII-XVIII ст. тільки друкарень Волинського та Руського воеводств. Виняток становить єдиний чернігівський друк. Зареєстровані друкарні діяли при католицьких монастирях (Бердичів, Луцьк, Львів), католицьких навчальних закладах (Замостя, Львів, Перемишль). Тільки «Alkogan Machometow» Іоанікія Галатовського був виданий у друкарні Лазаря Барановича при православному Троїцькому Іллінському монастирі в Чернігові. Два видання вийшли з друкарні почаївського Успенського монастиря, який на той час прийняв унію. Кілька видань побачили світ у приватних друкарнях. Рукописні каталоги не нотують видань кириличним шрифтом. Найбільша кількість видань походить з львівських друкарень, а серед них - з друкарні єзуїтського колегіуму. Книжки надруковані польською (46 кн.) та латинською (11 кн.) мовами;

- про сім видань (за реєстром №1, 16, 23, 26, 30, 33, 43) відсутні відомості, в яких сучасних бібліотеках зберігаються їх примірники³. Цей факт вказує на їх раритетність;

- шість інших видань (за реєстром №32, 36, 37, 40, 42, 50) відомі на сьогодні в 1-2 примірниках;

- одне видання (за реєстром №2) не проходить у бібліографічно-довідковій літературі, яка була в розпорядженні автора, що дає підстави говорити про його раритетність;

- за тематикою перше місце в реєстрі посідає релігійно-богословська література, представлена різними жанрами. У переліку представлені також книжки з історії, генеалогії та геральдики, юриспруденції, географії, енциклопедії, твори красного письменства. Привертають увагу перше видання «Historia Polonica» польського хроніста, краківського єпископа Вінцентія Кадлубека (№3), цінного джерела з історії середньовічної Польщі та Київської Русі, перше видання праці доктора медицини зі Львова Еразма Сікста про дослідження мінеральних джерел (№10). Рідкісними є видання праць визначного польського юриста Томаша Дреснера (№4) - першого професора права Замойської академії, родом зі Львова, та іншого правника, уродженця того ж міста, секретаря краківського магістрату Миколая Яскера (№6).

Є й твори відомих польських письменників XVII-XVIII ст. Серед них - Анджей Максиміліан Фредра - оборонця шляхетських вольностей, який одержав у співвітчизників ім'я «польського Тацита»; руського воеводи Яна Станіслава Яблоновського; вченого, поета Юзефа Олександра Яблоновського; подільського воеводи, згодом коронного гетьмана Вацлава Жевуського, низку творів якого було опубліковано в Львові у XVIII ст.

Наведені факти свідчать, що увагу власників-бібліофілів привертала рідкісні видання.

Реєстр стародруків

Бердичів

Друкарня монастиря босих кармелітів (1760-1884)

1. Kukulski, Remigi.

Męczeństwo niecierpliwey na chwałę... Barbary z Duninow Sanguszkowey...; 1762; 4^о; Зап. №2266; Estr. 20, 367; ф.250, оп.2, спр.18.

2. «Nabożeństwa do ukszyrzowanego P.Jezusa w obracie Mylatińskim; 1769; 8^о»;

Прим.: Видання відсутнє в «Bibliografia Polska» К. Естрейхера та «Пам'ятки книжкового мистецтва: Каталог стародруків...» Я.Запаса та Я.Ісаєвича. Подається так, як занотовано в рукописному каталозі.

Добромиль

Друкарня Яна Шеліги (1611-1617)

3. *Kadłubek, Vincentius* (1160-1223).
Historia Polonica...; 1612; 8°;
Зап. №91; Estr. 19, 9;
ф.250, оп. 2, спр. 18, арк. 31.

Замостья

Друкарня Замойської академії
(1593/94-1784).

4. *Dresner, Tomasz* (1560-1616).
Institutionum iuris Regni Poloniae libri
IV...; 1613; 4°;
Estr. 15, 307;
ф. 250, оп.2, спр.18, арк.29; спр.30,
арк. 8 зв.

5. *Historia schizmy Greckiey...Z*
poważnych pisarzów mianowicie greckich
więcistów...z francuskiego języka na polski
przetłozona...; 1698; 4°;
Estr. 18, 221;
ф.250, оп.2, спр.18, арк.27; спр.30,
арк.17.

6. *Jaskier, Mikołaj* (1504-1560).
Juris provinciallis quod Speculum
Saxonum...; 1602; F°;
Estr. 18, 502-503;
ф.250, оп.2, спр.30, арк.17 зв.

7. *Kownacki, Ignacij*.
Sparta Polska, niezwyceżonemi
łaskawości piersiami mocna, P.N.Maryja, w
Cudownym Obrazie Miasta stołecznego
województwa Wołyńskiego...; 1703; F°;
Estr. 20, 179-180;
ф.250, оп.2, спр.18, арк.11; спр.30,
арк.17.

8. *Niewieski, Stanisław Jan* (пом. 1699).
Gotowość rytmów czyli zbiór drobnych
wierszy z kalendarzów. Z dodatkiem nowych
wierszów; 1698; 8°. - [Ed.2].
Estr. 23, 147;
ф.250, оп.2, спр.30, арк.24 зв.

9. *Ordinatio bonorum domus*
Zamoscianaе...; 1692; F°;
ф.250, оп.2, спр.18, арк.42 зв.
10. *Sixtus, Erasm* (бл. 1570-1635).
O cieplicach w szkole; 1617; 4°;
Estr. 28, 122-123;
ф.250, оп.2, спр.30, арк.7 зв.

11. *Susza, Jakób Jan* (1610-1687).
Phoenix Tertiatio Redivivus...Virginis
Matris Chelmensis, Gloria Gratiarum et
Miraculorum illustrata...; 1684; 4°;
Estr. 30, 73;
ф.250, оп.2, спр.30, арк.17.

Луцьк

Друкарня домініканського монастиря
(1787-1831)

12. *Małachowski, Piotr*.
Zbiór nazwisk szlachty...; 1790; 8°. -
Т.1-2.
Зап. №3547; Estr. 21, 74;
ф.250, оп.3, спр.25, арк.1 зв.

Львів

Друкарня єзуїтського колегіуму
(від 1760 р. - академії), (1642-1773)

13. [*Amelot de la Houssage, Abracham*
Nicolaus (1634-1706)].
Tacyt polski, albo raczey moralia Tacyta
nad podchlebstwem...; 1744; 4°;
Зап. №1487; Estr. 12, 135;
ф.250, оп.2, спр.30, арк.34 зв.

14. *Cmielowski, Benedykt* (пом.1763).
Nowe Ateny...; 1755; 4°;
Зап. №1928; Estr. 14, 172;
ф.250, оп.2, спр.18, арк.40 зв.
15. *Cześć codzienna...Jezusowi...; 1743;*
8°;

Зап. №1461; Estr. 19, 258
ф.250, оп.2, спр.30, арк.7 зв.
16. *Deffilles Du*.

List...du Deffilles indziniera architekta i
geometry...do...obywatelów województwa
Wołyńskiego, Ruskiego, Podolskiego i
Belzkiego, gdzie podają się sposoby
wzniesienia kanału, służącego zegludze od
Dniestru do Bugu...; [1759]; 8°;

Зап. №2099; Estr. 15, 114-115;
ф.250, оп.2, спр.18, арк.34з в.

17. *Drews, Jan* (1645-1710).
Dywertyment z wesolo uczonych ...
dystrakcyi...odpowiedziany przez...Mikolaia
Potockiego...; 1731; 4°;

Зап. №1179; Estr. 15, 312;
ф.250, оп.2, спр.30, арк.9 зв.

18. *Fillpowlcz, Jakób* (1678-1720).
Kazania na niedziele całego roku...;
1723; 4°;

Зап. №1012; Estr. 16, 220;
ф.250, оп.2, спр.30, арк.12 зв.;
спр.18, арк.20.

19. *Fredro, Andrzej Maksymilian* (пом.
1679).

Vir consilii monitis ethicorum nec non
prudentialis civilis...; 1730; 4°;

Зап. №1143; Estr. 16, 312-313;
ф.250, оп.2, спр.30, арк.11 зв.;
спр.18, арк.19.

20. *Fredro, Andrej Maksymilian* (пом.
1679).

Zwierzinniec iednorozców...Z prydatkiem
różnych mów seymowych...; 1670; 8°;

Зап. №480; Estr. 16, 313;
ф.250, оп.2, спр.30, арк.39.

21. *Gengell, Georgius* (1657-1727).
Censura prophetiarum de Romanis
Pontificibus...; 1724; 4°;

Зап. №1022; Estr. 17, 92;
ф.250, оп.2, спр.30, арк.13.

22. *Gengell, Georgius* (1657-1727).
Gradus ad atheismum...; 1724; 8°;

Зап. №1023; Estr. 17, 93;
ф.250, оп.2, спр.30, арк.13 зв.

23. *Gocmann, Walenty*.
Na uroczystość Ś.Franciszka Salezyusza
kazanie...w Krystyampolu; 1770; 8°;

Зап. №2580; Estr. 17, 204;
ф.250, оп.2, спр.18, арк.22 зв.

24. *Goscielki, Franciszek* (1668-1729).
Poselstwo wielkie...Stanisława Cho-
mentowskiego ... od ... Augusta II ... do
Achmeta IV... przez lata 1712,1713,1714
odprawione...; 1732; 4°;

Зап. №1203; Estr. 17, 270;
ф.250, оп.2, спр.30, арк.28 зв.;
спр.18, арк.11.

25. *Kobielski, Franciszek Antoni*.
Światło na oświecenie narodu niewiernego,
to jest kazania w synagogach ... miane...;
1746; 4°;

Зап. №1568; Estr. 19, 349;
ф.250, оп.2, спр.30, арк.20; спр.18,
арк.32.

26. *Lambert, Anne-Therese, de*
Marguenat de Courcelles, margiuse de (1647-
1733).

Zdanie i myśli...z francuzkiego na polski
... przetlumaczone...; 1764; 8°;

Зап. №2349; Estr. 21, 31;
ф.250, оп.2, спр.18, арк.65.

27. *Miachrowicz, Szymon* (1727-1789).
Trwałość szczęśliwa krolestw y smutny
upadek...; 1764; 8°. - Cz.1-4.

Зап. №2350; Estr. 22, 38-39;
ф.250, оп.2, спр.18, арк. 58 зв.

28. *Nepuev, François* (1639-1708).
Myśli, albo Reflexie chrześciańskie ...
przez ... Franciszka Nepuev ... ięzykiem
francuzkim wydane, na polski ... prze-
tłumaczone przez Tomasza Perkowicza ...;
1729-30; 8°. - Cz. 1-4. - [Ed.2].

Зап. №1155; Estr. 23, 81;
ф.250, оп.2, спр.30, арк.23 зв.

29. *Niesiecki, Kasper* (1684-1744).
Korona Polska...; 1728; 2°. - Т.1, cz.
1-2.

Зап. №1108; Estr. 23, 128;
ф. 250, оп.2, спр.30, арк.24 зв.; спр.18,
арк. 40 зв.

30. *Nowenna do Świętego Kajetana ... ;*
1746; 8°;

Зап. №1575. Estr. 19, 14;
ф.250, оп.2, спр.30, арк.25.

31. *Rzewuski, Wacław* (1706-1779).
Zabawki dzieciopiskie, albo zebranie
dzieńw znakomitszych: Od stworzenia
świata...do Roku 1701; 1766; 8°;

Зап. №2449; Estr. 26, 568;
ф.250, оп.2, спр.18, арк. 64 зв.

32. *Roa, Marcin*.
Czysciec, albo stan dusz w czyscie
zostaiących...; 1751; 8°;

Зап. №1777; Estr. 26, 317;
ф.250, оп.2, спр.18, арк.11.

33. *Sawicki, Karol Piotr* (пом. 1733).
Krzywda po wzgardzonym dla Boga
świecie, po wzgardzonym kleinocie
Oyczystym y zdeptaney herbowney
podkowie ... Annie Ludwice Rzewuskiy
...; 1730; 4°;

Зап. №1159; Estr. 27, 165;
ф.250, оп.2, спр.30, арк.28.

34. *Wessel, Augustyn Adam*.
Morze milosierdzia y dobroci Bożey
pokazane grzesznikowi...; 1735; 2°. -Т.1.

Зап. №1249; Estr. 32, 396;
ф.250, оп.2, спр.30, арк.23 зв.

35. *Wolski, Thomas Stanislaus* (1700-
1734).

Illustris peregrinatio Ierosolimitana lalius
protracta per tres insigniores mundi partes ...
nempe per Europam, Asiam et Afrikam...;
1748; 4°;

Зап. №1656; Estr. 33, 304-305;
ф.250, оп.2, спр.30, арк.36 зв.

36. *Zabawa chrześciańska, albo Żywot*
zbawienny...Jezusa...; 1700; 4°;
Зап. №762; Estr. 18, 345;
ф.250, оп.2, спр.30, арк.39; спр.18,
арк. 64 зв.

Друкарня братства св.Трійци
(1713-1786)

37. *Arakielowicz, Symforyan*.
Fabryki duchowney materya, albo punkta do medytacyi...służące; 1729; 12°; Зап. №1120; Estr. 12, 198; ф.250, оп.2, спр.30, арк.12 зв.
38. [*Berkley, Georg* (1684-1753)].
Dwa sekreta dōswiadczone y dziwnie skuteczne, pierwszy do uleczenia ludzi na różne choroby utyskujących...z ięzyka angelskiego y niemieckiego przetłumaczone ... Kommunikowane r. 1747... przez I.Z.R.K.; 1747; 8°;
Зап. №1596; Estr. 12, 498; 34, 206; ф.250, оп.2, спр.18, арк.15.
39. *Jabłonowski, Jan Stanisław* (1669-1731).
Skrypuł bez skrypułu w Polsce...; 1730; 4°;
Зап. №1146; Estr. 18, 344-345; ф.250, оп.2, спр.30, арк.33; спр.18, арк.55.
40. *Kruszewski, Tomasz*.
Góra gózańca świętego...łuckim biskupstwie na Wołyniu pod miastem Podkamieniem ...; 1716; 4°;
Зап. №919; Estr. 20, 309; ф.250, оп.2, спр.18, арк.54 зв.
41. [*Szaniawski*], *Constantinus Prokopius* a S. Josepho.
Geographiae civilis seu historicae synopsis; 1748; 8°;
Зап. №1652; Estr. 30, 206; ф.250, оп.2, спр.30, арк.27 зв.
42. *Szylarski, Wojciech*.
Świadectwo o cudach y łaskach Maryi Panny Lopatyńskiej...; 1769; 8°;
Зап. №2565; Estr. 30, 329; ф.250, оп.2, спр.18, арк.55.
43. *Szylarski, Wojciech*.
Nauka krotka o powietrzu morowym...; 1770; 12°;
Зап. №2600; Estr. 30, 29-30; ф.250, оп.2, спр.18, арк.54 зв.
- Друкарня Павла Йосифа Гольчевського (1736-1751)**
44. [*Eliasz od św. Józefa Zakonu Trójcy Przenajświętszej*].
Zwierciadło pilney przezorności w własnym sumnieniu życia zakonnego...; 1741; 4°;
Зап. №1408; Estr. 16, 46; ф.250, оп.2, спр.30, арк.28 зв.
45. *Newerani, Protazy*.
Ozdoba kościoła katolickiego...; 1739; 8°;
Зап. №1353; Estr. 23, 94; ф.250, оп.2, спр.18, арк.43.
46. [*Owaniszewski*].
Głos Synogarlicy, to iest rozmyślenia do P.Boga...; 1741; 8°;
Зап. №1413; Estr. 23, 532; ф.250, оп.2, спр.30, арк.14.
47. *Wyprawa na tam ten świat duszy...*; 1742; 8°;
Зап. №1447;
ф.250, оп.2, спр.30, арк.37; спр.18 арк. 62 зв.
- Друкарня Яна Шеліги (1618, 1620, 1626-36)**

48. *Madaliński, Wojciech* (пом. 1660).
Inwentarz konstytucyj koronnych od roku...1550 aż do roku 1628 uchwalonych; 1630; 2°;
Зап. №210; Estr. 22, 23; ф.250, оп.2, спр.30, арк.23 зв.
49. [*Solikowski, Joannes Demetrius* (1539-1603)].
Stanisłai Orechovii Apocalipsis...; 1630; 4°;
Зап. №213; Estr. 29,38; ф.250, оп.2, спр.30, арк.25.
- Друкарня Яна Шліхтина (1755-1770)**
50. *Pikulski, Gaudencyusz* (пом. 1763).
Złość żydowska...; 1760; 8°;
Зап. №2178; Estr. 24, 276; ф.250, оп.2, спр. 18, арк. 64 зв.
51. *Pikulski, Gaudencyusz* (пом. 1763).
Sukcess świata czyli historia uniwersalna ...; 1763; 4°;
Зап. №2309; Estr. 24,275; ф.250, оп.2, спр.18, арк.55.
- Львівські видання без вказівки на друкарню**
52. *Jabłonowski, Józef Aleksander* (1711-1777).
Ustawy y zdania przeciwko zarazom...; 1741; 12°;
Зап. №1409; Estr.18, 354; ф.250, оп.2, спр.30, арк.36.
53. *Jabłonowski, Józef Aleksander* (1711-1777).
Heraldyka, to iest osada kleynotow rycerskich y wiadomość znaków herbowych dotąd w Polsce nieobjasniona...; [1742 (?); 1748 (?); 1752(?)]¹; 4°;
Зап. №1435, 1640; Estr.18, 348-349; ф.250, оп.3, спр.25, арк.1 зв.
- Перемишль**
- Друкарня єзуїтського колегіуму (1758/59 - 1773, 1773-84)**
54. *Miachrowicz, Szymon* (1727-1789).
Początki życia niebieskiego na ziemi...; 1772; 16°;
Estr. 22, 38; ф.250, оп.2, спр.18, арк.38 зв.
55. [*Sierakowski, Wacław Hieronim* (1699-1784)].
Prawo święte kościoła Chrystusowego o postach...; 1759; 8°;
Estr. 25, 223; ф.250, оп.2, спр.18, арк. 47 зв.
- Почаїв**
- Друкарня Успенського монастиря (1735-1799)**
56. *Fałęcki, Hilarion*.
Wojsko serdecznych novo rekrutowanych na większą chwałę Boską affektów; 1739; 4°;
Зап. №1349; Estr.16, 163; ф.250, оп.2, спр.30, арк.37.
- Чернігів**
- Друкарня Троїцького Іллінського монастиря (1680-1845)⁵**
57. *Galatowski, Joannicyusz* (пом. 1688).
Alkoran Machometow...; 1683; 4°;
Зап. №616; Estr. 17, 15; ф.250, оп.2, спр.30, арк.3 зв; спр.18, арк.5 зв.

Примітки:

- ¹ Роки діяльності друкарень подаються за: Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku. Zeszyt 6: Małopolska - Ziemia Ruskie / Oprac. A.Kawecka-Gryczowa, K.Korotajowa, W.Krajewski. - Wrocław-Kraków, 1960.
- ² Відтворення назв видань провадилося за: Estreicher K. Bibliografia Polska. - Kraków, 1882-1951, t. 8-34; *Запаско Я., Ісаєвич Я.* Пам'ятки книжкового мистецтва Каталог стародруків, виданих на Україні. - Кн. 1-2. - Львів, 1981-1984.
- ³ Джерелом відомостей про сучасне місцезнаходження примірників окремих видань була праця Я.Запаска та Я.Ісаєвича «Пам'ятки книжкового мистецтва...».
- ⁴ «Heraldyka» Ю.О.Яблоновського у Львові видавалася тричі. 1-е видання - у 1742 р. в друкарні єзуїтського колегіуму, 2-е - в 1748 р. в друкарні П.Й.Гольчевського, 3-е - у 1752 р. знову в друкарні єзуїтського колегіуму. Всі три видання мають формат «in quarto». За відомостями рукописного джерела, яке подає тільки назву твору, автора та формат, неможливо встановити, яке саме видання знаходилося у Вишневецькій бібліотеці.
- ⁵ Дата 1845 р. подається за: *Каменева Т.Н.* Черниговская типография, ее деятельность и издания // Труды Государственной библиотеки СССР им. В.И.Ленина. - М., 1959. - Т.III. - С.241.

Олена Воскобойнікова-Гузева,

аспірантка НБУВ

Формування та розвиток системи документопостачання НБУВ (1918-1997 рр.)

У статті простежено динаміку розвитку діючого документного фонду (ДДФ) Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського на підставі відомостей про рух фондів за 1965-1997 рр.*

З історико-статистичного аналізу розвитку ДДФ НБУВ випливає, що створена розгорнута система документопостачання сприяла його активному формуванню та кількісно-якісному зростанню, забезпечивши виконання головної типологічної функції національної бібліотеки - формування фонду вітчизняних видань.

Історія розвитку Бібліотеки починається з ухвалення Радою Міністрів Української Держави закону від 2(15) серпня 1918 р. «Про утворення Фонду Національної Бібліотеки», який формувався з метою придбання й систематизації книжок, бібліотек, рукописів та інших творів [1,2] (од.зб.1, арк. 3-4).

Виокремимо певні періоди діяльності Бібліотеки, які розглядатимуться через призму розвитку її документних фондів і системи документопостачання.

Перший період (1918-1920 рр.) - організаційний, коли в умовах політичної нестабільності та відсутності постійного приміщення Тимчасовий комітет для заснування Національної бібліотеки Української Держави за підтримкою уряду добирав фонд книгозбірні.

Фундатори, беручи за взірець організацію всесвітньовідомих закордонних бібліотек (Публічної, Академічної в Петербурзі та Рум'янцевського музею в Москві), наголошували на необхідності створення в структурі Бібліотеки відділу рукописів. У ньому повинна була збиратися рукописна спадщина діячів, які, незалежно від національності й переконань, жили й творили в Україні. Мали функціонувати відділи довідковий та «Україніса», створюватися каталоги Бібліотеки [3].

Національна бібліотека України накопичувала свої фонди різними шляхами.

Наприкінці 1918 р. її фонд становив кілька сотень книжок. Комітет виробив законопроект про обов'язкову надсилку двох примірників усіх друкованих в Україні творів, закуповував приватні бібліотеки (од.зб.34, арк.1), і влітку 1919 р. фонд ВБУ вже налічував близько 400 тис. од. зб. Важливим джерелом його поповнення стає передача (за декретами й наказами радянської влади та розпорядженнями інших офіційних установ) цілих бібліотек, збірок і окремих книжок. Саме у такий спосіб до неї потрапляли наукові

видання, стародруки, література з різних галузей знань іноземними мовами. З цього приводу ведеться активне листування з численними організаціями та приватними особами (од. зб. 11, 24).

Особливу увагу Тимчасовий комітет приділяв збору спеціальних видань періоду української революції (звернення, афіші тощо), за допомогою уряду збиралися науково-архівні матеріали (од.зб.11, арк.122).

Поступово створювався обмінно-резервний фонд. Для комплектування ВБУ російськими виданнями, насамперед науковими, здійснювався книгообмін з різними бібліотеками, зокрема і з Петроградською публічною (од.зб. 38).

За Статутом (затверджений 30 вересня 1919 р.) Бібліотека мала одержувати два обов'язкових примірники (ОП) книжок, періодичних видань, нот, мап, діаграм, таблиць, малюнків, гравюр, портретів, плакатів, ілюстрованих листків, афіш та іншої видавничої продукції з числа тієї, котра за законом надавалася державі й виходила в межах України, коли число примірників якогось видання перевищувало 100. Так створювалася система докумен-

* Поняття документний фонд НБУВ автор розглядає як сукупність усіх різноманітних книжкових, журнальних, газетних та інших друкованих і недрукованих джерел інформації, що, незалежно від віку та носія, кумулюються і вводяться в науковий і культурний обіг Бібліотекою.

топостачання Бібліотеки, що формувалася на засадах вичерпного комплектування вітчизняними виданнями й пріоритетного придбання найцінніших у науковому та культурологічному відношенні видань інших країн.

Уже в липні-серпні 1920 р. Бібліотека мала до 300-400 тис. томів. Ознака тих часів - швидке зростання фондів, які подорожували з приміщення в приміщення, недосконалі каталоги та неналагоджений облік. Рада бібліотекарів, що за дорученням ТК керувала всіма поточними роботами ВБУ, не мала можливості через ці проблеми з'ясувати наявність «книжкової готівки, кількість дублетів, присутність або відсутність тої чи іншої книжки» (од.зб.34, с.1).

Восени 1920 р. Рада бібліотекарів розробила план, за яким весь бібліотечний фонд було розбито на кілька відділів за окремими топографічними одиницями, а саме:

1) загальний відділ - основна база Бібліотеки; 2) довідковий (міститься у читальні для безпосереднього користування читачами); 3) газетний; 4) стародруків; 5) графічний (ноти тощо); 6) дублетний фонд; 7) обмінний фонд.

Загальний відділ, як основа фонду, за цим планом [там само, с.4], охоплює друковані твори з усіх галузей людського знання, за винятком друків, які, з огляду на їх форму, характер та інші особливості, включаються в окремі відділи. До нього не належали, насамперед, рукописи, стародруки, періодичні видання (журнали), газети, графічна продукція й листівки. У цей фундаментальний і універсальний фонд від самого початку включалися цінні приватні книгозбірні. У загальний відділ вливалися й окремі книжки з різних галузей знань з відділу постачання. Доцільність саме такого влаштування фондів підтвердив зростаючий інтерес до ВБУ читачів. Воно виправдало себе та відбилося в кількості одвідувань читальної зали, відкритої в серпні 1920 р. (од.зб.34, арк.1) та укомплектованої приватними збірками професорів і періодикою.

Наступний період (1921-1948 рр.) розвитку Бібліотеки характеризується становленням чіткої системи книгопостачання, наукової обробки й розкриттям фондів.

Завершується формування

цілісної системи документопостачання. Книги, журнали, рукописи та інші матеріали потрапляють до Бібліотеки: як ОП, за постановами урядів РСФРР, УСРР та СРСР; у спосіб купівлі бібліотек, збірок і окремих книжок в Україні; виписки з-за кордону іноземних книжок і журналів, через НКО; дарунків від установ та окремих осіб; передавання - декретами й наказами радянської влади та розпорядженням офіційних установ; обміну (од.зб. 110, арк.2).

Планомірне систематичне поповнення фондів здійснювалося, насамперед, за рахунок отримання саме ОП. Ще в березні 1922 р. Рада народних комісарів прийняла постанову «Про обов'язкову безплатну пересилку Українській АН всіх друкованих видань», за якою всі відомства, установи й видавництва, що знаходилися на території УСРР, були зобов'язані надсилати до Академії наук по два примірники своєї друкованої продукції. Ця постанова надавала можливість вичерпно комплектувати фонди Бібліотеки вітчизняними виданнями та сприяти створенню паралельно з Книжковою палатою архіву друку видань України. Така ситуація тривала до 1939 р., коли за постановою РНК УРСР «Про постачання найважливішим державним книгосховищам УРСР видань, що виходять на території УРСР та про доставлення обов'язкових і сигнальних примірників друкованих видань» Бібліотеку було позбавлено одного безплатного примірника республіки.

Книгозбірня комплектувалася і обов'язковими безплатними примірниками видань, що виходили в РСФСР та інших республіках через Російську центральну книжкову палату (Москва). З кінця 1924 р. обов'язкові безплатні примірники надходять безпосередньо від книжкових палат Росії і Білорусі (од.зб. 110, арк. 2), з 1925-1926 рр. - від Азербайджанської, Грузинської, Вірменської та Узбекської КП (од.зб.142, арк.5), з 1926-1927 рр. - від Туркменської КП по одному примірнику творів (од.зб.181, арк.3).

За постановою ЦВК та РНК від 23 серпня 1931 р. «О снабжении важнейших государственных книгохранилищ всеми изданиями, выходящими на территории СССР» було встановлено дві категорії ОП -

платний та безплатний. На той час за ВБУ було закріплено право отримання (двох) безплатних ОП (з 1933 р. - одного). Великого значення набувало також одержання всесоюзного платного ОП через Центральний колектор наукових бібліотек (ЦКНБ) Всесоюзного книготорговельного об'єднання (Москва). З 1921 по 1941 р. до фондів Бібліотеки надійшло близько трьох млн. ОП усіх видів видань (крім газет і листівок).

Другим важливим джерелом комплектування було офіційне (на підставі загального узаконення або спеціального розпорядження уряду) передавання літератури Бібліотеці. Саме за постановою Колегії НКО від 2.07.1926 р. до її фондів було прилучено бібліотеку колишнього Київського університету (близько 455 тис.томів) з огляду, головним чином, на те, що у ВБУ нею широко користуватимуться науковці й публіка та значною мірою будуть заповнені прогалини у фонді. «Із об'єднання систематично складеної наукової бібліотеки колишнього Київського університету та обов'язкового примірника й інших багатющих фондів ВБУ утвориться дійсно велика універсальна наукова бібліотека» (од.зб.142, с.6-7).

У 20-30-ті роки зароджується і розгалужується система внутрішнього книгообміну. В 1940 р. Бібліотека співпрацює з 475 партнерами. Фонди поповнюються (вже традиційно) і за рахунок подарунків приватних осіб та установ. Придбання ж видань і рукописів у власників помітно зменшилося, оскільки зросли витрати на нову наукову літературу. Бібліотека робить ретельний відбір - купує лише стародруки, рідкісні видання, рукописи, цінні бібліотеки, систематично укомплектовані видання.

Нову іноземну літературу вона одержувала за підтримкою уряду з різноманітних джерел. Систематичне комплектування здійснюється з кінця 1922 р. шляхом купівлі, міжнародного книгообміну (МКО), дарунків.

Збирання книг для ВБУ організують учені Англії, Франції та інших країн. Так потрапляють до Бібліотеки комплекти нових наукових періодичних видань, наукові монографії, збірники.

Охарактеризована система доку-

ментопостачання сприяла активному зростанню фондів та формуванню їх складної організаційної структури.

З 1 січня 1923 р. ВБУ веде точний облік своїх надходжень, але ще в 1925 р. не може дати остаточного підрахунку своїх попередніх фондів (од.зб.110, арк.4). У 1925-1926 рр. обсяг фонду ВБУ (од.зб.142, арк. 10-13) дорівнює 1 285 тис. од.зб. 1928 р. ВБУ мала майже 2 200 тис. томів, з них у фондах основної бібліотеки - 1 188 тис. од.зб., Університетському відділі - 455 тис.од.зб., Подільському - 163 845 од.зб., у Лаврському, Михайлівському, Софійському відділах - 520 тис. од.зб., у Вінницькій філії - 110 тис. од.зб., та бібліотеки, що перебували в тимчасовому користуванні, налічували 52 тис. од.зб.

У 20-ті роки щорічний приріст сягав величезної цифри й становив до 100 тис. книг і журналів, 100 тис. інших матеріалів. Але, не маючи ніколи достатньо штату, Бібліотека опрацьовувала лише частину надходжень, що спричинювало збільшення незакаталогізованих позицій (од.зб. 228, с. 7). Тобто, проблема обробки й розкриття наявного фонду дедалі загострювалася.

У 1928-1929 рр. штат установи збільшився до 140 працівників. Бібліотеку терміново зобов'язали приступити до впорядкування фондів за спеціально розробленим десятирічним планом.

У 30-ті роки щорічне зростання фондів збільшується і, приміром, у 1939 р. становить - 194 692 од.зб. (од.зб.590, арк.1), у 1940 р. - 141 538 од.зб. (од.зб. 600, арк.1). Отже, напередодні Великої Вітчизняної війни Бібліотека нараховувала майже 5 500 тис. томів (неопрацьована частина фонду становила, за різними джерелами, від 2 200 тис. томів (од.зб. 574) до трьох млн. друк. од.) [4, с.65].

У 1941 р. за наказом Президії АН УРСР спеціальна комісія готувала до поетапної евакуації найцінніші фонди Бібліотеки до Уфи. Наприкінці серпня книгозбірня в складі установ АН УРСР закінчила їх евакуацію. В Уфі вона, після ретельної трьохмісячної перевірки, відновила відвідування для науковців Академії, урядових діячів.

Безплатний ОП, іноземна література надходили за новою адресою Бібліотеки. З 1943 р. вона отримує твори друку з усіх джерел комплек-

тування. У квітні того ж року уряд виділяє АН УРСР 12 тис.крб. на придбання іноземної літератури. В уфимський період фонди поповнюються 121 882 од.зб. (од.зб. 633, с.10-11). З жовтня 1943 по квітень 1944 р. Бібліотека обслуговує своїми фондами в Москві, до якої прибуває в складі установ АН УРСР, а в травні 1944 р. повертається у рідне місто.

За 1941-1945 рр. до фондів БАН УРСР надійшло (книг, брошур, журналів): 1941 р. - 26 тис.; 1942 - 14 340; 1943 - 28 459; 1944 р. - 52 916 (од.зб. 647, арк.1). Але за часів фашистської окупації Києва вона втратила багато цінних наукових видань, унікальних рукописів. Усього загарбники вивезли зі сховищ 719 тис. творів друку, знищили близько 76,4 тис. книжок.

З 1.11.1941 по 25.09.1943 р. основна робота штату, який залишився в місті, полягала «у розшукуванні та завезенні до Бібліотеки так званих безгосподарчих фондів, якими вважалися на той час всі збірки книжок товариств, що виїхали з Києва під час евакуації, а також всіх тих, що загинули від рук німецьких палачів» (од.зб. 635, с.1). Співробітники Бібліотеки виявили та завезли до її приміщення 850 тис. од.зб., 472 пачки рукописних матеріалів, чотири тис. нот. Саме так було врятовано більшість фондів інститутів АН УРСР. Крім того, було перенесено та збережено приватні бібліотеки, частину відділу «Орієнталія», з якого було врятовано 200 тис. од.зб.

Бібліотека намагалася комплектуватися ОП, але до неї потрапляли, дуже випадково, лише ті матеріали, що виходили в Києві.

Одразу після звільнення міста від загарбників, з 8 листопада 1943 р. розпочалися роботи з відновлення книгозбірні, які тривали майже два роки: ремонтувалися приміщення, налагоджувалася система обслуговування, комплектувалися фонди, каталогізувалися поточні надходження, приймалася евакуйована частина. БАН допомагала знищенням і пограбованим бібліотекам Києва і республіки. Так, вона відібрала з фондів концентрації та передала 120 тис. книг і журналів бібліотекам наукових установ АН УРСР, 243 тис. прим. - іншим бібліотекам [4, с.108].

Протягом 1944-1945 рр. Бібліотека отримала 426 тис. творів друку

(там само, с.110); 1946 - 194 270 од.зб. (од.зб. 671, с.1); у 1947 р. - 93 353 од.зб. (од.зб. 685, с.3). За серпень - жовтень 1946 р. Бібліотека одержала 13 вагонів з радянською літературою та газетами, вивезеними окупантами. З них два вагони з видавничою продукцією, що належала Державній білоруській бібліотеці та БАН БРСР, було повернуто 15 тис. томів й відкладено для передачі у стосах (22 м³) книг і журналів (од.зб. 671, арк.2).

На початку 1948 р. в складі Бібліотеки нараховувалося 19 відділів та кабінетів (безпосередньо обслуговували читачів - 15). Її фонд становив 4500 тис. томів, діючий фонд - 1500 тис. (од.зб.701, арк.1).

Третій період розвитку Бібліотеки - 1948-1965 рр. Постановою Ради Міністрів УРСР від 7 серпня 1948 р. БАН було реорганізовано в Державну публічну бібліотеку УРСР (ДПБ). Її завдання та функції відображено в Статуті, затверженому Радою Міністрів УРСР 17.06.1949 р. (од.зб. 716, арк.1-4).

Реорганізацію було спричинено швидким післявоєнним розвитком науки, техніки, підвищенням загального рівня вимог до науково-дослідних, дисертаційних, дипломних робіт, розгортанням відбудовчої діяльності. В читальні зали Бібліотеки прийшло чимало читачів - кваліфікованих фахівців, які працювали над удосконаленням виробничих процесів у промисловості, сільському господарстві, культурному будівництві. ДПБ виявилася єдиною великою бібліотекою в Києві, яка мала майже всі радянські видання та значні книжкові фонди цінної літератури за старі часи (од.зб. 671, с.3).

За Статутом, ДПБ УРСР виконувала функції центрального державного книгосховища України, в якому зберігалися друковані й рукописні книги, архіви письменників, наукових і громадських діячів та ін., рукописні матеріали; фундаментальної бібліотеки АН УРСР; центральної республіканської бібліотеки, яка обслуговувала широкі кола читачів; республіканської науководослідної установи в галузі книго-та бібліотекознавства і бібліографії, центру рекомендаційної бібліографії УРСР.

ДПБ поповнювала свої фонди шляхом: одержання безплатного

ОП видань друкованої продукції СРСР, УРСР; передплати періодичних видань; купівлі радянської та дореволюційної літератури; придбання рукописних книг, матеріалів і документів, які мали історично-культурну цінність; книгообміну з бібліотеками, науковими установами й окремими особами; безплатного придбання книжкових колекцій, що передаються бібліотеці від організацій, установ, окремих осіб.

Перетворення БАН УРСР на ДПБ, розширення основних функцій зумовило зміни в поточному комплектуванні фондів, які поповнювали значно більшою кількістю примірників сільськогосподарської, природознавчо-наукової, виробничо-технічної літератури, а також науково-популярними виданнями [4, с.126]. Це, в свою чергу, спричинило зниження наукового потенціалу документних фондів Бібліотеки [5, с.16].

Змінюється і система комплектування її фондів ОП. Система безплатного та платного ОП творів друку СРСР і УРСР забезпечувала фонди друкованою продукцією радянських часів російською, українською та іншими мовами народів СРСР, гарантувала установі надійне, повне і своєчасне одержання літератури, забезпечуючи планомірне поточне комплектування, давала можливість скорочення обсягу комплектування з інших джерел. З березня 1949 р. Всесоюзна книжкова палата надсилала ДПБ лише радянські видання російською мовою та іноземні в одному примірнику.

Щодо радянської літератури мовами народів СРСР (крім російської й української), то з 1950 р. Бібліотека переважно комплектується науковими виданнями, які мають паралельні тексти або резюме російською мовою.

Стосовно отримання нею видань, що виходили друком на території УРСР, також відбулися зміни, які, насамперед, торкнулися централізованого комплектування ДПБ республіканським ОП. До того часу вона отримувала два безплатних ОП видань УРСР: один з Книжкової палати УРСР - для архівного фонду видань республіки, другий - з її поліграфічних підприємств - для загального фонду (од.зб. 721, с.62), але за Постановою Ради Міністрів УРСР

від 20.05.1949 р. та за її розпорядженням від 9.07.1949 р. ДПБ почала одержувати лише один безплатний примірник творів республіканського друку для архівного фонду друку УРСР (од.зб. 715, с.21).

З 1949 р. ДПБ отримує через Київський обласний бібліотечний колектор повний платний комплект ОП усіх видань, що виходять на території УРСР. За постановами 1952 і 1959 рр. щодо впорядкування кількості платних і безплатних примірників Бібліотека одержувала один безплатний примірник творів друку від поліграфічних підприємств України, другий - надходив з ЦКНБ у Москві в комплекті загальносоюзного ОП. З 1.09.1959 р. в зв'язку зі скороченням кількості бібліотек, яким надавалося право отримувати безплатний ОП видань СРСР російською мовою з ВКП, позбавляється цього права й ДПБ. З 1960 р. з ЦКНБ до неї надходив повний платний комплект ОП книжок, що вийшли друком у СРСР російською мовою тиражем понад 600 прим. і радянські видання іноземними мовами.

Перетворення в системі одержання ОП творів друку СРСР та УРСР не гарантували необхідної Бібліотеці кількості видань і, звичайно, не розв'язували проблеми доукомплектування фондів документами, виданими раніше. Тому ДПБ вдається до передплати та книгообміну, купівлі.

З огляду на це, в 1960-1961 рр., уперше за післявоєнні роки, був складений «Тематичний план комплектування фондів ДПБ УРСР вітчизняними виданнями» і «Положення про комплектування фондів ДПБ УРСР вітчизняними виданнями» та «Положення про комплектування фондів ДПБ УРСР вітчизняною літературою», перелік типів друкованих видань, якими установа не комплектувалась, а також Положення про ретроспективне комплектування її фондів.

1961 р. вводиться додаткове централізоване постачання ДПБ платного ОП видань УРСР безпосередньо з видавництва, що покращує комплектування фондів продукцією видавництва центральних та вищих навчальних закладів УРСР [4, с.128].

З 1951 р. за спеціальним наказом до Бібліотеки надходить по два примірники авторефератів та по одно-

му - дисертацій, захист яких відбувся в наукових установах і вузах України.

Доукомплектовуються книжкові фонди ДПБ, особливо по заповненню лакун, що з'явилися внаслідок порушення системи книгопостачання та пограбування під час війни. Продовжується поповнення окремими цінними в науковому відношенні виданнями за допомогою вітчизняної й зарубіжної букіністичної торгівлі, внутрісоюзного книгообміну, мікрофільмування, копіювання документів. Важливим засобом ретроспективного комплектування фондів і заповнення лакун було виявлення книжкових зібрань, що зберігалися у бібліотеках чи установах і не використовувалися на місцях, а також цінних приватних бібліотек учених і діячів культури.

Комплектування фондів ДПБ УРСР іноземною літературою здійснювалося, в основному, з двох джерел - шляхом МКО і коштом Всесоюзного об'єднання «Міжнародна книга». З цих джерел відбувалося централізоване комплектування іноземною літературою бібліотек АН УРСР.

З середини п'ятидесятих років ДПБ стає депозитарієм ООН, ЮНЕСКО та інших міжнародних організацій і починає регулярно отримувати їх офіційні документи: ЮНЕСКО - з 1956 р., ООН та Міжнародної організації праці - з 1957 р., Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ) та Всесвітньої організації охорони здоров'я - з 1958 р.

З 1962 р. ДПБ відмовляється від широкого комплектування художньою літературою соцкраїн мовою оригіналу, комплектує лише твори класиків їх літератури (художньою, виданою в капіталістичних країнах, Бібліотека не комплектується). Припиняється поповнення фондів зарубіжною медичною літературою практичного значення.

Щорічні надходження з усіх джерел документопостачання коливаються в цей період від 461 717 обл. од. (1949 р.) (од.зб. 720, арк.3) до 597 тис. обл. од. (показник 1958 р.) (од.зб. 984, арк.1). До основних джерел поповнення фондів додаються надходження за рахунок розробки фондів концентрації, що утворилися за роки війни. У 1949 р. переінвентаризується більша частина книжкової готівки основного книгосховища та

книжкових фондів спеціальних відділів і кабінетів. Усього заінвентаризовано 1 320 122 книги та журнали (од.зб. 720, с.3). На 1.01.1963 р. (за книгою сумарного обліку) в діючих фондах ДПБ нараховувалося 4 991 411 од.зб. (од.зб. 1152, с.3).

Реорганізація БАН УРСР у ДБП не тільки викликала зміни в комплектуванні, що спричинили зниження наукового потенціалу її документних фондів, а й вимагала інтеграції функцій фундаментальної бібліотеки АН, яка повинна була бібліотечно-бібліографічними засобами задовольнити потреби розвитку науки, а також виконувати функції великої публічної бібліотеки України як центру обслуговування масового й кваліфікованого читача.

Наступному періоду розвитку фондів Бібліотеки передувала пожежа 24-25 травня 1964 р., що сталася в її центральному будинку по вул. Володимирській, 62 (обсяг розмішених тут діючих фондів на той час дорівнював 2 млн. 700 тис. обл. од. зб.). За орієнтовними підрахунками, загинуло 450 тис. од. зб. (10% від усього фонду або 24% від основного фонду центрального книгосховища), серед яких переважали вітчизняні періодичні видання, російські та українські книги радянського й дореволюційного часу та незначна частина іноземних журналів ХХ ст. (од.зб. 1228, арк.4). Від вогню повністю загинуло 388 тис. книг, решта врятованих видань не підлягала реставрації. Це були здебільшого економічні, юридичні, історичні видання, книги з історії релігії, художня література (там само, арк.13).

Як свідчать документи архіву НБУВ, саме завдяки зусиллям працівників нашої Бібліотеки, допомозі військових частин, працівників інститутів АН УРСР та громадськості Києва було врятовано унікальні рукописні матеріали, стародруки й цінні видання, картографічні й образотворчі фонди, всі книжкові колекції (Кримського, Лазаревського, Сікорського, Маслова, Соколова, Костомарова, Бунге, І Київської гімназії, колишнього Київського університету св. Володимира та ін.), фонди спеціалізованих відділів і кабінетів (марксистсько-ленінської літератури, бібліографічного, спецвидів технічної літератури, сільськогосподарської, музичної, бібліотекознавчої, підручні й

довідкові бібліотеки), фонд Президії АН УРСР та обмінні фонди.

Керівництво ДПБ, Президія АН УРСР, бібліотечна громадськість України вжила швидких, ефективних заходів з метою заповнення лакун у фондах. Книжкова палата УРСР у Харкові виявила готовність передати Бібліотеці свій резервний фонд довоєнних українських видань (понад 5 тис. книг), інші великі бібліотеки цього міста також запропонували зі своїх обмінних і резервних фондів необхідні видання (од.зб. 1230, арк.5), важливою стала допомога ЛНБ ім. В. Стефаника й Бібліотеки Львівського державного університету ім. І. Франка, частково допомогла відновити фонд краєзнавчих видань ОДНБ ім. М. Горького.

Важливими джерелами заповнення лакун стали внутрішні резерви Бібліотеки (од.зб. 1228, арк. 9-10) - дублетні, неопрацьовані, резервні фонди (понад 1 млн. од. зб.), дублетні примірники книг, зняті з полиць за кілька років до пожежі з-за нестачі місця. Протягом 1952-1953 рр. центральні бібліотеки союзних республік, що одержували до Великої Вітчизняної війни безплатний ОП видань УРСР, надіслали їх до ДПБ, де після звірки з каталогами лише незначну частину цієї літератури було направлено в діючий фонд Бібліотеки, решту - переміщено до резервного. 1964 р. ця література стала ще одним джерелом заповнення лакун. Фонди наукових видань поповнилися і за рахунок переданої ДПБ дарчої колекції АН СРСР.

Отже, ДПБ не втратила провідного місця серед найбільших бібліотек Союзу як база для наукової та культурно-освітньої роботи в Україні.

Четвертий період - 1965-1991 рр. Постановою ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР та ВЦРПС від 15 липня 1964 р. ДПБ було віднесено до першої групи універсальних та спеціалізованих бібліотек СРСР і на підставі розпоряджень Президії АН УРСР від 22.03 та 15.04.1965 р. було перейменовано в «Центральну наукову бібліотеку АН УРСР».

Це знову викликало зміни, насамперед у комплектуванні фондів. Обмежується обсяг малоцінної в науковому відношенні літератури, в основному комплектуються суто наукові видання за різними галузями знань. Головним завданням Біб-

ліотеки стає забезпечення документально-інформаційною базою наукових досліджень та науково-технічних програм, розроблюваних НДУ АН. Уряд УРСР надає право ЦНБ отримувати два безплатних примірники республіканських видань.

Протягом 1967-68 рр. було розроблено нові регламентуючі документи стосовно комплектування фондів Бібліотеки літературою, що виходить на території СРСР. Вони враховували заміну принципу вичерпної повноти комплектування літератури, яка вийшла друком на території Союзу російською та українською мовами, принципом відносної повноти. Не відмовляючися від універсальності фондів, ЦНБ ще більше зменшила обсяг комплектування за рахунок деяких типів літератури.

З 1975 р. Бібліотека відмовляється від поповнення фондів малоцінними в науковому відношенні публікаціями з питань сільського господарства і лісівництва, охорони здоров'я та медицини, розрахованих на практиків, від комплектування матеріалами патентної і нормативно-технічної документації та дитячою літературою, що не становила інтересу для мистецтво- та книгознавців, дослідників дитячої книги. Відтоді література з нових надходжень передається відповідно до Центральної наукової сільськогосподарської бібліотеки Південного відділення ВАСГНІЛ, Республіканської медичної бібліотеки, Науково-технічної бібліотеки (НТБ), патентного фонду, Державної республіканської дитячої бібліотеки. Їм же було передано за їхніми профілями книжкові видання зі старих фондів загальною кількістю понад 48 тис. од. зб. [5, с.16].

В умовах науково-технічної революції та «публікаційного вибуху» головним стає комплектування наукових видань за різними галузями знань [4, с.129]. 60% нових надходжень становлять платні й безплатні примірники, а саме: два безплатних примірники всіх творів друку УРСР, що надходять з поліграфічних підприємств республіки; ОП авторефератів дисертацій з вузів і наукових установ СРСР; ОП дисертацій, захищених у вузах та наукових закладах УРСР з двома примірниками авторефератів; платний ОП центральних видавництв УРСР; платний

ОП книг, виданих у СРСР російською та іноземними мовами з ЦКНБ. Використовуються всі інші способи документопостачання - купівля, передплата, книгообмін, дарунки.

Подальший розвиток комплектування фондів ЦНБ іноземними виданнями приводить до того, що Бібліотека комплектується книгами, науковими журналами й збірками наукових установ соцкраїн, центральних друкованих органів компартій та уряду цих держав, бібліографічними покажчиками та довідниками, енциклопедіями, іншими виданнями наукового спрямування. З капіталістичних країн Бібліотека намагається придбати переважно видання універсального характеру - енциклопедії, довідники, бібліографічні покажчики, книги й журнали загальнонаукового, комплексного характеру, фундаментальні праці за пріоритетними галузями знань. Науковими виданнями вузького профілю комплектуються лише бібліотеки наукових установ Академії.

Стабільність щорічних надходжень до фонду, їх точний облік дозволили автору статті розрахувати показник динаміки розвитку діючого документного фонду Бібліотеки*. Але не для кожного з періодів його розвитку можливо розрахувати ці показники. Так, приблизність підрахунків обсягу фондів з 1918 по 1926 р., велика кількість неопрацьованих книжкових фондів, втрати й порушення системи фондотворення у воєнні та повоєнні роки дозволяють вести розмову лише про щорічний приріст фондів в означені періоди.

З 1965 до 1991 р. показник ДР ДДФ коливався від 0,5 до 3,4. Винятком у цьому періоді стає розвиток фонду 1975-1980 рр. (його обсяг зменшувався від 3 до 7%), коли в умовах стабільних надходжень з усіх джерел документопостачання, в зв'язку з координацією комплектування фондів великих наукових бібліотек, передавалися цілі комплекси документів до спеціалізова-

них бібліотек УРСР (а саме до ДРМБ, ДНТБ, ДРБ УРСР для дітей та ін.). Так було здійснено щорічне списання з інвентарних актових книг Бібліотеки цих комплексів. Наприклад, 1977 р. (показник ДРФ - 7%) списано та знято із сумарного обліку 749 559 од. друк. продукції, з них 510 356 од. нормативно-інструктивної і патентної документації, переданої в березні 1976 р. до Державної республіканської науково-технічної бібліотеки та Республіканського патентного фонду РПФ УкрНІІТІ Держплану УРСР, а також 239 203 од.зб. дублетних примірників спецвидів технічної літератури. У 1978-79 рр. списано близько 70 тис. обл. од. дитячої літератури, переданої до ДРБ для дітей у 1977 р. 1980 р. до списання було підготовлено близько 300 тис. од. творів друку, в 1981 р. списано 147 240 од.

У вісімдесяті роки в Бібліотеці збільшується списання літератури, особливо застарілої, що втратила наукову цінність. Тому, незважаючи на стабільність нових надходжень з усіх джерел комплектування, позитивний показник ДРФ досить невисокий - від 0,5 до 0,7%. Лише в 1990 р. він сягнув 2,8% (максимальний показник в означений період). Як доводить порівняльний аналіз, показники ДР ДДФ, перебуваючи в прямій залежності від внутрішніх та зовнішніх фондоутворюючих процесів, відбивають кількісні зміни, що мали місце у фонді Бібліотеки в різні часи її розвитку. Структурні реорганізації, поширення науково-методичних функцій, наполеглива бібліотечно-бібліографічна, практична та теоретична діяльність формують ЦНБ ім. В.І.Вернадського в комплексний бібліотечно-інформаційний, культурно-просвітницький центр із понад 12-мільйонним документним фондом.

Цілісна система документопостачання фонду Бібліотеки сприяла піднесенню його наукового потенціалу та подальшому формуванню архіву друку видань УРСР. На жаль, Бібліотека не мала змоги протистояти вилученню з фондів цінних видань за «класово-ідеологічними» мотивами чи з причин «малоцінності», знищенню і розсипанню цілих колекцій та бібліотек, застосуванню принципу партійності до комплектування фондів.

1991-1997 рр. - період розвитку

документного фонду Бібліотеки, на формування якого кардинально вплинули процеси державотворення в Україні.

Дедалі оформлюються та стають доступнішими для читача такі фонди спеціалізованих профілів, як зарубіжної україніки, єврейських друкованих видань і рукописів, австрійської літератури. На жаль, централізоване книгопостачання за умов недостатнього фінансування дедалі погіршується. Якоюсь мірою лакуни, що утворюються, компенсують добродійні подарунки та пожертви, надходження літератури з діаспори.

Першочерговим для НБУВ є традиційне інформаційне забезпечення науково-дослідної тематики академічних установ, повнота та обсяг якого регулюються диференційованим відбором творів друку з урахуванням профілю наукових розвідок. Більше уваги має приділятися комплектуванню літератури з соціально-політичної, правової тематики, проблем світової економіки, національних питань, екологічних проблем. Бібліотека продовжує координувати комплектування фондів з універсальними й галузевими бібліотеками Києва.

Джерела комплектування українськими виданнями й творами друку країн ближнього зарубіжжя теж традиційні: контрольний або ОП, надходження з ЦКНБ, передплата, купівля, МКО, дари та ін. Але ще з 1990 р. спостерігається неритмічність та зменшення кількості надходжень із системи обов'язкових примірників (в умовах скорочення загального обсягу друку і друкарні та різні видавничі організації порушують порядок розсилки).

Значно впав відсоток надходжень авторефератів, особливо з колишніх республік СРСР (1993р.-1353, 1994-644, 1995р.-166); зменшився процент навчальної, науково-технічної, довідкової, енциклопедичної літератури, складно отримати безкоштовну літературу (тези доповідей, матеріалів конференцій, урядових документів держав ближнього зарубіжжя).

На фоні цього збільшився обсяг літератури, що комплектується для заповнення прогалін у фонді, їх питома вага становить 34%. Серед них значна кількість цінних і рідкісних, матеріали із зібрань видатних учених, колекції реабілітованих авторів.

* Під динамікою розвитку (ДР) діючого документного фонду автор розуміє кількісні зміни обсягу фонду, які забезпечуються співвідношенням між новими надходженнями та вибуттям документів з фонду за певний проміжок часу (в даному разі - за звітний рік). Показник ДР ДДФ розраховується як співвідношення між річним зростанням обсягу ДДФ і ДДФ на початок звітного року. Його значення може бути позитивним, коли ДДФ за означений період збільшився, та від'ємним, коли обсяг зменшився. Показник (коефіцієнт) ДР ДДФ подається у відсотковому вираженні.

З 1994 р. спостерігається зміна пріоритетів у формуванні книжкового репертуару як України, так і країн СНД, що, в свою чергу, впливає на процес комплектування фондів Бібліотеки. Книжковий ринок заповнила продукція розважального характеру. Але деякі видавці поступово переходять до видання актуальної науково-пізнавальної та навчально-довідкової літератури з різних галузей знань: з філософії, релігії, української та світової історії, культури, економіки, комп'ютерних технологій, юриспруденції. Однак на якість наповнення фондів сучасними виданнями негативно впливає недостатнє фінансування й обмежене використання готівкових розрахунків.

МКО, як і раніше, один з ефективних засобів поповнення фондів виданнями країн СНД і Балтії. Так, у 1995 р. отримано 4 385 прим. з видавництва цих країн, а російськомовними виданнями їх центрів НТІ Бібліотека комплектується через передплату.

МКО залишається і головним джерелом комплектування іноземною літературою, хоча політичні та економічні перетворення в країнах Східної Європи суттєво впливають на його стан. Багато наукових установ відмовляються від його проведення. Дестабілізувалися і надходження шляхом передплати через об'єднання «Міжнародна книга», одержання мікрофіш іноземних журналів, що передплачувалися через ДПНТБ, ВІНІТІ. Збільшення фонду за рахунок купівлі - незначне, що зумовлено, передусім, браком коштів у Бібліотеки та неритмічністю поповнення книгарень міста іноземними виданнями.

Загальні процеси інформатизації та комп'ютеризації суспільства приводять до формування якісно нової групи документів у структурі фондів - на нових непаперових машиночитаних носіях (комп'ютерні файли, оптичні диски та ін.).

Автор статті дослідила динаміку розвитку діючого документного фонду НБУВ на підставі відомостей про рух фондів за 1991-1997 рр. Щорічне зростання фонду за рахунок розгалуженої системи документопостачання забезпечило показник ДДФ від 1,3 до 2,1%. Спостережено відносну стабільність значення показника.

З історико-статистичного аналізу розвитку ДДФ НБУВ випливає, що створена розгорнута система документопостачання сприяла його активному формуванню та кількісно-якісному зростанню, забезпечивши виконання головної типологічної функції національної бібліотеки - формування фонду вітчизняних видань [6, с.97].

Сьогодні загальний документний фонд НБУВ складається з основного, обмінно-резервного та резервного Президії НАН України.

НБУВ організує свої численні фонди на засадах їх диференціації за призначенням (основні (діючі), підсобні, депозитарні, обмінні та інші); організації основних і підсобних фондів за комплексами, що забезпечують спеціалізоване бібліотечно-інформаційне обслуговування.

Спеціалізація цих комплексів здійснюється за такими ознаками: видом документа (книги, періодичні видання, переклади, дисертації, автореферати та ін.), видом носія інформації (фонд видань на мікроносіях), за історико-культурною цінністю документа, хронологією й ін.; за додатковою ознакою галузі знання (фонд літератури з бібліотекознавства, гуманітарних, природничих або технічних наук), «авторського комплексу» (фонд публікацій ООН та її споріднених установ).

Організація фонду, що передбачає його розподіл на основні структурні частини, дає змогу забезпечити якісне й оперативне обслуговування, диференційовано вирішувати питання зберігання та збереження як окремих частин, так і всього фонду взагалі.

За останні роки збагатилася видова структура фондів, зокрема за рахунок непаперових носіїв інформації (мікроносіїв). Щорічні надходження до загального фонду НБУВ становлять близько 200 тис. прим. книг, журналів, дисертацій, рукописів, нот, карт і атласів, образотворчих матеріалів, мікрофіш, стандартів, аркушевого матеріалу, газет, фотокопій, діапозитивів, відеокасет, відбитків, дискет, CD-ROM.

Сучасна видова та функціональна структура відображає специфіку документного фонду НБУВ, яка полягає у виділенні двох принципових класів документів [7, с.107]. Це, по-перше, фонди загального збереження (книги, періодичні та не-

періодичні видання, спеціальні види документів), що містять головні результати розвитку сучасного наукового знання. Другий клас - історико-культурні фонди* (рукописні книги, рукописи колекційного характеру, стародруки й цінні видання, різноманітні тематичні зібрання і колекції бібліотеки). Ці фонди організовано в самостійні структурні формування, що відбивають матеріальний і духовний досвід людства, національні культури та ін.

НБУВ накопичено величезний досвід історико-книгознавчих, археографічних, кодикологічних і кодикографічних досліджень власних історико-культурних фондів. При цьому фонди загального збереження, що містять результати розвитку сучасного наукового знання, ще й досі не були об'єктом самостійного історико-бібліотекознавчого дослідження. Але кумуляція всього розмаїття типів і видів наукової літератури в межах документного фонду певної бібліотеки, зокрема НБУВ, формує через нього специфічну бібліотечну модель наукового знання, що потребує фахового багатоаспектного вивчення.

■

1. Ухвалений Радою Міністрів Закон про утворення Фонду «Національної Бібліотеки Української Держави» // Держ. віст. - К., 1918. - №32. - С.2.

2. Архів НБУВ, оп.1, од. зб. 1. Далі при посиланні саме на це джерело інформації в тексті вказуватиметься одиниця збереження і номер аркуша або сторінки.

3. Від Тимчасового комітету для заснування Національної Бібліотеки Української Держави в м.Києві // Там само. - С.1-4. Книжний віст. - 1919. - №1. - січ.-бер.

4. История Центральной научной библиотеки Академии наук Украинской ССР. - К., 1979. - 117 с.

5. Книжкові фонди Центральної наукової бібліотеки ім.В.І.Вернадського АН УРСР: Короткий огляд. - К., 1989. - 88 с.

6. Тюлина Н.И. Национальная библиотека: Опыт типологического анализа. - М., 1988. - 184 с.

7. Слободяник М.С. Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій. - К., 1995. - 268 с.

*Принципи формування і визначення поняття «історико-культурні фонди» детально аналізуються в статті: Муха Л.В. Бібліотечні книжкові колекції та зібрання: паспортизація фондів (для Державного реєстру національного культурного надбання України) // Бібл. вісн. - 1997. - №3. - С.3-7.

Вікторія Маркова,
аспірантка Харківського державного інституту
культури

Бібліотечне обслуговування єврейського населення в Україні (друга пол. XIX - поч. XX ст.)

Населення України з давніх-давен складалося з різних етнічних груп. За переписом 1897 р. (першим, що давав відомості про національну належність) на її території поряд з українцями, переважаною кількісно, а фактично політичної меншості, та пануючої нації росіян, проживало 13,7% представників інших народів. Найчисельніша група - євреї - становила 1674,3 тис. (7,7% від загальної кількості населення, яке проживало в Україні в складі Російської імперії).

Ця етнічна група залишається однією з найбільших і тепер. Пожвавішало відродження її національно-культурного життя (діяльність національно-культурних товариств, релігійних, навчальних закладів, наявність театрів, бібліотек, періодичних видань). У зв'язку з цим актуальним є звернення до досвіду минулого, розкриття цікавих сторінок історії бібліотечного обслуговування єврейського населення України.

Дане питання розглядалося лише на поч. XX ст. на сторінках єврейських періодичних видань та в працях бібліотекознавців 20-х років [1]. У сучасній бібліотекознавчій літературі ця тема порушується вперше.

книг та рукописів започаткувало виникнення єврейських відділів при великих книгосховищах уже в середині XVI - на поч. XVII ст., то в Україні ці процеси припадають на значно пізніші часи [3].

Перші єврейські книжкові зібрання накопичувалися при синагогах і мали суто релігійний характер, що зумовлено ортодоксальністю поглядів українського єврейства. Процес фундації і функціонування перших світських єврейських бібліотек в Україні суттєво відрізнявся від аналогічного на Заході. Там єврейські бібліотеки створювали громади, держава не брала в цьому участі. Як одну зі складових просвіти, єврейські бібліотеки царський уряд впроваджував з метою асиміляції відповідного населення.

Частина євреїв підтримувала ці заходи, оскільки прилучення до російської культури й одержання освіти пов'язувала з можливістю отримання громадянських прав. Перші відомості про єврейську бібліотеку датуються 1827 р. (бібліотека Одеської єврейської школи) [4].

Розвиток єврейської просвіти стимулювали реформи 60-х років XIX ст.: зросла кількість слухачів навчальних закладів, активізувалися самоосвіта та приватне навчання, діяло Товариство поширення просвіти серед євреїв у Росії, виходили періодичні видання, більше друкувалося книжок єврейською мовою. Організуються перші громадські бібліотеки. Тому початок другої пол. XIX ст. можна вважати відповідним пунктом у формуванні

Єврейська культура здавна була здебільшого культурою книжковою. «Євреї в побуті ніяк не міг обійтися без певної кількості книг. Перша єврейська книга в Україні з'являється, звичайно, з першим євреєм» [2]. Але ситуація переслідування цього народу в середні віки не сприяла розвитку бібліотек. Якщо в Західній Європі колекціонування єврейських

спеціалізованого бібліотечного обслуговування євреїв.

З поширенням революційного руху в 80-ті роки реакційна політика царського уряду стала репресивною. Погроми, подальші законодавчі утиски і без того напівправних євреїв, введення відсоткових обмежень на вступ до навчальних закладів, посилення цензури, втілення в життя гасла «освіта євреїв шкідлива для держави, оскільки знання дають цьому народові зайвий шанс перед корінним населенням» [5] - усе це негативно позначилося на розвитку єврейської культури.

Таким чином, бібліотечна справа єврейського народу формувалася в умовах, викликаних:

- протиріччями між релігійною та світською просвітою, які позбавляли бібліотечну сферу підтримки ортодоксальною єврейською громадою;

- законодавчими утисками з боку царського уряду, що перешкоджало відкриттю нових і функціонуванню діючих бібліотек;

- релігійно-національними забобонами населення Російської імперії, що створювало додаткові перепони у вирішенні цього питання на місцевому рівні.

Єврейське населення обслуговувалося у загальних громадських бібліотеках або в спеціалізованих єврейських відділах при них, а також в окремих бібліотеках.

Загальні громадські бібліотеки, розташовані в «смузі осілості», безумовно відігравали важливу роль у забезпеченні єврейського загалу книгою. У деяких з них читачі-євреї становили більшість, але їхні потреби в національній книзі не задовольнялися. Так, у громадській бібліотеці м. Вознесенська (Херсонська губ.), де кількість читачів-євреїв сягала 90%, на їхніх загальних зборах було вирішено створити відділ «Judaica». Однак керівництво книгозбірні не тільки не відкрило його, а й не передплатило жодного єврейського часопису. Всього ж у фонді налічувалося лише вісім книг єврейською мовою [6]. Керівництво Бердичівської громадської бібліотеки на прохання читачів організувати єврейський відділ відповіло, що це пошкодить її репутації [7]. Таких прикладів чимало, щоб зробити висновок про складність задоволення потреб у національній книзі.

У деяких громадських бібліотеках (Харківській, Фастівській, Липовецькій бібліотеці-читальні, у м. Ржищеві тощо) усе ж були відкриті єврейські відділи [8].

Проблема потреб неросійських народів у книзі порушується на Першому всеросійському з'їзді з бібліотечної справи (1911). Малочисельна єврейська делегація взяла участь в обговоренні доповіді «Основи й принципи організації бібліотечної справи земськими і міськими органами самоврядування». Було підкреслено, що населення Російської імперії національно неоднорідне, а тому передача керівництва громадськими бібліотеками органам місцевого самоврядування порушує права неросійських народів на бібліотечне забезпечення. Керувати бібліотеками, на думку промовців, повинна місцева громадськість [9].

Отже, простежується дискримінація єврейського населення щодо бібліотечного обслуговування. В 1912 р. у Волинській губ. одна бібліотека припадала на 20815 осіб, у Київській - на 30980, у Подільській - на 18531, Полтавській - на 10086. У Чернігівській губ. 115 тис. євреїв зовсім не були забезпечені бібліотеками. Порівняємо: нормою при тогочасному стані грамотності була одна бібліотека на 8-9 тис. осіб [10].

На території України були поширені такі типи єврейських бібліотек: громадські, приватно-громадські, приватні, безплатні народні бібліотеки-читальні.

Громадська бібліотека. Офіційна й фактична мета її - просвіта. Засновувалася громадською організацією (спеціально утвореними для цього товариствами, культурно-просвітницькими закладами, професійними, благодійними товариствами та ін.). Діяльність громадських бібліотек базувалася на засадах: відсутності комерційної мети (плата за користування бібліотекою йшла на її утримання, відвідування читальних залів було безкоштовним, діяла система пільг для малозабезпечених); колегіальності управління (загальні збори, учасниками яких були всі річні передплатники бібліотеки, вибиралося правління, яке щорічно звітувало перед зборами. Робота бібліотеки велася за статутом). Цей тип найбільше відповідав просвітницьким цілям. Однак політика уряду, релігійно-національні

фактори стримували їх подальший розвиток.

Приватно-громадська бібліотека (ПГБ) діяла на тих же принципах, що й громадська, але дозвіл на її відкриття видавався приватній особі.

Незважаючи на незначну відмінність, громадська бібліотека мала ряд переваг. І насамперед, щодо унеможливлення зловживань з боку формального власника.

Приватні бібліотеки, найпоширеніші в «смузі осілості», засновувалися з комерційною метою. Як правило, функціонували при книгарнях. Однак жодних відомостей про кількість та склад їх фонду виявити не вдалося. Ці бібліотеки не ставили просвітницьких цілей, а тому й не потрапляли в поле зору тогочасної бібліотечної статистики, безпосередньо пов'язаної з просвітницьким рухом.

Безплатні народні бібліотеки-читальні не отримали розвитку в єврейському середовищі. Існують дані лише про дві з них - у Києві та Єлисаветграді [11]. Це також пов'язано з діючим законодавством, яке розмежовувало в правах платні й безплатні народні бібліотеки-читальні. Якщо перші при комплектуванні фонду керувалися лише ст. 179 Уставу про цензуру та друк, згідно з якою в їхні фонди допускалися всі не заборонені цензурою видання, то другі могли мати тільки дозволені Вченим комітетом Міністерства народної освіти (~8% від видань, дозволених цензурою). У цьому списку книги єврейською мовою були відсутні, а з присвячених єврейському питанню - лише 34 назви [12].

Протягом значного відрізка часу і громадських, і приватно-громадських бібліотек було обмаль. З 1875 р. діяла Одеська бібліотека товариства взаємодопомоги прикажчиків-євреїв - друга за обсягом фонду після міської публічної. Її відділ «Hebraica et Judaica» не мав рівних серед громадських єврейських бібліотек Російської імперії. Лише зібрання «Hebraica» за цінністю дещо поступалося колекції Імператорської публічної бібліотеки в Петербурзі.

Бурхливий розвиток громадських бібліотек припадає на 90-ті роки XIX ст. Через недосконалість тогочасної статистики точні дані про кількість єврейських бібліотек відсутні. Ряд статей, автори яких

оперують звітами Товариства поширення просвіти серед євреїв у Росії*, переконують, що до 1905 р. громадських бібліотек на території України було менше, порівняно з ПГБ, але на початку 1910 р. їх кількість зросла до 55% [13].

Дозвіл на відкриття ПГБ одержати було значно легше, ніж на громадську. Саме цим пояснюється більшість перших до 1905 р. Але відповідальність приватної особи за діяльність бібліотеки була менш надійна, ніж громадської організації, тому ПГБ існували недовго і не могли повною мірою реалізувати свої просвітницькі функції.

Часто неможливість добитися права на відкриття бібліотеки призводила до виникнення нелегальних книгозбірень. Однак вони не могли функціонувати належним чином.

Важливу роль у розвитку єврейського бібліотечного обслуговування відігравало Товариство поширення просвіти серед євреїв у Росії. З 1874 р. воно регулярно підтримувало навчальні заклади, а потім і бібліотеки, надаючи субсидії або допомагаючи в комплектуванні книгами. Крім того, на території України при місцевих комітетах товариства відкривались їхні власні бібліотеки (1901 р. - в Одесі, 1906 - у Києві). Особливо активізувалася діяльність Товариства щодо бібліотечної справи зі створенням у його складі (1911) бібліотечної комісії [14]. Насамперед це - планомірне відкриття мережі бібліотек-читалень, упорядкування внутрішньої організації існуючих, встановлення тісних зв'язків поміж ними тощо.

У результаті кількість бібліотек зросла з 48 в 1905 р. до 122 у 1910 [15].

Як бачимо, для єврейського населення України в другій пол. XIX - на поч. XX ст. бібліотека була одним з найважливіших осередків національної культури, складовою просвіти, що задовольняла освітні й самоосвітні потреби, зберігала видання рідною мовою, чим протидіяла асиміляційним процесам. Бібліотечна справа набула значного рівня: функціонували окремі бібліо-

теки та спеціалізовані єврейські відділи при загальних бібліотеках, діяли координуючий орган - уже згадувана бібліотечна комісія при Товаристві поширення просвіти серед євреїв у Росії та друкований професійний орган - «Еврейское библиотечное дело» тощо. Поставши з ініціативи уряду як інструмент русифікації, єврейська бібліотека завдяки наявності в її фондах національної літератури об'єктивно протистояла цьому процесу і виступала надійним гарантом національної культури.

Дивно, але проблеми столітньої давності співзвучні сьогоdnішнім. Законодавча база сучасної України забезпечує рівні права всім народам, які проживають на її терені. Але реальне втілення цих прав, серед яких і право задовольняти свої національні потреби, стикається з певними труднощами. Тому усвідомлення історичного досвіду є надто актуальним.

1. А.И. Хроника русско-еврейского библиотечного дела // *Восход*. - 1905. - №33. - С. 8-9; №34. - С. 23-24; №37. - С. 28-30; №39. - С. 36-38; В.Р. Принципы еврейского библиотечного дела / *Еврейское студенчество*. - 1914. - №3/4. - С. 28-31; *Залкинд А.В.* Задачи Общества просвещения в библиотечном деле (доклад, читанный на совещании ОПЕ 23-25 декабря 1913 г.) // *Вестн. еврейского просвещения*. - 1914. - №29. - С. 3-10; *Киржиц А.Д.* Библиотечное дело у евреев и задачи Общества просвещения // *Вестн. О-ва распространения просвещения между евреями в России*. - 1912. - №11. - С. 3-21; №13. - С. 3-28.
2. *Боровий С.* Нариси з історії єврейської книги на Україні // *Бібліол. вісті*. - 1925. - №1/2. - С.47.
3. *Бібліотеки* // *Еврейская энциклопедия: Свод знаний о еврействе и его культуре в прошлом и настоящем*. - М., 1991. - Т.4. - С.470.
4. *С.Б.* Одеська єврейська академічна бібліотека ім. Менделє-Мохер Сфорім // *Бібліол. вісті*. - 1926. - №4. - С.98.
5. *Марек П.* Очерки по истории просвещения евреев в России (два воспитания). - М.: Изд. О-ва распространения правильных сведений о евреях и еврействе, 1909. - С. 281.
6. *Киржиц А.Д.* Библиотечное дело у евреев и задачи Общества просвещения // *Вестн. О-ва распространения просвещения между евреями в России*. - 1912. - №11. - С.11.
7. *Бібліотечная хроника* // Там же. - 1911. - №5. - С. 112-115.

8. То же // Там же. - №10. - С. 128; *Краткий очерк о деятельности Х. О. Библиотеки за 25 лет*. - Х.: Типогр. «Утро», 1912. - С. 21.
9. *Труды первого Всероссийского съезда по библиотечному делу, состоявшегося в С.-Петербурге с 1-го по 7-е июня 1911 г.: В 2 ч. / О-во библиотечного коведения*. - СПб.: Типогр. М.Меркушева, 1912. - С. 123-124.
10. *Киржиц А.Д.* Библиотечное дело у евреев и задачи Общества просвещения // *Вестн. О-ва распространения просвещения между евреями в России*. - 1912. - №11. - С. 12.
11. Там же. - С.19.
12. *Бібліотеки в России* // *Еврейская энциклопедия*: - С. 491; *Бібліотеки (общественные и народные) и книжная торговля: Сист. свод законов, распоряжений, правил, инструкций, уставов, справочных сведений и пр.: О публич., обществ. и нар. библиотек и о книжной торговле всех ведомств и видов / Сост. И.Фальборг, В.Чарнолуцкий*. - СПб.: Изд. т-ва «Знание», 1905. - С. 25.
13. *Бібліотеки в России* // *Еврейская энциклопедия*: - С. 492; *Киржиц А.Д.* Библиотечное дело у евреев и задачи Общества просвещения // *Вестн. о-ва распространения просвещения между евреями в России*. - 1912. - №11. - С. 16.
14. *Деятельность библиотечной комиссии при комитете ОПЕ (соединенное заседание петербургских и иногородних членов комиссии)* // Там же. - С. 106-108.
15. *Киржиц А.Д.* Библиотечное дело у евреев и задачи Общества просвещения // Там же. - С. 14.

* Створене в 1863 р. з метою пропаганди російсько-єврейської просвіти, поширення знання російської мови серед єврейського населення. Займалося видавничою діяльністю та матеріальною підтримкою євреїв, бажаючих одержати освіту.

Клаудія Слугу-Грама,

завсектором рідкісної книги ЦНБ АН Республіки Молдова

Думитру Грама,

ст. наук. співробітник Інституту філософії, соціології та права АН Республіки Молдова

Петру Манега - куратор Кишинівської публічної бібліотеки

Одним з важливих напрямів діяльності будь-якої бібліотеки є вивчення історії власного краю. Велику увагу приділяють цьому і в Кишинівській публічній бібліотеці (КПБ, Молдова).

У пропонованій статті розповідається про визначного діяча молдавської культури Петру Манега, який стояв біля джерел фундації КПБ.

Петру Манега (1782 ? - 1843), уродженець Валашського князівства, вніс значний вклад у розвиток книжкової та бібліотечної справи, а також права Молдови. Набув вищу освіту на юридичному факультеті Паризького університету (1816-1820). У 1820 р. одержав ступінь доктора права¹.

Восени 1820 р. граф І.А.Каподістрія запросив П.Манегу на посаду статс-секретаря з іноземних справ Росії. Як відповідальний за керівництво Петербурзькою царською канцелярією з управління справами Бессарабії, він направив юриста в розпорядження повноважного намісника області генерала Інзова. «Можливо, - писав йому Каподістрія, - знання його в молдавській мові та систематичне дослідження прав будуть не безкорисні комісії, встановлені для Зводу місцевих законів у Бессарабії»².

Петру Манега стояв біля витоків заснування Кишинівської публічної бібліотеки (нині - Національна бібліотека Республіки Молдова). Як член попечительської ради, він найняв будинок для її розміщення, вів фінансові операції, контролював і направляв поповнення книжкових фондів необхідною літературою³.

Архіви свідчать, що Манега прагнув здійснити ретельний відбір книжок із пропонованих книготорговцями та приватними особами. Скажімо, в 1835 р. попечитель у донесенні бессарабському губернатору писав: «Щодо виписки для тутешньої бібліотеки від санкт-петербурзького книгопродавця А.Смірдіна, честь маю повідомити, що визнаю не тільки корисним, а й необхідним придбати для тутешньої бібліотеки в купця Смірдіна вказані книги - 543 різних назви»⁴.

У підібраній книжковій партії серед 1143 томів російської та зарубіжної літератури були твори Пушкіна, Крилова, Фонвізіна, Державіна, Жуковського, Карамзіна, Байрона, Шіллера, Шекспіра, Скотта та ін., література з природознавства, хімії, астрономії, фізики, географії, історії, політекономії, юриспруденції. Тут виділялися твори «Опыт теории налогов» (1819) декабриста М.Тургенева, праці Адама Сміта, Вольтера, Монтеस्क'є та інших передових мислителів XVIII - першої пол. XIX ст.⁵

Характеризуючи діяльність попечителя, М.Козлов підкреслює, що при оцінці та виборі книжок у приватних осіб П.Манега постійно «керувався головною користю, яку придбання цих книжок може принести тепер і надалі відвідувачам Кишинівської бібліотеки»⁶. На її

офіційному відкритті 22 серпня 1832 р., Манега виступив з урочистою промовою французькою мовою, бібліотекар Білевич - румунською, професор гімназії Архангельський - російською.

Як попечитель, П.Манега виявляв велику сміливість та винахідливість. 5 травня 1833 р. він запропонував губернатору Бессарабії каталог рекомендованої літератури для Кишинівської публічної бібліотеки, що містив перелік книжок з політичної економії, історії та опису польського повстання 1831 р. В умовах суворого політичного режиму за царювання Миколи I, коли конфісковувалися навіть книги ліберального спрямування, порушувати питання про літературу, де описувалося повстання проти самодержавства, могла лише людина прогресивна та мужня. Губернатор, зрозуміло, каталог відхилив.

Талант і хист П.Манеги яскраво виявилися в галузі правової культури Молдови, особливо тоді, коли граф Каподістрія направив його для роботи в комісію з кодифікації місцевих законів у Бессарабії.

Передові діячі краю виступали за розвиток та вдосконалення його права. Вже в документі-зверненні до Катерини II «Запис пунктів, представлених депутатами Молдови імператриці», розробленому групою бояр на чолі з митрополитом кня-

зівства Гавриїлом у 1769 р., є цікаві пропозиції, спрямовані на вдосконалення управління державою і розвиток молдавського права*.

Проблема систематизації та кодифікації джерел права краю знову порушується на початку ХІХ ст. господарем А.Морузї. Не зникла ця проблема і після подій 1812 р., коли територію Східної Молдови, розташовану між Прутом, Дунаєм, Чорним морем та Дністром (пізніше названу Бессарабією), без з'ясування волі її населення, було анексовано Російською імперією**. Це зумовлювалося тим, що згідно з §6 Правил тимчасового правління краєм, затверджених царським урядом 23 червня 1812 р., жителям Пруто-Дністровського міжріччя надавалися для керівництва їх закони⁷. Пізніші документи підтвердили їхнє право користуватися своїми законами та звичаями⁸.

Надавши в 1812 р. Пруто-Дністровському міжріччю значну автономію, уряд Російської імперії намітив тут спочатку і ряд заходів з кодифікації місцевих джерел права⁹.

Практичні кроки до розробки зводу законів Бессарабії було здійснено тільки в 1817 р., коли приписом повноважного намісника царя в Бессарабії генерала-лейтенанта А.Бахметьєва було запропоновано Тимчасовому комітету області заснувати особливу комісію для приведення в систематичний порядок «Усіх законів, що служать Молдавському і Валашському князівствам»¹⁰.

Наприкінці 1820 р. до роботи комісії було залучено П. Манегу¹¹. Він, як підкреслюють Л.А.Кассо та інші дослідники, був єдиним членом комісії з юридичною освітою¹², володів грецькою, латиною, румунською, французькою, німецькою мовами¹³. Манега одразу підключився до роботи комісії, що значно активізувало її діяльність. Йому була притаманна не тільки висока

самовіддача в роботі, а й відсутність будь-яких прагнень до особистого збагачення. Перші два роки служби в Бессарабії він працював без оплати. Тільки в січні 1823 р. йому призначили скромну для доктора права винагороду - 600 крб. сріблом на рік¹⁴.

Манега глибоко дослідив джерела права Молдови. Розробку остаточного варіанта проекту громадянського кодексу для Бессарабії було проведено правознавцем у 1823-1825 рр. Титанічну працю, яку не могли виконати цілі комісії, він завершує один. Допоміг йому лише чиновник Бруннов, наблизивши нову кодифікацію до термінології і до загальної схеми російського законодавства, згідно з вимогами, одержаними з Петербурга¹⁵.

Складена Манеґою французькою мовою книга законів мала назву «Projet de Code Civil pour la Bessarabie» (Проект Громадянського кодексу Бессарабії). Досліджений нами рукопис книги, що зберігається в Центральному державному історичному архіві С.-Петербурга, складається з трьох томів: про осіб; майно; про обов'язки¹⁶.

Але при розгляді у вищих державних інстанціях Російської імперії проект Громадянського кодексу Манеґи не був затверджений царським урядом. Причина - перевага впливу на його структуру і зміст основоположних принципів юриспруденції Франції, а особливо Кодексу Наполеона - зразкового зводу законів буржуазного суспільства. А царизм у той період також прагнув проводити кодифікаційні процеси, які були б надійними засобами «зміцнення феодально-кріпосницького ладу та самодержавства»¹⁷.

Крім того, оточення Миколи І не було зацікавлене надати проектові силу закону, який, на думку спеціалістів у галузі юриспруденції, був «доволі високої якості для тодішнього часу взагалі і для тодішньої Бессарабії зокрема»¹⁸. Царизмові було вигідно зберегти на території Пруто-Дністровського міжріччя громіздку та запутану систему місцевих джерел права.

Подібне ставлення до дотримання колишніх офіційних обіцянок і запевнень було характерним для самодержавства. І на інших національних окраїнах царизм протягом віків обмежував розвиток інститутів

національної державності та правової культури неросійських народів. Приміром, російський дипломат В.В.Бутурлін (очолював царське посольство в Україні в 1653-1654 рр.), виступаючи на Переяславській раді в 1654 р., запевнив від імені царя, що «будуть збережені всі завойовані у визвольній боротьбі права та вольності населення України»¹⁹. Невдовзі, однак, самодержавство порушило взяті зобов'язання.

Дослідження творчості й діяльності П.Манеґи, інших діячів правової культури минулого має, на нашу думку, не тільки науково-пізнавальну цінність. Воно актуальне й для сьогоденного суспільно-політичного життя країни, оскільки дозволяє розкрити основні етапи, труднощі, проблеми, деякі тенденції розвитку правової культури різних народів.

¹ Angelescu C.C. Cei dintai romani doctori in drept dela Paris. - Bucuresti, 1928. - P.4-9; Eliade P. Influenta franceza asupra spiritului public in Romania. - Bucuresti, 1982. - P. 306; Кассо Л.А. Петр Манега - забытый кодификатор Бессарабского права. - СПб., 1914. - С.5.

² ЦГИА СССР, ф.1308, оп. 1 (1820-1834), д. 57, л. 2.

³ Ганенко П. История Кишиневской публичной библиотеки (1830-1917). - Кишинев, 1966. - С. 25.

⁴ ЦГА Республики Молдова, ф. 2, оп. 17, спр. 2192, арк. 20.

⁵ Ганенко П. Указ. соч. - С. 38-39.

⁶ Ганенко П. Указ. соч. - С. 39; ЦГА Р.М., ф. 2, оп. 1, спр. 2881, арк. 73.

⁷ ЦГА Р.М., ф. 1, оп. 1, спр. 3995, арк. 12.

⁸ Монтегье Ш. Избранные сочинения. - М., 1955. - С. 281.

⁹ Записки Бессарабского статистического комитета. - Кишинев, 1868. - Т.3. - С.112.

¹⁰ ЦГА Р.М., ф. 4, оп. 1., спр. 80, арк. 1.

¹¹ ЦГИА СССР, ф. 1308, оп. 1 (1820-1834), д. 57, л. 1-3.

¹² Кассо Л. Указ. соч. - С.10.

¹³ См.: ЦГИА СССР, ф. 1308, оп. 1 (1820-1834), д. 57, л. 9.

¹⁴ Там же. - Л. 7-10.

¹⁵ Lettre du baron de Brunnov a M-r de Bludorf // Projet de Code Civil pour la Bessarabie. 1824-1825. - St. Peterburg (S. a.). - P.3.

¹⁶ ЦГИА СССР, ф. 1261, оп. 1 (1826-1850), д. 15е, 15ж, 15и.

¹⁷ История государства и права СССР. Ч. 1. - М., 1985. - С. 200.

¹⁸ Кассо Л. Указ. соч. - С. 16.

¹⁹ История государства и права СССР. - Ч. 1. - С. 122-123.

* У другій пол. ХVІІІ- на поч. ХІХ ст. Молдавське князівство було васальною державою, що перебувала під сюзеренітетом Османської імперії.

** Молдавське князівство, розміщене західніше ріки Прут, ще на декілька десятиріч залишилося у васальній залежності від Османської імперії. Цим самим царське самодержавство та Османська Порта вчинили в 1812 р. кричуще беззаконня відносно Молдови - насильно розз'єднали Молдовську державу.

Світлана Васильєва,

гол. бібліотекар відділу організації науково-дослідної роботи
Державної наукової медичної бібліотеки МОЗ України

Ольга Косач-Кривинюк - бібліотекар

У статті розповідається про одну з цікавих і немаловажних сторінок життя та діяльності сестри Лесі Українки - Ольги Косач-Кривинюк, коли та працювала в Державній науковій медичній бібліотеці.

У полі зору автора матеріалу - ставлення до Книги, Бібліотеки, Культури, цінності людських взаємин, яке виховувалося в сім'ї Косачів з дитинства, плекалося в юності, було духовним стрижнем кожного з членів родини.

Гортаючи архівні матеріали, дивуючись хитросплетінню людських дол, а сторінки минулого викликають майже фізично відчутний зв'язок у часі, коли уявляєш, що люди, знайомі тобі з книжок, ходили цими ж вулицями, працювали у цій же бібліотеці, торкалися тих самих книжок і каталожних карток.

Йдеться про сестру Лесі Українки, Ольгу Косач-Кривинюк, яка колись працювала у Державній науковій медичній бібліотеці.

У сім'ї Петра Антоновича та Ольги Петрівни Косачів (до одруження Драгоманової) було шестеро дітей - двоє хлопчиків та четверо дівчаток. Виховувалися діти на принципах найвищої моралі, в дусі поваги до людської особистості, взаємної любові й підтримки, шанобливого ставлення до народних традицій та історії України. Будь-яка праця, а особливо творча, в цій родині шанувалася, а метою життя було служіння суспільним інтересам та високим ідеалам. Принциповістю, наполегливістю, щирістю, відданістю обраній справі відзначалися всі Косачі.

Ольга, або Ліля, як лагідно називали її в сім'ї, була меншою за Ларису на шість років. «Моя Лілея золото-рожева», - казала про неї Леся. Протягом усього життя Ольга до глибини душі проймаючись болями й турботами старшої сестри, шанувала її талант і багато зробила для впорядкування та збереження літературної спадщини великої поетеси, залишила цінні спогади про свою родину, маму та Лесю. Перепис-

ка Лесі Українки з сестрою свідчить про їхню духовну спорідненість і повне взаєморозуміння.

Народилася Ольга Косач 26 травня 1877 р. у м. Звягелі (нині Новоград-Волинський). Вищу освіту здобула в Петербурзі, закінчивши Жіночий медичний інститут*. Володіла шістьма європейськими мовами.

З юності дівчина мріяла приносити користь людям. Леся Українка писала про неї (лист від 6.03.1903 р. із Сан-Ремо): «... Лілі треба ще 1,5-2 роки побути в Петербурзі, щоб скінчити медицину... Скільки мені відомо, вона марить про медичну діяльність десь по селах на Україні».

І справді, після закінчення вузу Ольга стала працювати лікарем дитячого патронату в с. Лоцманська Кам'янка в Надпоріжжі, а також лікувала хворих в амбулаторії. У ті часи губернські земства організовували передачу сиріт та підкинутих дітей з притулків на виховання в селянські сім'ї, забезпечували їх до 14 років одягом, медичним обслуговуванням, піклувалися про їхнє навчання. Ольга Петрівна стежила, як жилося цим дітям у сім'ях, систематично оглядала їх, лікувала.

У 1904 р. Ольга Петрівна одружилася з Михайлом Васильовичем Кривинюком, відомим учасником соціал-демократичного руху, членом київського підпілля. Його любили в родині Косачів, він був для них духовно близькою людиною, мав доброзичливу вдачу.

У 1921 р. родина Кривинюків з дітьми переїхала до Могилева-Поділь-

ського, а в 1924 - до Києва. Разом з ними була й старенька мати Ольги Петрівни, письменниця Олена Пчілка. Оселилася родина в одноповерховій приватній садибі на Лук'янівці по вул. Богоутівській, 7.

Ольга Петрівна викладала українську мову в старших класах трудшколи №20. Одночасно була лектором української мови в лекторському бюро в справах українізації радянських установ.

На початку 1930 р. за наклепами був заарештований Михайло Васильович. «Коли б я могла передати тобі своєї душевної сили, - пише Ольга Петрівна до нього. - Це в мене навіть не бажання, а потреба бути близько біля тебе в усякі важливі хвилини життя... я, як одержима, кожної хвилини думкою з тобою: коли б то ти був і спокійніший та бадьорий, бо я все ж твердо вірю, що все лихе минеться, одна правда зостанеться. Інакше бути не може» (5.02.1930 р.).

Вражає сила духу цієї жінки, що за нелегких умов виховувала дітей, підтримувала рідних, працювала, а головне - оберігала племіння любові, що рівно світив близьким усе життя.

Ще замолоду вона друкувала свої переклади у львівському журналі «Зоря», підписуючи їх псевдонімом Олеса Зірка. Серед доробку перекладачки - казки Г.Х.Андерсена, твори П.Ж.Сталь і В.Гедгеса, Віктора Гюго, Чарльза Дікенса, Яна Карафіята, Елізи Ожешко, Кіплінга та Тургенєва. Наприкінці 1929 р. Ольга Петрівна перекладає з німецької дуже актуальну на той час для фахівців книги Етера «Формування та вилиття металу, заліза й сталі». Приємною несподіван-

кою був вихід роману Гі де Мопассана «Наше серце», над яким вона раніше працювала.

1 травня 1935 р. в її трудовій книжці з'являється новий запис: «Призначена на посаду друкарки до Київської обласної медичної бібліотеки» (нині - ДНМБ МОЗ України). Тоді це була початкуюча книгозбірня (заснована в листопаді 1930 р.), штат якої налічував шість осіб разом з директором. Містилася вона в приміщенні Київського університету.

Хоча Ольга Петрівна була зарахована на посаду друкарки, виконувала вона обов'язки бібліотекаря-референта - мала перекладати французькі та німецькі тексти усно або письмово за індивідуальними замовленнями лікарів і відвідувачів книгозбірні. Завдяки цьому спілкувалася та підтримувала дружні стосунки з багатьма відомими медиками Києва.

Ось що пише про той період життя бібліотекар-референт В.М.Ліщинська: «...Я звичайно перекладала відвідувачам відзначені ними місця вголос, в присутності замовника. А Ольга Петрівна й К.А.Фаворська - письмово. Ольга Петрівна говорила про усний переклад: «Це не для мене, це дуже близькі контакти. Я люблю вдумливу роботу».

О.Косач-Кривинюк була дуже привабливою жінкою. Її любили і співробітники бібліотеки, і відвідувачі. Вона вміла слухати - до неї приходили ділитися своїми радостями й горем. Водночас була дуже скромною й стриманою».

Немолода вже Ольга Петрівна була надзвичайно працездатною, відповідальною як перекладач.

Ніколи ні про кого вона не сказала жодного поганого слова, нікого нічим не образила. Але й свої почуття не афішувала, не мала звички вихлюпувати власні негаразди на іншого. Одного разу в Ліщинської захворіла дитина. «Мабуть, не може бути нічого страшнішого за хворобу дитини», - сказала вона Ользі Петрівні. Раптом та змінилася в обличчі, погляд згас, вона подивилася на молоду жінку і повільно сказала: «Може бути й страшніше, Валечко, може. Це смерть дитини». Ольга Петрівна пережила трагедію - в неї колись померла донька.

Косач-Кривинюк проймалися проблемами своїх замовників, намагалася чимось їм допомогти. В.Ліщинська згадувала, що в Ольги Петрівни склалися приятні стосунки з І.М.Іщенком, згодом відомим хірургом. Він був у по-

лоні своїх ідей, а Ольга Петрівна підтримувала його зацікавленість. Розмовляли вони лише українською мовою.

Медичну бібліотеку в той час часто відвідувала Н.П.Кобилко-Сидоренко (працювала над кандидатською дисертацією про лікарські властивості алое). Ольга Петрівна робила потрібні для дослідниці переклади, а академік А.Кримський, давній знайомий Косач-Кривинюк, переклав для Наталі Павлівни тексти з арабської та інших східних мов.

Напередодні війни Ольга Петрівна вийшла на пенсію. Її діти розлетілися по світах: Михайло після закінчення вузу поїхав працювати до Свердловська, а Василько служив в армії. Сама ж, нарешті, змогла зосередитись над працею «Леся Українка. Хронологія життя і творчості». Велика картотека, дбайливо зібрані листи й фотографії, частково скопійовані, свідчать про титанічну працю першого біографа Лесі Українки - її люблячої і відданої сестри.

Ще в кінці 30-х років О.Косач-Кривинюк передала частину документів із сімейного архіву в Інститут літератури ім.Т.Шевченка АН України. А в перші дні Великої Вітчизняної війни віддала сюди і свій особистий архів, в якому були й Лесині листи до неї.

Війна внесла грізні корективи в долі багатьох людей. Винятком не стала й Ольга Петрівна. Її чоловік, поїхавши до сина в Свердловськ, через воєнне сум'яття не зміг повернутися додому. У 1942 р. він випадково загинув на залізниці.

Ольга Петрівна з сестрою Ізидорою залишилися в окупованому Києві, пригнічені особистим і загальним горем. Дорогі для них речі сестри віддали Н.П.Кобилко-Сидоренко на збереження (згодом та передала їх у фонд Музею Лесі Українки). Очевидно, вони думали про від'їзд.

Ранньої осені 1943 р. Косачі назавжди змушені були покинути Київ. Зоя Федорівна Крижанівська згадувала, як тяжко плакала Ліля, прощаючися з рідною землею. В квартирі залишилися Лесин рояль, книжки, картини, родинні фотографії, деякі документи та рукописи поетеси. Завдяки добрим людям ці унікальні речі не загубилися, а з часом потрапили в Інститут літератури та в музеї.

Вирушивши на чужину, сестри забрали всі матеріали «Хронології», добірку родинних фотооригіналів та основну частину рукописів неопублікованих Лесиних творів. Але везти за

кордон такий багаж їм було несила, тому рукописи залишилися в одній зі львівських бібліотек (нині філіал бібліотеки НАН України). 1947 р. у Львові побачив світ збірник «Леся Українка. Неопубліковані твори».

Ольга Петрівна Косач-Кривинюк померла 11 листопада 1945 р. в німецькому місті Аугсбурзі в таборі для переміщених осіб.

Її старший син Михайло через 40 років написав до музею Лесі Українки: «Окрему велику подяку висловлюю Вам за надіслані мені спогади М.М.Студецького і фотографії, які дали змогу уявити собі подробиці тих несподіваних, гірких і тяжких обставин, серед яких закінчилося життя моєї мами. Я в ті часи був відносно недалеко від неї - в Ерфурті, в складі групи нашого окупаційного війська в Германії і, звичайно, не міг уявити тих обставин і взагалі не сподівався, що мама могла бути десь іще жива».

Ізидора Петрівна з 1949 р. проживала в США, дбайливо зберігаючи архів, який заповіла їй старша сестра. У Нью-Йорку побачила світ праця всього життя Ольги Петрівни «Леся Українка: Хронологія життя і творчості» (1970).

Коли в травні 1980 р. не стало останньої з дітей Косачів, цінні архівні матеріали перейшли до дочки Ізидори - Ольги Юріївни Сергіїв. 2 травня 1989 р. в американському місті Піскатава (шт. Нью-Джерсі) вона передала їх через академіка Миколу Жулинського в Інститут літератури ім.Т.Шевченка. Таким чином возз'єдналися документи родини Косачів і осіли на рідній землі.

1. Матеріали з архіву Державної наукової медичної бібліотеки:
- Ольга Петрівна Косач-Кривинюк. Біографічна довідка. - С.1-4.
- Записки о прошлом (Спогади В.М.Ліщинської). - С.1-4. (Матеріали для архіву бібліотеки надала ст. наук. працівник Київського літературно-меморіального музею Лесі Українки О.І.Шалагінова).
2. *Мірошниченко Лариса*. Родовід Лесі Українки у фотографіях (До 125-річчя від дня народження поетеси) // Бібл. вісн. - 1996. - № 2. - С.26-27.
3. *Шалагінова Леся*. Сестри: Маловідомі сторінки родинного літопису сестер Лесі Українки та її матері Олени Пчілки // Київ. - 1992. - № 3. - С.121-126.

Галина Людвигівна Яблонська

Півстоліття віддала Галина Людвигівна Яблонська бібліотечній справі, пройшла трудовий шлях від бібліотекаря до директора Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки.

Народилася вона 18 листопада 1913 р. в с.Пчельня Теплицького району Вінницької обл. в сім'ї слюсаря. Працювала хіміком у харчовій промисловості. А з січня 1945 р. - в Науковій бібліотеці Української філії Академії архітектури СРСР на посадах бібліотекаря, згодом заввідділом книгозберігання, пізніше - інвентаризатора, каталогізатора, комплектатора, бібліографа, книгозберігача, обслуговувала читачів на абонементі та в читальних залах. З 1963 р. Яблонська - директор бібліотеки (по квітень 1991 р.). Закінчила Харківський державний бібліотечний інститут (1950-1954) за фахом - бібліограф. У 1991 р. перейшла на посаду заввідділом рідкісної книги та краєзнавства, а потім бібліографа I категорії.

У квітні 1995 р. Галина Людвигівна (за власним бажанням) вийшла на пенсію.

Колеги й читачі бібліотеки знають її як фахівця, людину, вимогливу до себе і до підлеглих, допитливу, ініціативну, небайдужу до долі книгозбірні.

Діяльність Галини Людвигівни неодноразово відзначалася почесними грамотами Держбуду УРСР, Мінбудархітектури України, Українського республіканського правління науково-технічного товариства будіндустрії, Держбуду СРСР, НДІ будівельного виробництва.

До 50-річчя ДНАББ Яблонську було нагороджено грамотою Мінбудархітектури України (травень, 1994). У 1997 р. вона стає лауреатом премії ім. акад.М.С.Буднікова, присвоєною їй Академією будівництва України.

За часів діяльності Галини Людвигівни колектив ДНАББ здобув перше місце у Всесоюзному громадському конкурсі бібліотек та був нагороджений грамотою Держбуду СРСР.

Яблонська була серйозним помічником у науково-дослідній, пошуковій роботі, висококваліфікованим знавцем не тільки архітектурно-будівельної, а й мистецькознавчої та історичної книги. При ній були закладені фундаментальні засади в комплектуванні унікального фонду архітектурно-будівельної бібліотеки. Ці традиції підтримуються й сучасними поколіннями її працівників.

Особливу гордість відчуває Г.Л.Яблонська за фонд рідкісної та краєзнавчої книги, комплектуванню якого надавалось велике значення протягом усього періоду існування бібліотеки. І в цьому значна заслуга Галини Людвигівни, яка брала активну участь у складному процесі. Істотно увага приділялася поповненню фонду бібліотеки цінними та рідкісними виданнями, класичними зразками видавничої продукції, книжковими шедеврами архітектурно-будівельної думки й декоративно-прикладного мистецтва.

Серед раритетів - оригінальні праці архітекторів, художників, багатий ілюстративний матеріал: листівки, поштівки, гравюри, офорти тощо. Працівники бібліотеки і особисто Галина Людвигівна на його базі створили велику кількість альбомів ілюстрацій, які зараз користуються великим попитом у фахівців, особливо в тих, хто займається відтворенням чи реставрацією пам'яток архітектури, науковими дослідженнями архітектурної спадщини.

Кожна ілюстрація, кожна книга чи періодичне видання пройшли через невтомні руки Яблонської і зайняли своє місце в упорядкованому фонді.

Володіючи енциклопедичними знаннями, прекрасно знаючи книжковий фонд бібліотеки, Галина Людвигівна сама професійно готувала тематичні добірки літератури різної тематики та будь-якої складності. Ці добірки лягали в основу

написання книг, створення документальних кінофільмів. Серед книг видання, підготовлене Ю.В.Белічко та В.П.Підгорою «Крізь віки. Київ в образотворчому мистецтві XII-XX століть» (К.: Мистецтво, 1982). У книзі П.Позняка та С.П'ятерикова «Київ. Погляд крізь століття» читаємо: «Автори складають ширю подяку працівникам... бібліотеки НДІ будівельного виробництва Держбуду УРСР, киевознавцям... Г.Л.Яблонській..., які допомогли в підготовці цього путівника». На студії «Укртелефільм» режисером В.І.Соколовським створено ряд фільмів, що сприяють відродженню архітектурної спадщини України і в створення яких свій внесок зробила і Галина Людвигівна, зокрема: «В пам'ять про загиблі будинки», «Зійди на гори київські», «Таємниці Межигір'я» та ін.

Бібліотека постійно організовує виставки літератури, де експонуються її унікальні фонди. Але виставки, в організації яких брала участь Яблонська, завжди ставали сенсацією.

За часів її директорства бібліотекою видавалися бібліографічні посібники, проводилися дні інформації та фахівця. Багато хто з читачів пам'ятає чудові туристичні поїздки та екскурсії. Мистецтвознавці й журналісти писали статті про унікальну бібліотеку та її невтомних працівників.

Галина Людвигівна проводила і велику просвітницьку діяльність. Велику увагу надавала популяризації бібліотеки серед широкого загалу, про що свідчать написані нею статті. Консерватор за родом своєї діяльності, Галина Людвигівна з радістю відгукувалася на різні нововведення в бібліотечному житті.

У цьому році Яблонській виповнюється 85 років. 50 із них вона віддала служінню такій благородній місії, ім'я якій - БІБЛІОТЕКА. Хочеться низько поклонитися цій незвичайній жінці, бібліотекарю з великої літери, чуйному та вимогливому керівникові, подякувати за її нелегку працю в ім'я розвитку будівельної та бібліотечної справи, побажати їй міцного здоров'я і щоб кожна бібліотека мала свою Яблонську.

Статті Г.Л.Яблонської: Библиотека для архитекторов и строителей // Стр-во и архитектура.-1966.-№2.-С.36.; Приходите к нам в библиотеку // Ударник (Киевпромстрой).-1969.-27 июня.; Следите за новинками // Там же.-1969.-8 авг.; Важнейшее звено службы информации // Строит. газ.-1969.-28 нояб.; Об организации библиотечного обслуживания // Экспрес-информация /ВНИИ-ИС. Строительство и архитектура. Сер.15. Науч.-техн. инф. в стр-ве. - Вып.3. - М.,1986. - С.14-17; Державна наукова архітектурно-будівельна бібліотека (ДНАББ) Мінбудархітектури України / Укл.: Войцехівська Г.А., Боліла К.В., Яблонська Г.Л. - К.: Укрархбудінформ, 1994. - 7с.: іл.; Поточное строительство: Анотир. указ. отечеств. лит-ры за 1930-1967 гг. /Сост. Бахтина Г.Н., Бурбело Л.М., Яблонская Г.Л. / Вып.II. 1946-1960 гг. - К., 1967. - 178 с. Поточное строительство: Анотир. указатель отечеств. литературы за 1930-1967 гг. /Сост. Бахтина Г.Н., Яблонская Г.Л. / Вып.III. 1961-1967 гг. - К., 1968.-101 с.

Статті, де згадувалося про Яблонську: Ларіонов П. Пройшли крізь століття // Веч. Київ.-1972. - 8 липня; Дегтярев М. Виставка раритетів // Комс. знамя.-1982.-19 дек.; Підгоро В. Рецензують глядачі // Літ. Україна. - 1982. - 28 жовтня. - С.8; Терещенко М. У Гостинний ряд // Прапор комунізму. 1985. - №227. - С.4; Державна наукова архітектурно-будівельна бібліотека (ДНАББ) Держком містобудування України // Україна бібліотечна. - К.,1996.-С.69; Позняк П., П'ятериков С. Київ. Погляд через століття: Фотопутівник. - К.: Мистецтво, 1987. - 240 с.; Белічко Ю.В., Підгоро В.П. Крізь віки. Київ в образотворчому мистецтві XII-XX століть. - К.: Мистецтво, 1982. - 336 с.

*Галина Войцехівська,
директор ДНАББ
Світлана Артамонова,
завсектором організаційно-методичної
та масової роботи ДНАББ*

Юхим Михайлович Грайданс

Львівська державна обласна універсальна наукова бібліотека (ЛДОУНБ) - одна з найбільших бібліотечних установ регіону, універсальна бібліотечна структура (охоплює 26 ЦБС) з близько 800 тис. книжковим фондом багатогалузевої та художньої літератури. Основне її призначення - бути краєзнавчим депозитарієм вітчизняних і зарубіжних видань.

Понад 33 роки науковим керманічем бібліотеки є Юхим Михайлович Грайданс, який улітку 1998 р. відзначив своє 70-річчя. Він забезпечує складання основоположних регламентуючих документів бібліотеки, визначає зміст і напрями її діяльності.

Юхим Михайлович родом з м.Носівки на Чернігівщині. Вищу освіту за спеціальністю бібліографа здобув у Харківському державному бібліотечному інституті. Працював завідуючим бібліотекою для дорослих №7 Шевченківського району м.Львова. В 1956 р. обійняв посаду методиста обласної бібліотеки, пізніше - бібліографа з виконанням обов'язків заступника директора з наукової роботи.

Як фундатор ряду краєзнавчих бібліографічних видань обласної бібліотеки, Грайданс започаткував складання щорічних універсальних посібників типу «Література про область», річних краєзнавчих календарів пам'ятних дат Львівщини. Ініціатор і автор близько 30 проспектів, редактор більше 15 покажчиків, серед яких ретроспективні - «Історія міст і сіл Львівської області», «Історія народного господарства Львівщини» (у 3-х випусках), «Історія профспілок Львівщини», «Пам'ятні місця Львівської області», «Шевченкіана українського зарубіжжя», «Денис Якович Лук'янович», «Львівський період життя і творчості Тадеуша Боя-Желанського (1939-1941)» та ін.

Статті з наукової організації праці публікувалися у 80-ті роки в збірниках «Наукова організація праці та управління в бібліотеках» та «Актуальні питання бібліотечної роботи». Дослідник наголошував на індивідуальному підході до кожного працівника. До цього періоду належать і складені Юхимом Михайловичем два рекомендаційно-бібліографічні покажчики для бібліотек України, які вийшли великими тиражами у видавництві «Каменяр»: «Системні методи управління та нові сорти сільськогосподарських культур».

У 1976 р. було розпочато розробку комплексної системи управління якістю праці бібліотечного колективу. Завдяки плановій дослідницькій роботі Юхима Михайловича вона вдосконалювалася на науково-методичній основі.

Ю.М.Грайданс проводив і соціологічні дослідження читачьких потреб провідних груп читачів обласної бібліотеки, зокрема, «Студент - читач бібліотеки (їх результати опубліковані в «Інформаційно-аналітичному бюлетні» (Національна парламентська бібліотека України. Вип.12. - К., 1995), працює над дослідженням «Науковець - читач ЛДОУНБ».

Завершено соціологічне дослідження про рівень задоволення читачьких потреб польського населення, яке компактно проживає у Львівській області (результати використані при складанні програми «Польща і ми»).

Як член міжвідомчої комісії при Міністерстві культури та мистецтв, Юхим Михайлович взяв участь у розробці концепції розвитку бібліотек в умовах незалежності України.

Для надання допомоги при проведенні державної реєстрації бібліотек ним був підготовлений пакет документів, надісланих усім ЦБС області і які використовувалися при введенні в дію закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу».

У зв'язку зі специфікою функціонування бібліотек в умовах економічної нестабільності, Юхим Михайлович розробив документацію з введення платних послуг у практику бібліотечно-бібліографічного обслуговування.

Нещодавно на пропозицію Книжкової палати України і Всеукраїнської громадської організації «Аналітичний центр «Українські джерела» дослідник працював над проектом «Інформація регіонів України», який передбачає створення в кожній обласній бібліотеці серверу з інформації про регіон. Розроблена ним база даних «Інформаційний портрет регіону (Львівська обл.)» планується зробити стандартною для всіх регіонів України. Проект може бути реалізований протягом трьох років (1998-2000). Передбачається створення локальних комп'ютерних мереж та регіональних серверів у п'яти областях України.

Протягом тридцяти років Ю.Грайданс викладає загальну і краєзнавчу бібліографію у Львівському консультпункті заочного відділення Харківського, Київського інститутів культури, в училищі культури і мистецтв.

Авторитет його як фахівця бібліотечної справи, неодноразово відзначеного урядовими нагородами, служить взірцем професійної школи бібліографів. У колективі він - незамінний консультант, його слово найвагоміше в рішенні важливих професійних питань. Самодисципліна, працьовитість, доброзичливість, коректність робить співпрацю з ним легкою і корисною. Він завжди готовий навчити, допомогти, а для молоді у нього одне побажання - берегти честь бібліотеки як власну. Всі ті, хто з ним знайомі, переконані, що це не просто слова. Підтвердженням цього - все життя Юхима Михайловича Грайданса.

*Олександра Лук'яненко,
завідділом літератури іноземними мовами ЛДОУНБ*

Галина Кохановська

Заступнику директора Центральної науково-технічної бібліотеки харчової і переробної промисловості України Галині Петрівні Кохановській у червні 1998 р. виповнилося 60 років. Близько сорока присвячено бібліотечній справі.

Розпочинала своє професійне сходження Галина Петрівна бібліотекарем редакцій газет «Робітнича газета» та «Колгоспне село». До ЦНТБ прийшла в 1959 р. Працювала інженером-бібліографом, з 1961 р. - заступник директора.

Грамотний, висококваліфікований фахівець з вищою спеціальною освітою, Г.П.Кохановська має всебічні знання, широку ерудицію, аналітичний розум.

Завдяки їй комплектування фондів галузевої науково-технічної літератури з питань харчової та переробної промисловості набуло чіткої орієнтації, спрямованої на потреби фахівців харчової промисловості. Під час реорганізації в народному господарстві, коли бібліотека Київського раднар-госпу ввійшла до складу Міністерства харчової промисловості, Г.П.Кохановська відбрала та передала значну кількість непрофільної літератури іншим бібліотекам.

Галина Петрівна дає фахові наукові консультації з питань цукрової, олійножирової, спиртової, кондитерської, консервної, пивоварної, хлібопекарської, лікєро-горілчаної, вино-робної, ефіроолійної, соляної, тютюнової, м'ясної, молочної галузей промисловості, відбирає у великому інформаційному потоці необхідні для фахівців видання з проблем економіки, організації виробництва, стандартизації, тари й упаковки, екології, сільського господарства та ін., співпрацює з галузевими інформаційними центрами, що допомагає вирішувати складне завдання комплектування фондів бібліотеки найоперативнішими джерелами інформації та нормативно-технічною і патентною документацією.

З 1975 р., коли бібліотеці було надано статус галузевого депозитарію, Г.П.Кохановська очолила роботу зі створення фонду депозитарного зберігання. Нині у ньому нараховується 30 тис. прим., серед яких є рідкісні та цінні видання.

Галина Петрівна контактує з працівниками науково-технічних бібліотек підприємств та організацій харчової промисловості. Інформує їх про галузеву літературу, що готується до друку, привертає увагу до книгообмінного фонду ЦНТБ. Під час проведення практикумів на базі бібліотеки всебічно висвітлює питання комплектування науково-технічною літературою.

У 1996 р. Кохановській винесено подяку від керівництва ДНТБ України за активну участь у розповсюдженні передового досвіду серед працівників ЦНТБ м.Києва.

Галина Петрівна не шкодує сил для допомоги молодим працівникам бібліотеки, спонукає їх до старанності, пильності в праці, відповідальності.

Брала участь у підготовці матеріалів про ЦНТБ для бібліотечних довідників. Вона - автор статей, присвячених ювілейним датам бібліотеки, яка є її справжнім покликанням.

*Л.Уварова,
директор ЦНТБ харчової
і переробної промисловості України*

Іван Іванович Діденко

Творчий і науковий доробок Івана Івановича Діденка у його 60-літній ювілей - поезії, поеми, новели, оповідання, літературно-мистецькі, наукові й публіцистичні статті, документальні та художньо-документальні фільми (редактор). Він видав книжку «Серцем зорій...» (Вибране. Поезії. Поеми. - К., 1997. - 277 с.). Підготував до друку нові праці: «Всевідання» (поезії, поеми) та «Осяйне світовидиво» (літературно-мистецькі, наукові й публіцистичні статті).

Народився І.І.Діденко 20 жовтня 1938 р. на Канівщині в с.Григорівці (нині Черкаської обл.). Служив на кордоні Азербайджан - Іран. Закінчив Бобринський (перших два роки - лісівництва, дендрології і агролісомеліорації) сільськогосподарський технікум та українське відділення філологічного факультету Київського державного університету ім.Т.Г.Шевченка. Працював редактором академічного наукового «Мікробіологічного журналу», вчителем, консультантом Українського товариства охорони пам'яток історії та мистецтв, провідним редактором у Держкомвидаві України та в редакції документальних фільмів. Нині працює в НБУВ, головним бібліотекарем. Друкувався в газеті «Освіта», журналах «Новини кіноекрана», «Сучасність».

Літературно-мистецькі та публіцистичні статті І.Діденка охоплюють і висвітлюють життя та творчість Т.Шевченка, І.Котляревського, М.Гоголя, І.Франка, Г.Сковороди, Ю.Федьковича, О.Кобилянської, М.Рильського, А.Малишка, В.Стуса, І.Світличного, Вергілія, Гарсія Лорки, О.Гріна та ін.

Героїці Другої світової війни, прикордонним будням і воїнам-афганцям, трагедії Чорнобиля присвячено багато його статей.

У художніх, поетичних і прозових творах до нас промовляє духовний світ І.Діденка, виписаний ним із використанням образно-словесних надбань нашої мови. Історичні сторінки життя і боротьби українського народу, одвічні мрії про освоєння космосу та їх здійснення, екологічне оздоровлення планети, неповторні відкриття і непоправні втрати, війни, страждання, репресії і голодомори, глибокі людські почуття - така розмаїта художня палітра, засвічена високою енергією творчості автора.

Поетичні рядки книжки «Серцем зорій...» наскрізь пронизані незгасною, полум'яною любов'ю до того єдиного на землі куточка, де побачив світ, пізнав красу землі, перші розчарування і радощі життя.

Поему «Погляд у всесвіт» І.Діденко присвятив «великій книгозбірні всесвітнього типу» - Національній бібліотеці України ім. В.І.Вернадського.

*Галина Дідківська,
к.філол.н., ст.н.с. НБУВ*

Валентина Клещикова,

аспірантка кафедри історії української літератури
Київського Національного університету
ім. Тараса Шевченка

Микола Зеров: лектура та еволюція творчої свідомості

Микола Костьович Зеров - непересічна постать на горизонті української культури першої пол. ХХ ст., людина, яка своєю поетичною творчістю, літературознавчою, перекладацькою, педагогічною діяльністю плекала і стверджувала те прекрасне, нетлінне й вічне, що підносить національні культурні надбання до світового рівня і світового визнання.

Автор здійснює спробу, розглянувши основне коло читання видатного українського літературознавця, поета й перекладача, проаналізувати витоки його творчих зацікавлень і досягнень.

Ученому енциклопедичної освіти, знавцеві давніх, західноєвропейських і слов'янських мов Зерову були притаманні висока гідність і дослідницька чесність, свідоме небажання підтримувати насаджувану офіційну тенденцію «зовнішнього застосування літературних фактів до накиданої в загальних рисах схеми соціально-економічного розвитку громадянства»¹, що разом з великою популярністю професора в наукових і студентських колах робило неминучою його трагічну долю політ'язня ГУЛАГу.

Загальноновизнаний ерудит («...його ерудиція просто лякала: він знав усе - я не знаю, чого він не знав»², - згадував Павло Зайцев) і бібліофіл, автор послідовної і викінченої науково обгрунтованої концепції розвитку української літератури з ме-

тою подолання нею рис провінційності, звільнення від багаторічно нав'язуваного внаслідок відомих соціально-історичних обставин комплексу вторинності, другорядності і свідомого перетворення її на одну з повноцінних європейських літератур, М.Зеров мав величезний вплив на суспільну свідомість своєї доби, яку один з його учнів Петро Одарченко назвав добою «під знаком Зерова». Проте після знищення самої доби разом з її найкращими представниками цей вплив протягом тривалого періоду виявляв себе лише за межами нашої знедержавленої держави - у дослідженнях зарубіжних учених-україністів. Зерова-літературознавця Україна знову відкривала для себе тільки наприкінці 80-х, як і Зерова-поета, не ушкодженого радянською цензурою, замість препаровано дозволеного за часів «відлиги».

Відоме висловлювання Ш. О. Сент-Бева - «Я за ерудицію, але ерудицію, приборкану розумом та організовану смаком»³, - сповна застосовно до М. К. Зерова, вже в перших рецензіях

і статтях якого в журналі «Світло» (1912-1914) та газеті «Рада» (1913-1914) ще за часів навчання майбутнього вченого в Київському університеті яскраво проступають такі властиві зрілому Зерову риси, як:

1) розгляд автора або твору в широкому загальноєвропейському літературному контексті з урахуванням можливих запозичень, впливів, ремінісценцій та алузій і шляхів їх виникнення («Гадаємо, що Коцюбинський мало вчився в своїх українських попередників. Його наука проходила на стороні, в руській, польській, західноєвропейській школі. [...] Так, «На крилах пісні» нагадує нам Тургенева, «Поєдинок» безперечно одбиває вплив Мопассана, а в двох-трьох картинах «Лялечки» можна відчутти сліди читання так званих «ліберальних» оповідань Чехова, як «Степь» або «Мужики». Ці сліди не такі виразні, щоб можна було говорити про наслідування, - видно тільки, що ці письменники лежали повсякчас на письменному столі нашого автора і його власна маніра, стиль і художній смак

вироблялись головним чином на них»⁴);

2) аргументовані вказівки на щонайменші прояви несмаку, недбалості чи недостатньої майстерності - стилістичні або в змісті, сюжеті, композиції, натяжки, неточності, застарілі чи помилкові відомості, фальшивий пафос тощо («На протязі дев'яти невеликих сторінок оповідання Пахаревського [«Дід знав усе».- В.К.] маємо аж два страшних злочинства. Але кривавий сюжет ще не становить сам по собі великої біди. Вся біда в тому, що д.Пахаревський розказує блідо, безбарвно, не переконуюче. [...] Словам д.Пахаревського бракує пластичності. Вони не будять уяви, не лягають перед очима яскравими фарбами, живими образами. Вони мертві»⁵. Такою само блідою, нудною і безбарвною була, на думку М.Зерова, перша книжка лірики М.Семенка «Prélude» (К., 1913): «Форма наслідувань не стоїть звичайно на висоті оригіналу. Ритм - немюзичний, рими - носять на собі важку печатку авторової зневаги. «В горі - святі, неспокійні - ніжні, зів'ялого - кривавого» - просто не віриться, що книжка друкувалась в 1913 році, а не сорок літ тому, коли до поезій не ставилось ще таких великих вимог. Чи може автор не вважав за обов'язок придбати собі необхідну технічну виучку»⁶ - отже, маємо фактично перше друковане висловлювання М.Зерова щодо значення особистої мистецької вибагливості для формування індивідуальної авторської майстерності (пор. вимогу третю зеровської програми розвитку української літератури, накресленої в циклі статей «До джерел»: «3. Мистецька вибагливість, підвищення технічних вимог до початкуючих письменників»⁷); «Трохи неприємне враження справляє полемічний випадок проти Горького і його моральної проповіді (очевидно, Горького того періоду, коли писались «Челкаш», «Мальва» і т.п.), коли цей уступ і був, до речі, в першому виданні статті, то в другому він здається прикрим анахронізмом: ніцшеанська проповідь Горького оджила свій вік і давно вже нікого не хвилює»⁸, або про книжку Д.Донцова «Модерне москвофільство»: «Перечитуючи сторінку за сторінкою, мимоволі бачиш, що автор сам являється ще

неофітом «модерного», так мовити б, «западництва», ретельним проповідником якого виступає. Це помітно з рішучого тону і того завзяття, з яким автор стягає додолу ідола російської культури. Своє означення російської «широти» і російського «благодушія» він виголошує, немов милуючись ефектом, який повинно воно справити на невідготовану публіку, забуваючи при тім, що ще в двадцятих роках Пушкін зазначав: «мы ленивы и не любопытны», а «русская холодность» та «индифферентность» мають довгу історію од знаменитої рецензії Веневитинова на «Евгения Онегина» до «Вех» - цього останнього покаяного псалма російської інтелігенції»⁹);

3) зацікавлення проблемою справжніх витоків української культури, її нелегкої долі, оцінкою України закордонними виданнями, як, наприклад, у рецензії на книжку С.Подольянина «Українець за кордоном і мандрівка в минуле»: «Це дуже цікава книжка, *sui generis** дослід про долю нашого національного наймення за кордоном. [...] Виходить, що давня Англія XVII віку більше знала про нас, ніж Англія двадцятого, і в англійських часописах 1800 р. не дурно писалось, що «козаки більш відомі в Європі, ніж яка інша нація Росії»¹⁰ або в цікавому алегоричному порівнянні у статті «Пам'яті М.Коцюбинського» історії української інтелігенції з долею супутників одного з найулюбленіших літературних героїв М.Зерова - гомерівського Одиссея, які, потрапивши «до землі їдців лотоса - лотофагів», задля солодкого лотосу назавжди зреклись батьківщини: «Велика небезпека загрожувала й Коцюбинському; але в ньому знайшлося досить сили душевної назавжди лишитись на рідному ґрунті і ні разу не зійти з нього,- щоб, зазнавши могутнього впливу сусідських культур, не піддавшись їм, вернутись на свій корабель і в рідну Ітаку привезти зерна «солодкого лотосу»¹¹.

Отже, вищезазначене свідчить про широку обізнаність молодого критика з творами світової літератури і дає певні орієнтири до відтворення еволюції його літературно-критичних та естетичних поглядів.

Проблема формування творчої свідомості неодноразово була пред-

метом розгляду психології творчості - наукової та художньої, проте серед основних чинників, що впливають на розвиток творчої особистості, найбільшу увагу приділяють насамперед генетично успадкованим природним здібностям, певним рисам характеру й мислення і меншою мірою - інтелектуально-психологічним чинникам середовища, серед яких про лектуру згадують побіжно і далеко не завжди (однак треба відзначити, що в переважній частині письменницьких біографій, особливо викладених у науково-популярній або белетристичній формі, є зауваження щодо улюблених книжок та авторів, що справили на даного митця велике враження й мали певний відгомін у його творчості), хоча такі риси, як «оригінальність» і «нестандартність мислення»¹², «здатність до постійного творчого розвитку у процесі самонавчання»¹³ та багато інших формуються завдяки широкому і цілеспрямованому колу читацьких зацікавлень. Таким чином, книга є не тільки джерелом певної інформації, а й зразком оформлення творчої думки і засобом емоційного впливу, тобто комплексно й гармонійно охоплює сферу свідомості і підсвідомості, сприяючи формуванню ідеалів і цінностей особистості, в тому числі наукових та мистецьких.

«Однаково закоханий в античність, в українське бароко і французький парнасизм Леконта де Ліля й Ередіа; бібліофіл і бібліограф, скоріше критик, ніж історик літератури. Людина оцінки, гурман і естет, що вище над усе ставив мистецькі, естетичні цінності; провозвісник грецького ідеалу калогатії: вроди-добра, ототожнених і злитих. Врода як добро, і добро як врода»¹⁴, - писав про М.Зерова Віктор Петров.

Проте, щоб створити справді вагому, цікаву, змістовну й оригінальну літературно-критичну розвідку незалежно від її обсягу, критик повинен бути не тільки ґрунтовно обізнаним з величезним масивом різноманітної літератури - 1) фаховими науково-критичними працями: а) загального, в т.ч. методологічного плану; б) літературознавчими та літературно-критичними, в т.ч. біографічними матеріалами про даного автора; в) дослідницькою літературою з приводу поставленої проблеми; 2) художніми творами аналізованого автора; 3) залежно

*Своєрідний (лат.).

від потреби допоміжними джерелами, як-от: а) архівні матеріали; б) листування; в) спогади та ін., - а й водночас тримати в полі зору і кілька рівнів аналізу, і художній текст, і визначений літературний, культурологічний і т.ін. контекст. І чим більше коло охоплених увагою критика аспектів і джерел, тим більше можливостей для нестандартних і досконалих вирішень розв'язуваних ним творчих завдань. Отже, справжній дослідник і майстер художнього слова - це дійсно бібліофіл і «бібліофаг»* (пор. зеровське «Я знаю: ми - тугі бібліофаги/ І мудрість наша - чаша книжкова...»¹⁵), котрий, як М.Зеров, бачить літературно-мистецьку проблему крізь призму досягнутої ним книжкової мудрості, «як частину інтегрального мистецького думання людства»¹⁶.

Неймовірний потяг до книги не полишає М.Зерова від дитячих років («Що для нього було характеристичним - це незвичайна начитаність,- згадував однокласник Зерова по Першій київській гімназії О.Шульгин.- Учитись йому було легко, і весь вільний час він носився з книжками. Навряд чи хто-небудь з його товаришів у гімназії стільки читав»¹⁷), незважаючи ні на які трагічні життєві обставини. Навіть опинившись на Соловках, митець продовжує працювати над перекладами «Енеїди» Вергілія і «Гайавати» Лонгфелло і захоплено пише дружині в одному зі своїх листів з неволі: «Недавно прочел в «Известиях», что в издании Иностран[ных] рабочих выходит учебник испанского языка, и мне, что называется, «закортіло»...»¹⁸

Як згадувала Софія Зерова, її чоловік у таборі читав «постійно і дуже багато, незважаючи на пошкоджені окуляри. Майже в кожному листі він називав мені [Софії Федорівні.- В.К.] ту або іншу річ, прочитану ним: «Гамлета» в новому перекладі Лозинського, збірник праць про Гоголя в академічному виданні, 5 том «Звеньев» - з матеріалами про Пушкіна й Гаршина, «Пушкінову наречену» Сергеева-Ценського, яка йому не сподобалася, «Пушкін у Михайлівському» Івана Новікова, а також «Оди» Горація в перекладі Шатернікова (що теж йому не сподобалися), журнальні

повісті, «Наші знайомі» Юрія Германа... Перечитав Я.Полонського у видавництві «Бібліотеки поета» і Тірсо де Моліну у вид. «Academia»¹⁹.

Особливе місце серед читацьких уподобань М.Зерова займала поезія. Л.Курилова згадує про цікаве дружнє змагання між нею та М.Зеровим, щоб з'ясувати, хто знає більше віршів: «Декламували Блока, Буніна, Брюсова, Бальмонта, Гумільова, Ахматову, Сологуба, Цветаєву, Єсеніна, Багрицького, Мандельштама та інших. [...] У другій частині нашого «змагання» ми перейшли на поетів 19 сторіччя. Декламували Пушкіна, Лермонтова, Тютчева, Фета, Майкова, Плещеева, Апухтіна, Надсона, Лохвицьку, Щепкіну-Куперник та інших»²⁰. На питання, хто ж із суперників все ж таки знає більше напам'ять, «Зеров, загалом дуже скромний, <...> відповів попростому:

- Звичайно, я. Адже я знаю ще більше українських віршів, знаю і грецькі і латинські, трохи французьких і німецьких»²¹.

Ці окреслені М.Зеровим поетичні обрії власне відбивали основні напрями його перекладацької діяльності - як перекладач М.Зеров відомий насамперед своїми віртуозними перекладами поезії, хоча він дав не менш блискучі зразки перекладів прозових творів - повістей М.Гоголя «Портрет», «Іван Федорович Шпонька та їх тітонька», О.Пушкіна «Постріл», оповідань А.Чехова «Красуні», «Шампанське», «Чорний монах», «Народних оповідань» І.Л.Перетца, перекладених з єврейської мови разом з О.Гером.

Майстерний та сумлінний перекладач світової поезії, що подарував українському читачеві високохудожні переклади:

1) багатьох давньоримських поетів - Вергілія, Лукреція, Овідія, Катулла, Горація, Проперція, Тібулла, Марціала, Ювенала, Авзонія та ін., у тому числі окремих віршів невідомих авторів, а також латинських віршів С.Яворського і Г.Сковороди;

2) західноєвропейських майстрів поетичної творчості, серед яких чільне місце посідають французькі поети-«парнасці» другої пол. ХІХ ст. Л. де Ліль та Ж. Ередіа, «які орієнтувалися на довершену культуру поетичного мислення»²² і доробок яких був для М.Зерова певним зразком у

культивуванні досконалого українського поетичного слова. Серед зеровських перекладів західноєвропейської поезії зустрічаємо й твори інших французьких поетів - митців «Плеяди»* П.Ронсара і Ж. дю Белле; П.-Ж.Беранже, А. де Реньє, Ш.Бодлера, бельгійського поета Е.Верхарна, а також Дж.Г.Байрона («Поразка Сеннахеріба»), Ф.Петрарки (сонети «На смерть Лаури»), Й. В.Гете (знаменно, що «перебуваючи в ленинградській пересильній тюрмі, у травні 1936 р. він складав собі плани на майбутнє, називаючи [з метою перекладу.- В.К.] Шекспірових «Юлія Цезаря», «Бурю» й «Зимову казку». [...] Збирався закінчити «Баладину» Ю.Словацького, а тоді засісти за німецьку мову, щоб перекласти «Іфігенію» Гете»²³);

3) слов'янських поетів - російських (О.Пушкіна, М.Лермонтова, П.Бутурліна, І.Буніна, В.Брюсова), білоруських (Я.Купали), польських (І.Красіцького, А.Міцкевича, А.Сови, Б.Залеського). Слід відзначити також переклади М.Зерова російською мовою латинських (Горація, Овідія, Авзонія, Марка Аврелія, Аннія Флора, Клавдіана, Немезіана) та українських (Лесі Українки, М.Рильського) авторів - Микола Зеров ставив суворі вимоги до якості перекладацької роботи над поетичним текстом, котрий, втілюючись в іншомовну оболонку, повинен зберегти і зміст, і особливості художньої форми оригіналу. Тому поетична майстерність перекладача має дорівнювати обдарованості автора або принаймні наближуватися до неї.

Зрозуміло, що Зерову не могли сподобатися ні «стилістична безпорадність» і «лексичні курйози»²⁴ перекладача К.Тетмайера А.Павлюка, ні навіть порушення змісту заради збереження форми в російському перекладі поеми І.Франка «Мойсей», яку Зеров дуже цінував²⁵. Проте критик щиро привітав появу виконаного М.Вороним перекладу поезій у прозі одного з основоположників французького «парнасізму» Катюля Мандеса: «Людей, що знаються на поетичній формі, шанують її - серед українських поетів небагато. Культури слова у нас ще нема, і книжка перекладів Вороного - один із перших кроків на цьому шляху,

* Дослівно з грецької «поглинач книжок».

* «Плеяда» — французька поетична школа епохи Відродження (ХVІ ст.).

що веде до удосконалення нашої літературної мови»²⁶.

Окремі зауваження М.Зерова-критика з теоретичних питань художнього перекладу в його статтях і рецензіях на сторінках часопису «Книгар» (1917-1920) знайшли подальший розвиток й узагальнення у викладеній у статті «У справі віршованого перекладу» («Життя й революція», 1928, №9) зеровській концепції художнього перекладу, згідно з якою однією з найважливіших вимог до перекладачів є «повне розуміння тексту, над відтворенням якого в рідній мові вони працюють [розрядка М.Зерова.-В.К.]»²⁷.

Про неабиякий читацький досвід М.Зерова свідчить і величезна культурологічна насиченість його власних поезій, назви багатьох з яких - це імена міфологічних, епічних та літературних персонажів - античних («Хірон», «Тесей», «Аргонавти», «Навсікая», «Телемах у Спарті»), біблійних («Саломея»), стародавнього Сходу («Гільгамеш» (герой вавилонського епосу) і Київської Русі («Сон Святослава», «Князь Ігор»), Шекспіра («Роог Yoric!»), «Титанії» (персонаж комедії «Сон літньої ночі») і Свіфта («Гуллівер»), прізвища поетів і письменників різних народів та часів, зокрема сучасників М.Зерова («Вергілій», «Данте», «Овідій» (рос. мовою), «Куліш», «Чернишевський», «П.Г.Тичина», «Вороний», «Олесь», «Самійленко», «Філянський»), назви його улюблених книжок, які він відносив до розряду «semper legenda» - «завжди перечитуваних» («Книжок дитячих неубутні чари, / Безсмертних вигадок легкі дива»²⁸ (сонет «Semper legenda»), зібраних у тематичному циклі сонетів «Книжки і автори» - «Таємничий острів» (Ж.Верн), «Історія Генрі Емонда» (У.Теккерей), «Легенда однієї садиби» (С.Лагерлеф), «Життя на Міссісіпі» (М.Твен), «Домбі і син» (Ч.Діккенс), «Параду» («символ безжурного спокою і близькості до природи - назва садиби в романі Е.Золя»²⁹ «Гріх абата Мюре»).

Отже, починаючи з дитячих та юнацьких років, на формування творчої свідомості М.Зерова мали потужний вплив чотири значні літературні струмені: антична література; російська література; західноєвропейська; українська література зі

старих часів до новітніх, сучасних поетів і дослідників.

Література давніх греків та римлян, а також російська й почасти література Заходу були одними з важливих обов'язкових складових тодішньої гімназійної освіти. «Каталог книг фундаментальної бібліотеки Императорской Александровской Киевской гимназии» (К., 1912), як по-іншому називалася гімназія, де навчався М.Зеров, демонструє досить широке коло рекомендованих книжок та авторів, серед котрих кілька видань «Іліади» й «Одіссеї» Гомера, «Історія» Геродота і «Сравнительные жизнеописания славных мужей» Плутарха, «Енеїда» Вергілія, байки Езопа, сатири Ювенала й Горация, ліричні вірші Сафо, трагедії Есхіла та Софокла, комедії Аристофана, Плавта і Теренція, промови Цицерона та багато ін., хрестоматії й антології грецької та латинської поезії, в тому числі мовами оригіналу, кілька випусків «Сборника статей по классической древности, издаваемого для учеников гимназий Киевским отделением классической филологии и педагогики», величезна панорама російських письменників кінця XVIII - початку ХХ ст.: від М.Ломоносова та Г.Державіна до В.Вересаєва, І.Буніна й М.Горького, «Слово о полку Ігоревім», деякі літописи, фінський народний епос «Калевала», твори Байрона, Беранже, Бокаччо, Бомарше, Вольтера, Гамсуна, Гауптмана, Гейне, Гете, Данте, Камюенса, Мольєра, Мопассана, Расіна, Сервантеса, Теккерей, Шекспіра, Шеллі, Шиллера тощо, окремі наукові розвідки М.Максимовича, О.Потебні, Ф.Буслаєва, О.Веселовського, «Мистецтво поезії» Н.Буало, «Лаокоон» Г.-Е.Лессінга, «Історія англійської літератури» І.Тена та ін.

Таким чином, гімназична лектура мала інтенсивно сприяти формуванню індивідуального культурологічного підґрунтя юного інтелектуала з провінційної вчительської родини, розумного і допитливого, який у чотири роки навчився читати, а в тринадцять, незадоволений викладанням в Охтирській гімназії, самостійно перевівся до однієї з київських³⁰. Проте серед численних книжок, що входили до вищезгаданого «Каталогу», в підрозділах «Філологія» та «Література» практично не

було жодного українського автора (за винятком кількох книжок російською мовою О.Афанасьєва-Чужбинського, А.Метлинського, М.Максимовича) і жодної української книжки, історія якої - «це історія безперестанного утиску та переслідувань»³¹.

Вийшовши з сім'ї українських інтелігентів, М.Зеров, очевидно, познайомився з українською літературою в родинному колі, однак, за спогадами О.Шульгина, в гімназії майбутній професор ще не проявив себе свідомим українцем. М.Зеров закінчив гімназію і став студентом Київського університету в 1908 р., а його перші статті та рецензії філологічного й почасти історіографічного спрямування (він навчався на історичному відділенні історико-філологічного факультету) з'являються в україномовній періодиці лише в 1912 (педагогічний журнал «Світло») - 1913 (газета «Рада») роках*, причому ці публікації беззаперечно свідчать про наявність у їхнього ще досить молодого автора, з одного боку, глибоких фахових знань, а з другого, - цілком сформованих неабияких дослідницьких здібностей.

Багато зроблених у цей період висновків і спостережень знайшло свій подальший розвиток у зеровських дослідженнях 20-х років - найактивнішого й найпліднішого періоду творчої діяльності вченого.

Так, детальна і влучна характеристика особливостей художнього обдарування М.Коцюбинського в статті «Пам'яті М.Коцюбинського» (1913) («Він був художник-описувач, з ніжним ліричним даром; сильні страсті, драматичні момен-

* Вочевидь, на остаточну українізацію наукових та громадських спрямувань М.Зерова вплинули як участь у різних українських гуртках, котрі Микола Костюкович, за власним свідченням, почав відвідувати ще в останніх класах гімназії, маючи особисту прихильність до «співробітницького круга «Нашого минулого» з його трьома стовпами — Г.І.Нарбутом, П.І.Зайцевим, В.Л.Модзалевським — та неперіодичними на помешканні Г.І.Нарбута сходами» (Зеров М. Мої зустрічі з Г.І.Нарбутом // Corollarium. — С. 149), так і власні напружені роздуми й студії. Про своє ставлення до незалежної української держави і зумовлених цим можливостях і завданнях українського культурного й літературного розвитку М.Зеров міг вільно висловлюватися на сторінках часопису «Книгар» (критико-бібліографічного журналу доби визвольних змагань (1917-1920), де він регулярно друкувався з грудня 1917 р., а з березня 1919 - обіймав посаду головного редактора), проте не мав змоги відверто згадувати про це в епоху культивованої радянщини.

ти ніколи не були його сферою»³²) є певним початком численних аналітичних роздумів М.Зерова над основними рисами літературного хисту, який він вважав відправною точкою і головною передумовою успішного творчого процесу, - І.Котляревського, П.Гулака-Артемовського, П.Білецького-Носенка, Т.Шевченка, П.Куліша, А.Свидницького, І.Франка, Лесі Українки, М.Черемшини, В.Самійленка, О.Олеся, В.Винниченка, Г.Чупринки та багатьох інших письменників у монографії «Нове українське письменство» (К., 1924), книжках «До джерел» (К., 1926), «Від Куліша до Винниченка» (К., 1929), лекціях «Українське письменство ХІХ ст.».

Перша, контурно окреслена М.Зеровим у газетній рецензії оцінка поеми Я.Кухаренка «Харко, запорозький кошовий»³³ згодом була поглиблена в «Новому українському письменстві».

Сам, буди вдумливим і досвідченим читачем, М.Зеров у своїх роботах приділяв чималу увагу проблемі сприйняття читачами певної доби, соціально-культурного середовища, особистих схильностей та смаків творчості тих чи інших авторів, а також питанню адекватного порозуміння між читачем і автором, якого, на думку дослідника, повністю досягти неможливо. «Річ давня і загальновідома, - зауважує Зеров у статті «Сонячна машина» як літературний твір», - автор іде від ідеї до образотворчого втілення: читач, навпаки, починає з образу, від нього рушаючи до ідеї і, правду сказати, не завжди до тої ідеї доходить. Розшифровувати авторську думку йому не завжди цікаво. Для чого? [...] Художній твір своїми образами, своєю закраскою емоційальною живить читача більше, ніж найдетальніше розгорнута формула авторського задуму»³⁴. Як правило, улюблені авторами твори насправді далеко не кращі в їхньому творчому доробку - доходить висновку вчений у монографії «Лесь Українка»³⁵, відмовляючи письменникам у читачській об'єктивності стосовно власної творчості.

1913 р. зароджується задум М.Зерова видати «найповнішу антологію української поезії»³⁶, реалізований лише в 1920 р. в укладеному вченим збірнику «Нова українська поезія», а також пізніших декламаторах

«Слово» і «Сяйво». Листи та чернетки, надіслані М.Зеровим у 1913 р. очікуваному співкладачеві антології Б.Чигиринцю, містять використані згодом критерії відбору творів та авторів: «Це - найсуворіший вибір, це - праця над кожним словом поета, це - безсторонне порівняння краси вірша і його змісту. Крім особистого захоплення, Зеров вважає і на громадську цінність і, що має найбільшу питому вагу в його відборі, на роль поета, яку відіграє останній для створення справжнього культурного письменства України, на вклад поета в це письменство»³⁶.

У списку авторів української поезії, яких Зеров хотів репрезентувати в своїй антології, бачимо Шевченка, Філянського, Манжуру, Старицького, Руданського, Щоголева, Куліша, Франка, Лесю Українку, Олеся, Кримського, Грінченка, Алчевську, Самійленка, Черняхівського, Твердохліба, Карманського, Тарноградського, Чупринку, Старицьку-Черняхівську, Вороного та ін.»³⁷

Стосовно обізнаності М.Зерова з давньою українською літературою, то, незважаючи на те, що і в «Новому українському письменстві», і в «Українському письменстві ХІХ ст.» вчений починає систематичний виклад з нової української літератури та «Енеїди» Котляревського, в лекційних курсах Зерова «Українська література. Курс в повітовій управі» (1917) та «Історія українського письменства» (курс, читаний М.Зеровим на курсах українознавства в Смілі 1918 р.), плани і конспективні уривки яких зберігаються в Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва, приблизно третину розглянутого матеріалу присвячено історії української літератури від князівських часів до ХVІІІ ст., питанням її періодизації та стану вивчення.

М.Зеров рішуче відкидає спроби оголосити літературу Київської Русі надбанням і першим етапом розвитку російської літератури, назвавши фікцією висновок, що «київське письменство великокнязівської доби, московські пам'ятники часів «Домострою» і пушкінські поеми - це творчість одного народу»³⁸. «З українською літературою сталося те, що і з українською історією, - відзначає Зеров. - Характеристика київської літератури - татарський

напад - література московська: вся продукція переходить в Москву. [...] Далі з Петра іде виклад московської літератури і у читача враження, що Київ - ХІІ-ХІІІ почав, а далі завмер. Спадщину її перейняла Москва, розвинула її - а тут зосталася мерзость запустенія»³⁹.

Ще на початку своєї творчої діяльності М.Зеров неодноразово висловлював занепокоєння в зв'язку з відвертою і цілеспрямованою антиукраїнською політикою, зокрема у сфері науки й культури.

До проблем автономності і самодостатності української мови, літератури й культури, їх походження і досягнень М.Зеров був змушений повертатися протягом усього творчого шляху - знову заперечуючи «переконання багатьох сучасників Максимовича, що українська мова єсть тільки «исчезающее наречіе», і той пізніший погляд на українське письменство, як письменство службне, призначене для «обласних» цілей»⁴⁰ у рецензії в «Раді» 1914 р. і в «Новому українському письменстві».

Таким чином, переосмисливши й творчо синтезувавши знання про прямування і здобутки античної, європейських та української літератур і перипетії українського культурно-історичного розвитку, М.Зеров однозначно визначив українську літературу як літературу європейську за її витоками, історією і світовідчуттям, уперше поставивши проблему літературних орієнтирів як проблему джерел, обґрунтувавши потребу «засвоїти найвищу культуру нашого часу не тільки в її останніх вислідах, а і в її основах [під котрими вчений розуміє досягнення літератури і культури античності. - В.К.], бо без розуміння основи ми лишимося «вічними учнями», які ніколи не можуть з учителями зрівнятися»⁴¹, і наголосивши на ролі Європи як культурної школи.

Отже, притаманний ученому «пієтет перед античною поезією», перед її викінченістю в усіх деталях, в кожному слові був у Зерова не

* Цікаво, що в збірнику перекладів В.Брюсова, виданого у 1925 р., перу М.Зерова в основному належать переклади з характерно античними («Еней», «Гімн Афродіті», «Вечірній Пан», «Скарга героя», де виникають, як тіні минулого, постаті загиблих іменитих троянців та їхніх не менш відомих супротивників), біблійними («Блудний син») або історичними («Юлій Цезар», «Наполеон») назвами.

просто «річчю в собі», а проектувався на проблеми рідного письменства, доволі часто - актуальні»⁴². «...Зупинімось на греках і римлянах, на французьких та англійських революціонерах, - невже це для нас екзотика? - обурено вигукує Микола Костьович у монографії «Леся Українка» (К., 1924). - Невже ми до такої міри відчужені од їх світогляду, мистецтва, суспільних ідеалів та громадських традицій, щоби не побачити в їх світі корінь нашого?»⁴³ І трохи далі підсумовує: «Дуже далекі від греків або римських народів багатьма сторонами життя, ми стоїмо з ними все-таки в одному історичному ряді, становимо різні етапи в розвитку одної «середземноморської» цивілізації»⁴⁴.

Книга відіграла величезну роль у житті та творчості М.Зерова, котрий дивував своїх студентів постійною обізнаністю з усіма книжковими новинками («Чи ви, наприклад, бачили вже том листування Драгоманова й Івана Франка, якого недавно видала Комісія Західної України Академії наук?.. Я вам дуже раджу, - продовжував Микола Костьович, звертаючись до свого тодішнього студента, майбутнього відомого критика і літературознавця української діаспори Г.Костюка. - Там відбита прецікава епоха й прецікава людська свідомість»⁴⁵). Рецензуючи книжки, часто звертав увагу на їхній зовнішній вигляд, художнє й поліграфічне оформлення, відсутність коректурних і друкарських помилок та обговорював з Г.Нарбутом питання створення нових шрифтів на основі графічних стилів, про що мріяв художник як про «вінець своєї роботи графіка»⁴⁶: «один [шрифт. - В.К.] на зразок елисаветинського, тільки простіший, «без хвостів», другий - тонкий, подібного ж рисунку, третій - для художніх видань, український бароковий»⁴⁶.

Про особисту бібліотеку М.Зерова ходили легенди (наприклад, В.Підмогильний так описує відвідини головним героєм свого роману «Місто» професора Михайла Світозарова, прототипом якого був Микола Костьович: «Хлопець зайшов у кімнату, де коло вікна за столом серед купи книжок сидів сам великий критик. [...] Степан спинився край килима, що лежав на підлозі, і боязно майнув очима по великих

книжкових шафах, що тяглися вздовж стін»⁴⁷). Доля її сумна, як і доля її репресованого власника: ошатні книжки, оправлені у дбайливо підібрані Зеровим вишукані візерунчасті тканини, були розпродані за безцінь після арешту митця. Проте його твори, повернувшись з небуття спецховищ, приватних книжкових зібрань і чудом збережених рукописів, нині допомагають нам у пошуках відповіді на головне питання, яке свідомо чи несвідомо розв'язує літературознавство за будь-яких часів та обставин, - що таке література і яку роль вона відіграє в житті людини, народу й людства.

- ¹ Зеров М. Твори: У 2 т. - К., 1990. - Т.2. - С.6.
- ² І.П. Микола Зеров, його життя і діяльність // Зеров М. До джерел: Історично-літературні та критичні статті. - Краків-Львів, 1943. - С.8.
- ³ Зарубежная эстетика и теория литературы XIX-XX вв.: Трактаты, статьи, эссе. - М., 1987. - С.52.
- ⁴ М.З. Пам'яті М.Коцюбинського // Світло. - 1913. - №8. - С.5-6.
- ⁵ М.З. [«Оповідання» Пахарецького. - К., 1913] // Світло. - 1913. - №2. - С.76.
- ⁶ М.З-ров. [Семенко. Prelude. Лірика. - К., 1913] // Рада. - 1913. - 2(15) червня. - С.5.
- ⁷ Зеров М. Твори: У 2 т. - Т.2. - С.580.
- ⁸ М.З. [Ефремов С. Співець боротьби і контрастів. Спроба літературної біографії і характеристики Франка. - К., 1913] // Світло. - 1913. - №3. - С.74.
- ⁹ М.З. [Донцов Д. Модерне москвофільство] // Там само. - №9. - С.59.
- ¹⁰ М.З. [Подольний С. Українець за кордоном і мандрівка в минуле. Вид. «Дзвін». Народна бібліотека, №4] // Світло. - 1912. - №9. - С.92.
- ¹¹ Там само. - 1913. - №8. - С.9.
- ¹² Рибалка В.В. Психологія розвитку творчої особистості. - К., 1996. - С.49.
- ¹³ Там само. - С.53.
- ¹⁴ Безсмертні: Збірник спогадів про М.Зерова, П.Филиповича і М.Драй-Хмару. - Мюнхен, 1963. - С.287.
- ¹⁵ Зеров М. Твори: У 2 т. - Т.1. - С.67.
- ¹⁶ Костюк Г. Зустрічі і прощання. Спогади. - Едмонтон, 1987. - Кн.1. - С.109.
- ¹⁷ Безсмертні: Збірник спогадів про М.Зерова, П.Филиповича і М.Драй-Хмару. - С.20.
- ¹⁸ Радянське літературознавство. - 1988. - №1. - С.61.
- ¹⁹ Слово і час. - 1996. - №8/9. - С.86.
- ²⁰ Курилова Л. Зустрічі з Миколою Зеровим // Сучасність. - 1987. - №10. - С.101-102.
- ²¹ Там само. - С.102.
- ²² Літературознавчий словник-довідник. -

- К., 1997. - С.536.
- ²³ Білокінь С.І. Закоханий у вроду слів: М.Зеров - доля і книги. - К., 1990. - С.28.
- ²⁴ Книгар. - 1918. - №7. - С.411.
- ²⁵ Там само. - №14. - С.856.
- ²⁶ Там само. - №6. - С.346.
- ²⁷ Зеров М. У справі віршованого перекладу // Життя й революція. - 1928. - №9. - С.136.
- ²⁸ Зеров М. Твори: У 2 т. - Т.1. - С.49.
- ²⁹ Москаленко М.Н. Примітки // Зеров М. Твори: У 2 т. - Т.1. - С.809.
- ³⁰ Кочур Г. «Но вспомнишь ли у новых берегов...» // Лит. обозрение. - 1989. - №9. - С.62.
- ³¹ Міжковський В. Цензурні умови // Книгар. - 1919. - №27. - С.1819.
- ³² Світло. - 1913. - №8. - С.7.
- ³³ Рада. - 28 листопада (11 грудня) 1913 р. - С.2.
- ³⁴ Зеров М. Твори: У 2 т. - Т.2. - С.436.
- ³⁵ Там само. - С.386.
- ³⁶ О.Д. Юнацькі погляди Миколи Зерова (За неопублікованими матеріалами) // Зеров М. Corollarium. - С.172.
- ³⁷ Там само. - С.176.
- ³⁸ Зеров М. Історія українського письменства (14.08.1918 р.). - ЦДАМЛМ. - Ф.28, оп.1, №49, арк.2.
- ³⁹ Зеров М. Українська література: Курс в повітовій управі (8.12.1917р.). - Ф.28, оп.1, №48, арк.1.
- ⁴⁰ М.З. [Записки Українського наукового товариства в Києві. Кн. XIII. - К., 1914] // Рада. - 1914. - 2(15) квітня. - С.2.
- ⁴¹ Зеров М. Твори: У 2 т. - Т.2. - С.575.
- ⁴² Бряховецький В.С. Микола Зеров: Літературно-критичний нарис. - К., 1990. - С.238.
- ⁴³ Зеров М. Твори: У 2 т. - Т.2. - С.392.
- ⁴⁴ Там само. - С.393.
- ⁴⁵ Костюк Г. Зустрічі і прощання. - С.125.
- ⁴⁶ Зеров М. Corollarium. - С.154.
- ⁴⁷ Підмогильний В. Місто: Роман та оповідання. - К., 1993. - С.72.

Книга в житті гетьмана Павла Скоропадського

(інтерв'ю з донькою гетьмана
Оленою Скоропадською-Отт)

3 травня виповнилося 125 років від дня народження гетьмана Павла Скоропадського. За часів його гетьманату було немало зроблено для книжкової й бібліотечної справи в Україні. У 1918 р. численними накладками вийшло кількасот українських книжок і, зокрема, підручників та видань для дітей. Задля цього було створено ряд українських видавництв і навіть значне видавниче об'єднання - «Український видавничий союз». Заходами Міністерства освіти та мистецтва, Головного управління мистецтва й національної культури було відкрито цілу мережу українських книгарень та книгозбірень не лише в містах, а й у селах. Швидко зросло число книгозбірень при «Просвітах», яких нараховувалося більше тисячі. Спеціальною постановою скасовувався митний збір на завезені в Україну книжки, журнали, альбоми, ноти, мапи, особливо україномовні. Нарешті, 2 (15) серпня 1918 р. гетьман затвердив Статут Національної Бібліотеки Української Держави.

Користуючися нагодою перебування в Києві на ювілейних урочистостях останньої доньки гетьмана, швейцарської підданої Олени Павлівни Скоропадської-Отт, ми взяли у неї інтерв'ю про роль книги в житті батька.

Кор.: Олено Павлівно, чи пам'ятаєте Ви родинну бібліотеку?

Я народилася поза межами Ук-

раїни й не можу говорити про бібліотеку мого батька в Києві чи книгозбірню мого діда. Хоча знаю, що це були чималі зібрання. Книгу любив Іван Петрович Скоропадський (мій прадід), він мав дуже велику бібліотеку в своєму тростянецькому маєтку, в якій було багато раритетних видань. Батько продовжив родинну традицію, він цікавився старовиною, збирав документи й видання, що стосувалися місцевої історії та роду Скоропадських. Знаю, що в київських архівах збереглися старі фотографії, кінохроніки, часописи зі світлинами, де зображено кабінет мого батька в гетьманській резиденції з великими шафами, наповненими книгами. З оповідей рідних знаю, що, на жаль, напружена державна праця не залишала батькові часу на відпочинок не лише з книгою в руках, але жодної вільної хвилини. Більше можу розповісти про батькову бібліотеку у Ванзее, в нашому домі поблизу Берліна. Книжки були заставлені полиці й шафи у батьковому кабінеті, ними була наповнена велика шафа в передпокої.

Кор.: Це була бібліотека всієї родини?

Ні, це була лише батькова бібліотека. Але кожен з членів родини мав і свою бібліотечку. Мама займалася генеалогією, тому збирала відповідну літературу, часто замовляла довідники й раритетні видання в Берлінській державній бібліотеці. Пам'ятаю генеалогічні довідники Лобанова-Ростовського, Модзалевського. Сестра Єлизавета відда-

вала перевагу книгам з мистецтва, сестра Марія - українській класиці. Проте у мене була, мабуть, найбільша кількість книжок з-поміж усіх дітей.

Кор.: Чи можете згадати, що саме було в бібліотеці батька?

Так, я можу пригадати ті книги, які він часто використовував, про які говорили й сперечалися за столом. Наприклад, це багатотомна французька енциклопедія «La Rousse». Коли виникали якісь суперечки щодо термінів, історичних подій чи осіб, батько йшов у свій кабінет, виносив необхідний том енциклопедії й зачитував статтю. Пам'ятаю також, що в нього були німецькі видання з військової справи, зокрема про військову стратегію доби Бісмарка, книги французьких авторів про війни Наполеона. До речі, батько добре володів французькою й часто повторював, що я маю більше читати серйозної французької літератури. Ця настанова мені не дуже подобалася, бо мене цікавили німецькі книжки, і я ще замало знала французьку мову. Звісно, у батька було чимало української класики.

Кор.: Цікаво, твори яких письменників?

Звичайно, батько мав кількатомове видання Шевченка. Пам'ятаю окреме розкішне видання «Гайдамаків». Пригадую також твори Котляревського, романи й повісті Винниченка...

Кор.: А українські еміграційні видання?

Олена Скоропадська-Отт

Павло Скоропадський у Ванзее. 1930-1940 рр.

О, безперечно! По-перше, це всі видання Українського наукового інституту в Берліні, яким батько опікувався, багато праць Дмитра Дорошенка. Чимало видань автори та видавці дарували батькові. Скажу, що було трохи й радянських видань, твори Леніна, адже щоб зрозуміти діяльність більшовиків, їх треба було вивчати.

Кор.: Чи обговорювалися в родині якісь прочитані книги? Чи ініціював ці обговорення гетьман?

Найбільше обговорювалися публікації в пресі. Батько неймовірно багато читав газет (у тому числі радянських), робив з них виписки і вклеював у зшитки. Щодня про останні новини йшлося за столом. Але книги майже не обговорювалися: кожен читав для себе. Лише зрідка батько говорив щось про прочитану книгу, наприклад, про спогади посла Палеолога.

Кор.: Як можна схарактеризувати відношення гетьмана до книги як явища культури та вершинно-

го продукту людського інтелекту?

На еміграції для батька книга й преса значили дуже багато - вони зв'язували його з цілим світом і численними поколіннями визначних діячів, труди й думки яких оповідалися в книгах. Це була криниця досвіду людства. Читання газет, журналів і писання різних політичних текстів та кореспонденції було серйозною щоденною справою, більшою частиною праці батька.

Кор.: А що гетьман любив читати?

Дуже добре пам'ятаю постійне читання батьком послань апостола Павла з Нового Завіту. Він читав їх перед сном, у ліжку. Мабуть, вони його і надихали на працю, і розраджували у відчаї, і заспокоювали. А ще любив читати філософські праці Володимира Соловйова.

Кор.: Чи читав гетьман художню літературу задля відпочинку?

Мушу сказати, що щоденна праця над текстами (тобто, опублікованими - преса, різні серйозні видан-

ня) й власними рукописами втомлювала. Тому фізичним відпочинком для батька була праця в саду, а інтелектуально-естетичним - кіно. У Ванзее, де ми мешкали, був невеличкий кінотеатр, у якому щосуботи й щонеділі демонструвалися фільми. Уся наша родина майже не пропускала сеансів, і для батька це була єдина можливість пасивного відпочинку. Підкреслюю це й наголошую, що кіно не було для нього розвагою - він усього дві години на тиждень таким чином лише й міг відпочити, відійти від постійно існуючих проблем, «виключитися» зі світового політичного процесу й напруженого ритму праці.

Кор.: Але ж поряд був Берлін з численними театрами, галереями...

По-перше, на спокуси Берліна батько ніколи не мав часу. По-друге, в нас не було коштів, щоб відвідувати театри. Це робилося рідко й лише за безкоштовними запрошеннями.

Бачу Ваше здивування. Так, на-

справді ми жили дуже скромно. З тисячі марок німецької пенсії лише триста батько дозволяв собі тратити на родину, а інші йшли на українську справу. Найбільшою нашою цінністю був срібний сервіз, подарований на весілля моїм батькам братом мами. Він стільки разів закладався й викупувався! Це був своєрідний рятівник і добрий друг родини. Мама з метою економії активно займалася городом і садком, таким чином робилися власні заготовки на зиму. Вона навіть вивела власний сорт томатів, найкращий у Ванзее! Всі члени родини працювали.

Кор.: Але ж книги купувалися?

О, ні! Лише тоді, коли якийсь видання було дуже потрібне. Більшість книг було подаровано, інші брали в державній бібліотеці. Ще раз повторюю: ми не мали коштів на купівлю книжок.

Кор.: А з авторами подарованих книг гетьман ділявся своїми враженнями про прочитане?

Так, звичайно. Насамперед з Вячеславом Липинським, праці якого батько дуже цінував. Він з великим пієтетом ставився до Липинського як до мислителя. Часто приїздив до батька Дмитро Дорошенко, вони детально обговорювали працю історика про українську революцію, звісно, переважно 1918 рік - період гетьманату. Пам'ятаю, вже під час війни до нас приїхав із Росії якийсь письменник-філософ, творами якого захоплювався батько, й вони довго говорили.

Кор.: Але в той час набули популярності «Дні Турбіних» Булгакова...

Так, батько читав твір і навіть відвідав постановку цієї п'єси в любительському театрі. Він дуже сміявся з кумедних описів «гетьманського режиму». Втім, маю сказати, що Булгаков, поза сумнівом, дуже талановитий письменник. Я перечитала всі його твори й особливо вподобала «Мастера и Маргариту» та «Собачье сердце».

Кор.: Давайте поговоримо про інший бік справи: гетьман не як читач, а як автор текстів.

Думаю, даний аспект є набагато важливіший для загалу. Адже батькові «тексти», як Ви кажете, і сьогодні продовжують жити, актуалізуючи й саму пам'ять про нього. По-перше, це всі політичні тексти (універсали, грамоти, звернення, промови, відкриті листи, протести тощо)

- вони відразу друкувалися в пресі, потім передруковувалися в різних виданнях і сьогодні знову здобули друге життя в збірниках історичних документів та наукових статтях. По-друге, і це найбільший і найвагомий текст - його спогади. Невеликий уривок про добу гетьманату зі згоди батька й при редагуванні Липинського було опубліковано в «Хліборобській Україні», а в 1995 р. спогади батька вийшли тут, у Києві, повністю, окремою книгою. Знаю, що вони користуються значною популярністю, особливо серед молоді. Їх прочитав посол Швейцарії в Україні, ними зацікавилися представники військових кіл цієї країни. Сьогодні готується видання спогадів гетьмана німецькою мовою в моєму перекладі. Це велика самоаналітична праця, яка може принести користь сучасній Україні та її лідерам. Спомини містять значний досвід минулого, яке так схоже на процеси сьогоднішньої країни.

Кор.: Відомо також, що гетьман писав щоденник. Чи буде він виданий?

Так, мій батько постійно писав щоденник, який я так само регулярно і з цікавістю перечитую. Збереглися тексти за 1 січня - 6 травня 1919 р. та за травень 1926 - 11 квітня 1945 р. Пам'ятаю, як вечорами батько сидів у кабінеті над зошитом - саме в такі часи він писав щоденник. Цей твір дуже цікавий і, водночас, дуже складний. Багато інформації в ньому зашифровано, зокрема імена, зміст розмов тощо. Це одна з найбільших проблем, коли йдеться про його публікацію. Потрібно зробити ґрунтовні коментарі. Сьогодні я не знаю фахівця, котрий би взявся за цю справу й якісно та зі знанням її виконав. Треба зважати також ось на що: вночі в своєму кабінеті батько гостро відчував самотність, безрадність, тому в щоденнику чимало слів відчаю: «становище катастрофічне, настрій жахливий». Удень цього не відчувалося, але ж щоденник завжди писався в час «хандри». Це також треба добре пояснити в коментарях. Нарешті, в щоденнику багато особистого, інтимних думок та переживань. Думаю, що ще рано його публікувати.

Кор.: Нарешті, останнє: чи збереглися у Вас батькові книги?

Так, дещо з батькової бібліотеки, попри несприятливі умови війни,

мені дісталось, зокрема багатомна французька енциклопедія нині зберігається в моєму домі. Це, здається, 13 томів.

Кор.: Олено Павлівно, дякуючи Вам за цікаву бесіду, як історик церкви не можу не звернутися до послань апостола Павла, які постійно читав Ваш батько. З Вашого дозволу, цитатою з цієї неперехідної, вічної цінності ми й завершимо інтерв'ю...

Благаю ж Вас, браття, щоб ви остерігалися тих, хто чинить розділення й згіршення проти науки, якої ви навчалися, і уникайте їх, бо такі не служать Господеві нашому Ісусу Христу, але власному череву; вони добрими та гарними словами зводять серця простодушних (Рим. 16, 17-18).

Я не знаю, які тексти мій батько особливо виділяв, але думаю, що якраз такі уривки з послань апостола Павла допомагали йому в житті, як мусять допомагати й нині усім нам.

Інтерв'ю взяв
д.і.н., проф. В.Ульяновський

Чишко В.С. Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України. - К.: БМТ, 1996. - 239 с.

Аналіз біографічних досліджень в історичному аспекті є надзвичайно важливим науковим напрямом історичної науки з погляду на сучасні завдання розвитку нашої держави. У цьому контексті привертає увагу проблематична осяговість наукового дослідження В.Чишка «Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України».

Автор, насамперед, розглядає історію та історіографію біографічного жанру в Західній Європі, зокрема біографічну традицію в історико-культурному контексті Європи від античності до XIX ст.; зародження та розвиток теорії біографії в європейських країнах XIX-початку XX ст.; художні, психологічні, історичні і філософські аспекти «нової біографії в XX ст.».

Аналізуються історико-біографічні дослідження та розвиток теоретико-методологічних засад біографістики в Росії та колишньому СРСР, у тому числі витоки біографістики як історико-біографічного напрямку в історичному дослідженні наприкінці XVIII – початку XX ст.; розвиток теорії радянської біографії в 20–60-ті роки XX ст.; теоретичні питання наукової та історичної біографії в дискусіях радянських істориків й істориків науки в 60–70-х роках XX ст.; проблеми теорії біографічних досліджень у 80–90-х рр. XX ст., зокрема культурологічні та філософські аспекти.

Особливо важливо, що на основі глибокого аналізу, використання величезного фактичного матеріалу досліджується біографічний жанр в українських землях від найдавніших часів до XIX ст.; зародження історико-біографічних досліджень та їх розвиток в Україні у XIX – на початку XX ст.; історико-біографічні дослідження в Україні: 1918– початок 90-х років XX ст.

Виняткова увага приділяється у монографії розгляду сучасного стану та перспектив створення УБС, зокрема висвітленню теоретико-методологічних питань на концептуальних засадах УБС, основних положень системи поглядів програмно-комп'ютерного забезпечення підготовки та видання УБС.

Інакше, автор ґрунтовно аналізує методологічні основи біографістики як галузі історичної науки, і в цьому аспекті – історію і класифікацію біографічних джерел як видів літературної і наукової творчості, біографію як вторинне джерело та історіографічний факт.

Отож, у дослідницькій праці В.Чишка «Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України» розглянуто історію й теорію біографії як літературного жанру й історико-біографічного дослідження в контексті європейської та української історико-культурної традиції; визначено основні напрями й проблеми вивчення біографії, обґрунтовано теоретико-методологічні основи біографістики як спеціальної історичної дисципліни зі своїм об'єктом, предметом і методами досліджень.

Об'єктом монографічного дослідження в авторському баченні є біографія як історико-культурне явище в історії та біографістика як галузь історичної науки; її історіографія і методологія як спеціальної історичної дисципліни. Предметом дослідження визначено історію біографічної продукції, біографію як вид історико-літературного явища та засіб біографічного представлення особистості в хронологічно-последовній формі, її конкретно-історичному розвитку в контексті загальноєвропейської традиції, що сягає часів античності та періоду Київської Русі. Його головне – в центрі уваги дослідника історіографія біографії і основні напрями розробок її теоретичних засад.

Привертає увагу сформульований та обґрунтований автором зміст поняття «біографістики» як дисципліни, що вивчає історію, теорію і практику історико-біографічних досліджень, що охоплює не лише власне біографію особистості, а й усю сукупність біографічних джерел, біографічних досліджень та різновидову біографічну продукцію.

Оскільки об'єктом біографістики як науки є особа, дія історії як явище в його різноманітних зв'язках з суспільством, на що наголошує автор, у сфері біографістики діють закони історичної методології, методик і методів пізнання людини як особистості в історичному процесі. Саме вони і передбачають залучення до наукового дослідження особистості як частини біографістики методик різних наук, у тім числі психології, соціології, філософії та літературознавства.

Біографічна література і біографічні науково-популярні твори є найпоширенішою і найменш науково обґрунтованою сферою історико-літературної творчості, витоки якої сягають найдавніших часів. Звідси надзвичайно актуальним стає висвітлення проблематики історіографічної розробки теми та теоретико-методологічних і науково-практичних засад біографістики як історичної дисципліни, що прагне до розроблення спільних методологічних основ біографічних досліджень у контексті питання достовірності біографічного знання та його змісту, яке дискутується в історіографії.

Адже, відомо, біографічні дослідження займають важливе місце у розвитку гуманітарних наук у багатьох розвинутих країнах світу, оскільки результатом їх проведення є підготовка національних біографічних словників, які

прийнято розглядати як візитну картку науки й культури держави.

У сучасній Україні системний розвиток біографістики розпочався зі створення Національного біографічного словника, що цілком справедливо вимагає розробки її теоретичних і науково-практичних засад, урахування специфічних умов державного та національно-культурного розвитку України, яка, на відміну від багатьох держав світу, створює такий словник набагато пізніше і вже за нових історичних умов, зважаючи на сьогочасні вимоги та стан історичної науки. Саме тому на базі НБУВ був створений 1993 р. науково-дослідний відділ, а на початку 1994 р. – Інститут біографічних досліджень як загальнонаціональний науково-дослідний біографічний центр України.

На основі концепції створення словника, схваленої Вченою радою НБУВ, сформульовано основні засади першого етапу підготовки УБС, методи й шляхи реалізації цього проекту.

Це й надасть змогу широкому науковому загалу, майбутнім авторам багатотомного видання осмислити науково-методичні й організаційні засади підготовки УБС, його словникової частини, здійснити їх апробацію та незалежну експертизу – як в Україні, так і за кордоном, обговорити пріоритетні напрями роботи над словником, що дозволить обрати найоптимальніший варіант створення.

Настав, нарешті, час продовжити справу, започатковану майже 80 років тому в Українській Академії Наук, підготувати і видати багатотомний фундаментальний український біографічний словник, відтворити саму історію та культуру України в портретах її видатних діячів.

Наш погляд, наукова цінність рецензованої монографії полягає в тому, що вона напрацьована в контексті реалізації основного завдання української біографістики, створення її теоретичних та науково-практичних засад як основи розвитку національної біографії. Без сумніву, вона відкриває новий перспективний напрям в історичній науці, стане помітною науковою працею.

**Володимир Омельчук,
д.і.н., проф., заввідділом НБУВ**

Навчальний посібник для студентів з обсягу специдисциплін

Бондаренко Г. Спеціальні (допоміжні) історичні дисципліни: Навчальний посібник. - Луцьк, 1997. - 223 с.: іл

Комплекс специдисциплін нараховує понад 80 назв. Окремі з них мають кількавікову історію, інші - зовсім «молоді».

Для науковців-дослідників, працівників архівів, бібліотек, музеїв, для краєзнавців, учителів історії знання зі специдисциплін украї не-обхідні. Тому поява підручників, посібників, довідкової літератури, бібліографії з їх обсягу - завжди сприймається з пильною увагою. В Україні таких видань обмаль. Тож вихід навчального посібника Г.Бондаренка «Спеціальні (допоміжні) історичні дисципліни» - то спроба заповнити існуючий інформаційний вакуум. Хоча студенти при змозі користуються працями, виданими в Росії². Робота автора заслуговує на загальну позитивну оцінку як намагання подати, бодай обмежену, суму знань про розвиток таких дисциплін, як палеографія, історичні хронологія та метрологія, нумізMATика, боністика і геральдика. Книга складається із п'яти розділів, вступу, додатків та термінологічного словника. Даючи короткий вступ, автор обходить таке важливе питання, як поділ досліджувальних джерел за носіями інформації. Тут бачиться доцільним і присутність загального визначення - поняття «специдисциплін» як наук історичного циклу, тим більше, що Бондаренко вперто надалі іменує їх «допоміжними», посилаючись на вже відкинуті наукою класифікації. Нам видається цілком логічним, що автор зупинився на висвітленні шести дисциплін (нумізMATика і боністика в одному розділі)³. Власне, він вийшов за межі предмета свого дослідження, долучивши до розділу огляд водяних знаків (філіграні вивчає філігранологія). Навіть письмо нового часу не обминув автор, давши підрозділ «неографія».

Історичну хронологію автор викладає за класичною схемою. Змістовні сторінки підручника, де йдеться про типи календарів, лічбу днів тощо. Якщо три попередні розділи особливих зауважень не викликають, то тексти двох останніх містять чимало недоліків. Розділ «Гроші в Україні: нумізMATика і боністика» невеликий (с.97-117), претендує на висвітлення одночасно не тільки історії грошового обігу в Україні, а й прагне дати уявлення про численні грошові системи, що існували в світі, та, певною мірою, торкнулися нашої території. Якщо розділ озаглавлено «Гроші в Україні», то й виклад мав би вестися в ретроспективі про появу на наших теренах різної назви грошових одиниць і спроби впровадити в себе

власні обігові монети. Це не тільки срібляник та златник Володимира, а й срібні монети Ярослава Мудрого (за князювання в Новгороді), монети з іменами Святополка і Петра (Петроса). Не зовсім логічно побудовано коротку оповідь про гривні. Цей термін (слово) мав кілька значень. Лічильна гривня означала певну кількість срібних монет, вагова - точну вагу срібла чи золота. Виникли в XI ст. і монетні гривні - зливки срібла усталених форм та ваги. Монетні гривні є економічним феноменом, притаманним тільки Київській Русі XI-XVст.⁴ До речі, автор пише про три види гривень, забувши про чернігівські та т.з. псевдокиївські, а в XIV ст. на українському ринку з'явилися човникоподібні зливки; цей тип названо «татарськими» гривнями. До речі, не чітко визначився автор з періодизацією, бо забув про Крим, де власна монета з'явилася у V ст. н.е.⁵ Боністиці у книзі повезло ще менше. Тут автору потрібно було б чітко визначитися з тим комплексом проблем, які постають перед дослідниками, що вивчають паперові гроші чи то - бони⁶.

Для висвітлення історії вітчизняної боністики вісім сторінок тексту (с.110-117) замало. Тож звинувачуватимемо автора в тому, що не зупинився він на паперовій первістці УНР - 100 крб., що були в обігу з грудня 1917 р., що на грошах тризуб закарбований за 52 дні до прийняття його гербом УНР. Гривня в Україні з'явилася не в березні, а у вересні 1918 р. А 18 березня Центральної Рада тільки прийняла закон «Про грошову одиницю, биття монети і друк Державних кредитових білетів». А перед тим були ще знаки 25 та 50 карбованців, які друкували в Києві та Одесі, 20 серій Білетів державної Скарбниці 50, 100, 200 і 1000 гривень (власне позичкові облігації - 3,5%, що передбачали виплату у відсотках по купонах)⁷. Не дає пояснень автор і щодо причини наявності в обігу одночасно двох назв грошових одиниць різних номіналів. Скоромовкою сказано про приватні та місцеві емісії 1917-1923 рр.

Зовсім обійдено в книзі увагою біфони ОУН-УПА - національно-самобутній продукт підпілля доби радянсько-німецької війни. Це була спроба запровадити національну валюту, бодай тимчасову і примітивну. Але й «партизанські гроші», і пробний знак уряду Радянської України 1919 р., заборонений до випуску Москвою, - все це наша історія боністики⁸. Щодо розділу «Історична геральдика»⁹, відразу виникає питання: чому «історична геральдика»? Може так автор «охрестив» науку історичного циклу? Говорячи про геральдику, потрібно було б визначитися з поняттями базового рівня «символіка» та «емблематика», що належать до азів теоретичних понять у галузі історії та теорії розвитку суспільної свідомості.

Хоча в рецензованій книзі цей розділ досить насичений фактичним матеріалом, наші зауваги передусім стосуються відсутності періодизації вітчизняної геральдики. Вочевидь, що напрошуються розділи «Міська (муниципальна) геральдика України»¹⁰, «Українська родова геральдика»¹¹, тим більше, що вже з'явилося чимало праць, присвячених цим типам гербів, як і роз-

витку геральдики. Не зайве було б зупинитися на гербах радянського часу 60-80-х років.

Щодо літератури в кінці розділів, то вважаємо, що їй бракує переліку ґрунтовних статей Р.Климкевича (їх до 10), А.Гречила, Ю.Савчука та ін. науковців. Є в книзі неточності у датах, описах, тлумаченнях.

Попри всі зауваження, видана книга - то намагання викладача дати своїм вихованцям суму знань, що так знадобиться в їх професійному житті. Книга знайде свого читача і виконає свою роль, бо писала її небайдужа і знаюча людина, прагнучи іншим добра.

¹ Введенський А., Дядиченко В., Стрельський В. Допоміжні історичні дисципліни: Кор. курс.- К., 1963; Специальные исторические дисциплины: Учеб. пособие для студентов / В.О.Замлинский, М.Ф.Дмитриенко и др.-К., 1992.

² Рачков Л., Чуистов Л. Вспомогательные исторические дисциплины.-М., 1986; Пронштейн А., Кияшко В. Вспомогательные исторические дисциплины.- М., 1973; Введение в специальные исторические дисциплины.-М., 1990; Кобрин В., Леонтьева Г., Шорин П. Вспомогательные исторические дисциплины.- М., 1984.

³ Див.: Криптография // Специальные исторические дисциплины.- К., 1992.- С. 166-177. Саме в цій статті вперше докладно написано про об'єкт на предмет дослідження криптографії.

⁴ Котляр М.Ф. Монети Київської Русі // Вісн. Національного банку України.-1995.-№4.-С.57-63; Його ж. Гривня // Там само.-1996.-№2.-С.78.

⁵ Анохин В.А. Монетное дело Херсонеса.-К., 1977; Його ж. Монетное дело Боспора.-Одесса.-1988; та ін.

⁶ Дмитриенко М., Юценко В., Литвин В. та ін. Гроші в Україні: факти і документи.- К., 1998.-454 с., бібліограф.- С.444-452. У книзі подано 450 світлин основних грошових знаків і монет, що були і перебувають в обігу в Україні.

⁷ Дмитриенко М.Ф. Бумажные деньги в историческом контексте // Полный каталог бумажных денежных знаков и бон России, СССР, стран СНГ (1769-1994 гг.) / Уклад. П.Ф.Рябенко.- К., 1995.-С.8-32.

⁸ Див. бібліографію в книзі «Гроші в Україні: факти і документи».-С.444-452.

⁹ Соболева Н.А. Российская городская и областная геральдика XVIII-XIX вв.-М., 1981.-С.3.

¹⁰ Панченко В. Гербівник міст України. - Київ; Нью-Йорк, 1996. - 168 с. + 288 іл. міських гербів усіх регіонів.

¹¹ Савчук Ю. Українська родова геральдика: стан та перспективи розвитку // Історія українського середньовіччя: Козацька доба. Зб. наук. праць: У 2 ч. Ч.2. (На пошану О.М.Апанович).-К., 1995.-С.33-49 (з бібліографією); Милорадович Г. Гербы Малороссийских дворянских фамилий.-Чернигов, 1892.

Ярослава Іщенко,
аспірантка Інституту історії
України НАН України

Кочерган М.П. Словарь русско-украинских межъязыковых омонимов = Словник російсько-українських міжмовних омонімів. - К.: «Академія», 1997. - 400 с.

Книжка під такою назвою (маю на увазі жанр видання) з'явилася в практиці країн, що входили до колишнього Радянського Союзу, чи не вперше. Здебільшого подібні видання тут називали словниками «ложных друзей переводчика», але автор книжки д.філол.н. професор М.Кочерган обрав як чільну назву «Словарь русско-украинских межъязыковых омонимов», лишивши вказівку на те, що це «фальшиві друзі перекладача» лише у вихідних даних книжки. А що «друзі» справді фальшиві, доводять приклади, що їх автор переповідає з досліджень А.М.Фінкеля й К.Чуковського, коли такі «друзі» підвели Квітку Основ'яненка, який в автоперекладах «рум'яна, як рожа» переклав «румяная, как рожа» (замість «роза»), «вродливий» як «уродливий» (замість «красивый»), «світлова зоря» як «световая зоря» (замість «утрення»), «громада» як «громада» (замість «общество», «сход»). Цілком зрозуміло, що україномовний письменник цих випадках не відчув, що російська мова передає ці значення іншими, ніж українська, словами, а кажучи науково – не врахував міжмовну омонімію. Росіянин Ф.Сологуб, перекладаючи Шевченка, не міг припустити, що українське слово може мати ще й інше значення, ніж російське. В результаті, «Як умру, то поховайте мене на могилі» перекладено «Как умру я, схороните вы меня в могиле» (замість «на кургані»), «Пішла луна гаєм» – «Пошла луна (замість «эх») лесом», «Та синів двох привела» – «Сыновой двух привела» (замість «породила»).

Якщо вказані приклади свідчать, якими небезпечними бувають «фальшиві друзі перекладача», то приклад, наведений М. Кочерганом у заключній статті, ілюструє значення міжмовних омонімів як свідків незалежності мови. Заперечуючи твердження тих, хто вважав, ніби українці розуміють російську мову краще, ніж власну, бо це лише говірка тієї єдиної мови, писав: «По нашему «ось» – «от», а по-російському «вісь»; по-нашому «люлька», що курять (трубка), по-російському в ній дітей колишуть (коліска, по-нашому); по-нашому «луна» – відгомін, а по-російському «місяць», по-нашому «шар» – верства, поклад, а по-російському «кругла куля», по-нашому «дурно», значить безплатно, безкорисно, по-російському «лихо», по-нашому «дивитися», значить «глядіти», по-російському «дивуватися»; по-нашому «заноза» – у ярі, по-російському «скалка», як хто заскалить собі руку тріскою; по-нашому «орати» – землю, а по-

російському «орати», значить «кричати»; по-нашому «рожа» – це «квітка», по-російському значить «пика»; по-нашому «питати», значить розпитувати, по-російському значить «чоловіка на муки, на тортури брати»... Прочитали (селяни в газеті), що на рапорті якогось генерала написав цар: «лихое дело». Цар, значить, похвалив цього генерала, а наші люди міркують: «Ого, лихе діло, як сам цар каже, що лихе». Або в суді: «... От недавно в газеті писали, як у Білій Церкві в окружному суді, на виїзній розправі, питає прокурор свідка: «У вас очная ставка была?» – «Ні, каже.» – «Как же не было, когда у следователя записано?» – «Ні, – каже, – не було ніякого ставки, слідователь мене у хаті питав». Добре, що оборонець розтолкував, а то так би вийшло, що свідок бреше».

Приклади давні. Але й пишучи цю рецензію, почув по радіо дискусію, як правильно – «кружка» (такого слова навіть у виданих за радянської влади словниках української мови не зареєстровано) чи «кухоль»? (Насправді російському «кружка» може відповідати кілька українських слів залежно від розмірів тої «кружки»).

Безперечно цінним посібником – і не лише для перекладачів, журналістів, чиновників, що само собою зрозуміло, а й для широкого кола людей, які в нашій державі у повсякденні користуються і українською і російською мовою – буде вже згаданий словник.

Це перша в Україні лексикографічна праця, в якій подано зіставну семантичну характеристику тих слів української та російської мов, що повністю або частково збігаються за формою, але різняться змістом. У словнику близько 400 сторінок і на кожній від двох до чотирьох статей, які зіставляють значення схожих слів в обох мовах. Наведу одну з перших. З прикладу, зокрема, чітко видно, що стаття поділяється на дві частини: російську та українську. Те, що першою йде російська, не випадково. Це виправданий розрахунок автора, адже за винятком хіба що Галичини нашому мовцеві першими згадуються здебільшого російські значення. Отже, танцювати треба від цієї пічки.

АРБУЗ – ГАРБУЗ

Арбуз, – а, м. 1. Растение семейства тыквенных с лежачими стеблями и крупными плодами, культивируемое на бахчах; укр. Кавун.

2. Крупный круглый плод этого растения с твердой зеленой коркой и сочной сладкой мякотью красного цвета; укр. Кавун. *Средства жизни казаков составляют виноградные и фруктовые сады, бахчи с арбузами и тыквами* (Л.Толстой).

Гарбуз, – а, м. 1. Огородное бахчевое растение с большими круглыми и овальными съедобными плодами; тыква. *По невеличких тичинках вився горох, квасоля, а гарбузи, розпустивши широке листя, наче шнуром, кругом обводили невеличкі грядочки* (Панас Мирний).

2. Плод этого растения. *Між ними (соняшниками) виблискували пиками здоровенні сірі гарбузи* (Іван Ле).

Давати, дати (підносити, піднести) гарбуза – отказывать, отказать сватающему. Дістати (заїсти, покуштувати гарбуза) – получить отказ.

Знаведеного уривка прослідковується побудова статті: російське слово і його значення, ілюстровані прикладами, українське слово і його значення, витлумачене російською (що дуже важливо для російськомовних перекладачів), приклади з української літератури.

Наведемо ще дві статті, в одній із яких переважають українські значення, в другій, хоч не так виразно, – російські.

БАТЬКА – БАТЬКО

♦ Батька, –и, род. мн. тек. дат. –тькам. М. Прост. обл. Отец. *Люблю я своего батьку — сказал Андрей Андреевич и потрогал отца за плечо* (А.Чехов).

Батько, – а, род. мн. – тьків, дат. – тькам, М.

1. Перен. Основоположник какого-нибудь учения, какой-либо отрасли науки, искусства и т.п. *Батьком української літературної мови ми вважаємо Тараса Григоровича Шевченка* (О.Корнійчук).

2. Уважительное называние казацкой старшины, атамана и т.п. *Ой, Богдане, батьку-Хмелю, Славний наш гетьмане!* (укр. дума).

3. Вежливое обращение к мужчине пожилого возраста. *Добре еси, мій кобзарю, Добре, батьку, робиш* (Т.Шевченко).

4. Самец по отношению к своему потомству.

5. Только мн. батьки, – ів, отец и мать по отношению к своим детям, родители. *Батьки приводили дітей записувати до школи* (М.Коцюбинський).

6. Только мн. батьки – ів. Предки. *Отож вона мені, маленькій, було розкажує про наших батьків вільних, та й сама волі забажала!* (М.Вовчок.)

♦ 7 = батька (стилист, нейтр.) *Як їй було 8 років, помер батько* (М.Коцюбинський).

По батькові – отчество.

БАТЮШКА – БАТЮШКА

Батюшка, –и, род. –шек, дат. –шкам, м. 1. Устар., обычно почтит. Отец. *Моя покойная тетушка и ей супруг... всегда относились с глубоким уважением к вашему батюшке и покойной матушке* (А.Чехов).

2. Разг. Ласково фамильярное обращение к собеседнику. *Вы послушайте меня, Иван Иванович, что вам я, старик, скажу: вы, батюшка, не дельно вести себя стали* (В.Гаршин).

♦ 3. Разг. Священник. *Мельник молчал, думая про батюшку Алексея: Очень жадный поп* (Максим Горький).

♦ Батюшка, и, м. = батюшка. 3. *Як даси п'ять карбованців, то повинчаю сина, – сказав батюшка* (І.С.Нечуй-Левицький).

Для нас важливо не лише показати на цих прикладах різну продуктивність значень, схожих за формою слів у різних мовах, а й те, якою системою знаків користується автор. Знак = вживається для передачі семантичної тотожності. ♦ Знак є сигналом повної рівності, ♦ – приблизної.

Книжка цінна не лише як довідник. Вона спонукає до різноманітних мовознавчих досліджень у галузі історії мови, етимології, а також формування мовного світу різних мов. Наприклад:

Відомо, що і в українській і в російській мовах слово «штука» походить від німецького «Stucke». Історично-культурологічний пошук може пояснити різниці і схожості між обома мовами, відбиті у статті ШТУКА – ШТУКА:

♦ Штука, –й, м. І. Отдельный предмет из числа однородных. *Отличные портсигары! По рублю за штуку продаю* (А. Чехов).

2. Вообще о вещи, предмете, каком-либо явлении, обстоятельстве. *Как там ни философствуй, а одиночество странная штука, голубчик мой* (А. Чехов).

3. Предмет, представляющий собой нечто целое, изделие, обычно о рупоне ткани. *Завалась у нас штука материи* (А. Островский).

4. Перен. Происшествие, проделка, выдумка. *Карась... часто решался на дерзости и штуки, на которые решались немногие* (Н. Помяловский).

Штука, –и, ж. обл. Искусство. *Має добрий смак, благородні погляди, любить літературу і штуку* (М. Коцюбинський).

Штука², –и, ж. 1. Устар. Кусок чого-либо. / *в тисячні боки розприскалися штуки і відривки скали* (І. Франко).

♦ 2. = Штука 1. *Хазяйка спекла штук із п'ять* (І. Нехода).

3. = Штука 2. *Любов – не ніжний вітерець, а в сто разів складніша штука* (М. Рильський).

4. = Штука 3. *Крам розмотували з штук і стелили під ноги, як килими* (Ю. Смолич).

5. = Штука 4. *Той Оверко не може без штук* (М. Коцюбинський).

Читаєш статті складеного М. Кочерганом словника і, знаючи його попередні наукові твори, задумуєшся: чому б авторові не написати цикл нарисів (який склав би, можливо, не одну монографію) про те, як виникла і чим зумовлена міжмовна російсько-українська омонімія. Вони містили б чимало повчального і з огляду мовознавчого, і з огляду культурологічного.

М. Феллер,
д. філол. н., проф.

Дослідження з геральдики в Одеському державному університеті ім. І. І. Мечникова

Калмакан І. К., Емельянов М. В. **Основи геральдики: навчальний посібник для студентів гуманітарних факультетів вищих навчальних закладів /** Наук. редактор д. і. н., проф., академік РНАН В. Н. Станко. – Одеса, 1996.

Калмакан І. К., Емельянов М. В. **Тематический указатель геральдической литературы: В помощь студентам историкам ОГУ, изучающим основы геральдики.** – Одеса, 1998. – 63 с.

Калмакан І. К., Емельянов М. В. **История герба Одессы: прошлое и настоящее. 1798-1995 гг.** – Одеса, 1996. – 35 с.: іл.

Поява досліджень, присвячених геральдиці, за останні понад вісімдесят років завжди ставала неабиякою подією.

Поодинокі праці, що стосувалися здебільшого періоду середньовіччя Західної Європи або Російської імперії час від часу з'являлися на сторінках наукової преси. До початку 60-х років ХХ ст. вітчизняна наука не могла похвалитися наявністю, скажімо, таких фундаментальних досліджень, які з'явилися наприкінці ХІХ – поч. ХХ ст.

Певною мірою вітчизняна геральдика розроблялася істориками діаспори, зокрема Р. Климкевичем². В Україні про необхідність вивчення геральдики в контексті СІД не раз писали В. О. Голобуцький³, І. П. Крип'якевич⁴, В. І. Стрельський⁵, А. А. Кондратюк⁶, автори підручників⁷.

Чимало праць з геральдики (до 180 назв) як спеціально-фахових, так і суто краєзнавчого характеру з'явилося впродовж 60–80-х років, поява яких була пов'язана з процесом нового напряму герботворення, що охопив терени СРСР. Було опубліковано досить фундаментальні праці, написані вченими Москви (Н. В. Устюгов, Є. М. Каменцева⁸, Н. А. Соболева⁹ та ін.), де частково містилися унікальні матеріали і щодо геральдики України.

Вихід у світ кількох статей, а пізніше – монографії В. В. Румянцевої^с започаткував роз-

робку історії міської геральдики певних історичних регіонів України. Невдовзі з'явилися праці про міські герби Поділля М. Дмитрієнко та Ю. Савчука¹, статті А. Гречила².

На цей же час припадає і видання перших бібліографічних довідників з геральдики³.

Появу праць з геральдики до часу прийняття Україною незалежності в 1991 р. можна розглядати як один з етапів, який спричинився активністю процесу герботворення.

Активна праця численних уболівальників за геральдику краєзнавців, фахові публікації науковців у збірниках відділу спецдисциплін Інституту історії України НАН України, в ряді періодичних видань, розшуки нових матеріалів, що висвітлюють досить значні прогалини в дослідженні місцевої символіки та емблематики, прийняття в ряді випадків владою на місцях своїх міських та сільських емблем – усе це засвідчувало про вже достатньо активний початок нового етапу в дослідженні геральдики.

Те, що саме в Одеському університеті за невеликий проміжок часу два науковці змогли видати три праці з геральдики, само по собі свідчить про величчя часу. Книга «Основи геральдики» мала за мету, як пишуть її автори І. Калмакан та М. Емельянов, «на матеріалах дореволюційної російської, радянської та сучасної української геральдики ... розглянути теоретичні питання геральдичної науки, подати правила і принципи, за якими повинен і має бути складений будь-який державний, територіальний або родовий герб». Тож за задумом у трьох розділах праці подано короткий історичний огляд геральдики, правила побудови і блазонування (читання) гербів та особливості теорії різних розділів, тобто складових геральдики. Вони достатньою мірою вводять студентів у світ знакових систем геральдики, дають той необхідний комплекс знань, що компактно і логічно слугує за вступ до наступного, основного, з нашого погляду, розділу.

Серед зауважень: відсутність посилань на Указ Президента РФ про Державну герольдію (с. 30), її функції, та, що особливо прикро, жодної згадки про Українське геральдичне товариство (УГП), створене 9 липня 1990 р., його роботу.

Закінчуючи розділ перший, автори ратують за «відродження геральдики», зовсім не дбаючи про те, що читачеві-студенту необхідно попередньо дати хоча б чітке розмежування понять «геральдика – наука історичного циклу» і «геральдика практична»⁴.

Взагалі у досить фахово написаній праці автори чомусь уникають визначень і понятійного апарату гербівництва. Значна кількість наведеного матеріалу стосується геральдики Російської імперії. На превеликий жаль, залишилися поза її увагою суттєві набутки української геральдики як самобутнього і надзвичайно цікавого явища. Навіть при описі державних гербів часу національних революцій чи періоду революційних змагань у тексті не знайшлося місця для хоча б

побіжного опису історії створення Державного герба України. (с.86–87). Годі шукати інформацію і про спробу українського уряду в екзилі створити Великий державний герб України. Розділ третій не має окремого підрозділу про міську геральдику України 60–80-х років. Саме в цей час в Україні розроблено і затверджено понад 150 гербів міст, окремі з яких повторювали елементи старих гербів. Понад 30 міст послуговувалися незатвердженими елементами. Тож цей період активного герботворення, що, на наш погляд, заслуговує на увагу як цікаве явище у вітчизняній геральдиці і має досить представницьку низку відповідних документів та публікацій у пресі¹⁵, викладено на двох сторінках (с.94–95) у контексті союзного герботворення. Не пощастило і сучасному етапу герботворення. Та попри недоліки, книга І.Калмакана та М.Ємельянова заслуговує на схвалення як посібник для студентів, що мав метою ознайомити їх, хоча б побіжно, саме з основами геральдики як науки. 96 кольорових ілюстрацій до книги – це те, без чого геральдика була б мертвою. Автори додали у прикнижковій бібліографії перелік праць, які мають зацікавити читача.

Наступною за часом була праця названих авторів «История герба Одессы: прошлое и настоящее. 1798–1995 гг.». Саме тут (можливо, врахувавши зауваження колег), автори почали виклад з дефініції «герб», перелічивши визначення відомих учених і висловили свою думку. Далі в ретроспективній послідовності для читачів подано матеріал, що вводить їх у світ міської геральдики Одеси (почала формуватися наприкінці XVIII ст.) Цікавим є той факт, що в передмові до видання президент одеської обласної общини греків «Возрождение», яка спонсорувала вихід книжки як дарунок мешканцям міста, Завіцанос Перікліс написав прекрасні слова про символіку. Всі п'ять розділів невеликої обсягом книги пройняті любов'ю до міста, яке науковці хочуть бачити у «повному озброєнні» атрибутів міської влади.

Третю публікацію – тематичний покажчик геральдичної літератури – його укладачі побудували досить оригінально: бібліографію викладено саме за тематичним принципом. Він передбачає, за їх задумом, подачу бібліографічних описів праць у III розділах – джерела, література, джерела та література іноземними мовами. Але у вступі укладачам варто було, на нашу думку, все ж сказати, що наведена бібліографія – то тільки досить вибіркова частка з того, що складає загальний обсяг літератури з теми «геральдика». Вже в першому розділі «Источники» зібрано не тільки збірники документів та матеріалів, як заявлено у підзаголовку, а здебільшого монографії, колективні праці, видання календарного типу, публікації в науковій пресі. Надто утруднюють користування бібліографією відсилки у різних розділах на авторів колективних праць, що стоять першими чи другими у переліку. Одна й та сама публікація продубльована

кілька разів. Це призвело до значної плутанини.

На наш погляд, найдоцільніше було б подати всю літературу за абеткою, виділивши окремо тільки джерела. Досить скромним виглядає підрозділ «Неопубликованные источники», оскільки в ряді місць – це назви авторських праць, рукописи яких невідомо де перебувають. Ми вже вказували, що українські дослідження з геральдики (зокрема Р.Климкевич – 20 статей, А.Гречило – 17 статей, Ю.Савчук – 10 статей, Ю.Джеджула – 10 статей тощо) взагалі до покажчика не потрапили, як залишився «за кадром» і «Знак» – вісник УГТ та кілька видань цього товариства тощо. Українська геральдика як наука відбита скромно. Не зайвим було б подати і статті з місцевої періодики 60–80-х років, що сьогодні слугує чи не єдиним джерелом про широкий, своєрідний процес міського герботворення, зі своєю ідеологічною специфікою, якої геральдиці не вдалося уникнути і в імперські часи. Не ввійшли до видання і статті М.Дмитрієнко та Ю.Савчука в «Урядовому кур'єрі», де порушені важливі питання міської геральдики сьогодення.

Однак, незважаючи на критичні зауваження, рецензовані праці – то свідчення професійного вболівання за справу, титанічні зусилля видати щось за рахунок спонсорів, а головне – то голос патріотів-істориків, які прагнуть у нелегкі часи донести до студентської молоді, численної армії любителів геральдики ті знання, що стануть їм у нагоді. Сподіваємося, що невдовзі Верховна Рада України затвердить Великий державний Герб, а влада на місцях – усі рівні Рад, – свої знаки гідності, достоїнства, честі, свідчення самоврядності їх громад.

¹ Винклер П.П. Гербы городов, губерний, областей и посадов Российской империи, внесенные в Полное собрание законов с 1649 по 1900 гг. – СПб., 1900. Репринт: 1990. – 46, XXIX, 222: илл.; *Його ж.* Русская геральдика: История и описание русских гербов, с изображением всех дворянских гербов, внесенных в Общий Гербовник Всероссийской империи. Вып.1–3. – СПб., 1892–1894; *Арсеньев Ю.В.* Российский гербовник: Календарь 1914 г. – М., 1914; Гербы губерний и областей Российской империи. – СПб., 1880. – 83 л.; *Лукомский В.К., Модзалевский В.Л.* Малороссийский гербовник. – СПб., 1914. – 213 с., LXVIII табл.: илл.; *Милорадович Г.* Гербы малороссийских дворянских фамилий. – Чернигов, 1892; *Общий Гербовник Дворянских родов Всероссийской империи, начатый в 1797 году.* Ч.1–X. – СПб., 1800–1840.

² *Климкевич Р.* Гербы міст Надсяння //Християнський голос. – 1962. – Ч.5/7; *Його ж.* Гербы міст Підляшшя // Укр. історик. – 1964. – Ч.4. – С.40–43; *Його ж.* Гербы міст Підляшшя та Полісся // Там само. – 1965. – Ч.1/2 (5/6). – С.62–67; Ч.3/4 (7/8). – С.60–65; *Його ж.* Гербы міст Полісся // Там само. – 1966. – Ч.3/4 (11/12); Гербы міст Помор'я // Там само. – 1967. – Ч.1/2 (13/14). – С.67–74; *Його ж.* Гербы міст Буковини // Там само. 1969. – Ч.1/3 (21/23). – С.67–74; *Його ж.* Гербы міст Правобережжя // Там само. – 1970. – Ч.1/3 (25/27). – С.140–143; *Його ж.* Гербы і печатки Кам'янця //ЗНТШ. – Нью-Йорк, 1965. –

Т.177. – С.259–265; також публікація про герби міст Запоріжжя, яку не вдалося розшукати.

³ *Голубуцький В.О.* Стан та завдання розробки спеціальних історичних дисциплін // Укр. іст. журн. – 1958. – №5.

⁴ *Крип'якевич І.П.* Стан і потреби розвитку допоміжних історичних дисциплін в УРСР // Там само. – 1959. – №3.

⁵ *Стрельський В.І.* Стан і завдання вивчення сфрагістики і геральдики // Там само. – 1959. – №4.

⁶ *Кондратов А.А.* Роль сфрагістики і геральдики в роботі архівістів // II республ. наук. конф. з архівознавства та ін. спец. іст. дисциплін. Матеріали. 2 секція. – К., 1965.

⁷ *Введенський А., Дяченко В., Стрельський В.* Допоміжні історичні дисципліни: Короткий курс. – К., 1963; Специальные исторические дисциплины: Учеб. пособие для студентов / В.О.Замлинский, М.Ф.Дмитриенко и др. – К., 1992.

⁸ *Каменцева Е.Н., Устюгов Н.В.* Русская сфрагістика и геральдика. – М., 1962 (2-е изд. 1974).

⁹ *Соболева Н.А.* Российская городская геральдика // Вопр. истор. – 1976. – №3; *Його ж.* Российская городская и областная геральдика XVIII–XIX вв. – М., 1981; *Його ж.* Становление института городского герба в России XVIII века // История СССР. – 1981. – №2; тощо.

¹⁰ *Румянцева В.В.* Эмблемы земель и гербы городов Левобережной Украины периода феодализма. – К., 1986; та ін.

¹¹ *Замлинський В., Дмитрієнко М.* Українська геральдика // Україна. – 1992. – №14; *Дмитрієнко М., Савчук Ю.К.* Короткий нарис міської геральдики Поділля. – К., 1995.

¹² *Гречило А.* Земельна геральдика // Пам'ятки України. – 1993. – №3; *Його ж.* Дослідження Антонієм Шнейдером геральдики міст Борщівщини // Літопис Борщівщини. – Борщів, 1995. – Вип.7; *Його ж.* Основні системи української муніципальної геральдики // П'ята наук. геральдична конф.: Зб. тез повід. та допов. – Львів, 1995. – С.19–22; *Його ж.* Відновлення міських гербів як символів місцевого самоврядування // Актуальні проблеми розвитку міст та міського самоврядування: історія та сучасність. Тези міжнар. наук.-практ. конф. – Рівне, 1993. – С.58–59; та ще 18 статей.

¹³ Исторические дисциплины: Краткий библиограф. справочник-указатель / Сост. М.Ф.Дмитриенко, И.Н.Войцеховская. – К., 1990.

¹⁴ Див.: *Арсеньев Ю.В.* Геральдика. – М., 1908. – С.33; *Соболева Н.А.* Вказ. праця. – С.3.

¹⁵ У відділі спецдисциплін Інституту історії України НАН України складено бібліографію з геральдики, в якій поряд з науковою літературою, статтями з наукових видань є розділ, котрий складають публікації в пресі та краєзнавчій літературі, що нараховує до 200 позицій зі статтями саме про герби міст України 60–80-х рр. Основна наукова література з геральдики має вийти друком десь наприкінці поточного року.

**Ярослава Іщенко,
аспірантка Інституту історії
України НАН України**

Захист дисертацій у Спеціалізованій вченій раді Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського

У березні 1998 р. в Спеціалізованій вченій раді НБУВ відбувся захист двох кандидатських дисертацій за спеціальністю 07.00.08 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство: Ірини Сергєєвої з теми «Історико-книгознавчий аналіз та археографічний опис єврейських декорованих рукописних пам'яток України XVIII–початку XX ст.» та Ольги Колосовської з теми «Дослідження та колекціонування стародрукованої книги в Галичині (кінець XVIII–перша половина XX ст.)».

І.Сергєєва дослідила історію збирання єврейських рукописів від другої пол. XIX ст. до сьогодення і на цій основі – реконструйовано історію походження бібліотечної колекції, виявлено маловідомий, але важливий для історії України матеріал, класифіковано та систематизовано ознаки й особливості, притаманні єврейському мистецтву оформлення книги, розроблено принципово нову систему археографічного опрацювання декорованих документів, яка дасть можливість надалі працювати з документами не тільки за традиційною бібліотечною чи архівною системою науково-довідкового та науково-пошукового апарату, а й за ознаками, властивими лише для декорованих пам'яток.

І.Сергєєвою було виділено для опрацювання понад 150 пам'яток, у тому числі пінкасім громад України XVIII–поч. XX ст. (записники єврейських товариств та общин), ктубот (традиційно складені й оздоблені рукописні шлюбні контракти), мізрахім (художні рукописні панно, що за традицією прикрашали східну стіну в єврейському домі або в синагозі та вказували напрям молитви до сходу).

Основа джерельної бази, на якій було виконане дисертаційне дослідження, – єврейські рукописні пінкасім, що зберігаються у фондах сектора сходознавства НБУВ, та документи, зібрані С.Ан-ським під час експедицій 1911–1914 рр. Головним чином документи репрезен-

тують рукописну спадщину Київщини, Волині й Поділля, де працювали експедиції.

Дисертантка створила систему уніфікованого опису документів, придатну для використання в комп'ютерних мережах, висвітлила історію збирацької діяльності в Україні та Росії, історіографію, особливості розвитку книгознавчих, кодикологічних та мистецтвознавчих досліджень художньо оздоблених рукописів у бібліотеках, музеях і архівах; провела книгознавчий та джерелознавчий аналіз складу збирання єврейських рукописів НБУВ й інших установ. На основі аналізу декорованих єврейських рукописів, книгознавчої класифікації складала уніфіковану систему опису оздоблень.

У дисертації вперше систематизовано й узагальнено дослідження з питань опису декорованих рукописних пам'яток, створених представниками різних національностей і релігійних конфесій; розглянуто історіографію питання археографічного та кодикологічного опису рукописних книг і документів, особливості історії та традиції декоративно-ужиткового мистецтва й оформлення єврейської книги; виявлено і проаналізовано з погляду книгознавчої науки рукописні пам'ятки єврейської книжно-рукописної спадщини XVIII – поч. XX ст., створені в Україні та поза її межами. 50 з них із колекційного фонду НБУВ уперше введено до наукового обігу.

Запропоновану археографо-книгознавчу методикую книгознавчого та археографічного опису декорованих єврейських рукописів можна використати для реєстрації документів, створення відповідних архівних і бібліотечних БД та інформаційних систем.

Дисертантка розкриває невідомі сторінки культурологічної діяльності визначних діячів єврейської культури – істориків, філологів, етнографів – і доводить, що єврейська книжно-рукописна діяльність була органічною складовою спільної багатонаціональної культури України XVIII – поч. XX ст., а створені в Україні декоровані єврейські рукописи й книжки становлять одну з найцінніших складових колекцій та збирань НБУВ.

Дисертація О.Колосовської присвячена проблемі бібліографічного та історико-книгознавчого вивчення стародруків із бібліотечних збирань Львова, формування колекції цінних кирилических видань у Галичині в кінці XVIII – першій пол. XX ст.

Колекції стародруків уперше розглянуто як джерела з української історії та культури, проведено системний аналіз історії збирацької діяльності, складу книжкового багатства Західної України, вивченого на базі маргіналії, історії книги, тісно пов'язаної з духовним розвитком краю.

Дисертанткою висвітлено важливу роль збирацької діяльності видатних українських учених та письменників, які колекціонували унікальні книжки й рукописи, окреслено два етапи в історіографії питання: перший – емпіричний; другий – зародження наукової дисципліни «книгознавство».

О.Колосовська встановила дослідників та напрями історико-книгознавчого дослідження кирилических колекцій, простежила розвиток бібліотечного опису стародруків; виявила ті історичні колекції, що на сьогодні зберігаються як окремі одиниці в бібліотечних і музейних фондах Галичини, а також ті, що ввійшли до складу пізніших збирань та не атрибутовуються як самостійні в сучасному бібліотечному обліку. Історична реконструкція складу цих колекцій і збирань дала змогу виявити найдавніші рідкісні видання, простежити їх долю в XIX–XX ст., охарактеризувати їх сучасний стан.

Джерельною базою дослідження послужили історико-культурні бібліотечні та музейні фонди Галичини, що зберігаються у львівських – Науковій бібліотеці ім. В.Стефаника, бібліотеці Держуніверситету ім.І.Франка, Національному та Історичному музеях, Державному архіві; бібліотеках: Національній та Публічній (Варшава), Варшавського університету, наукового закладу «Оссолінеум» (Вроцлав). Загальний обсяг досліджуваних примірників стародруків сягає близько 5 тис. од.

У дисертації висвітлено історію колекціонування та дослідження кирилических стародруків на прикладі десяти найвагоміших наукових, громадських, монастирських і приватних історичних збирань та колекцій як джерела історії й культури західноукраїнських земель у кінці XVIII – першій пол. XX ст. Простежено історію їх побутування (від формування до розпорошення). На підставі архівних і друкованих джерел XIX ст. реконструйовано їх сучасний стан. Висвітлено невідомі сторінки культурологічної діяльності визначних українських письменників, істориків, філологів, діячів церкви й культури в Галичині.

У бібліотечних збираннях означено періоду виокремлено кирилическу книгу, реконструйовано колекції стародруків, опрацьовано та досліджено конкретні примірники, складено переліки виявленої кирилиці основних галицьких збирань, вказано місце й бібліотечні шифри її сучасного зберігання; встановлено місце та співвідношення збирацької діяльності наукових, громадських, релігійних установ, на базі зібраних, проаналізованих та систематизованих маргінальних записів на кирилических стародруках прослідковано побутування і шляхи міграції книг, встановлено імена їх власників, історію надходження до збірок.

Апробацією дослідження стали складені каталоги й картотеки галицьких кирилических збірань, впроваджених у практику діяльності бібліотеки. Отримані дисертанткою результати уможливили кількісне та якісне відтворення галицьких колекцій кирилиці.

За принципом повноти друкарської продукції найвагомішими в Галичині визначено колекції А.Петрушкевича та Національного музею.

О.Колосовська залучає до наукового обігу невідомі й маловідомі кирилическі стародруки (понад 90 книжок).

Дисертація, в якій опрацьовано всі найвагоміші колекції та збірки, що виникли в Галичині у досліджуваній період, заповнює прогалину в історіографічному висвітленні питання вивчення стародруків. Залучений до наукового обігу матеріал у систематизованому викладі є важливим джерелом для культурологічних досліджень в Україні.

Анатолій Чекмарьов,
к. екон. наук,
учений секретар
Спеціалізованої
вченої ради НБУВ

До Всеукраїнського дня бібліотек

З нагоди цього свята в Чернігівському державному педагогічному університеті ім.Т.Шевченка вперше за багато років вузівська бібліотека влаштувала виставку раритетів з фонду рідкісної книги.

На ній були представлені унікальні друковані пам'ятки духовної культури XVIII – поч. XX ст. Понад 430 прим. книг з історії, філософії, педагогіки та психології, фізики й математики, хімії та біології, географії, етики, релігієзнавства, етнографії зайняли чільне місце в експозиції. Серед них – багатотомники «История человечества» Гельмольта і «Живописная Россия» (один з томів присвячено опису Чернігівської губ.); «Картины церковной жизни Черниговской епархии. Из IX-вековой истории» (1911), факсимільні видання «Остромирово Евангелие» та «Изборник Святослава 1073 года», дореволюційні видання Ф.Ніцше, І.Канта, Г.Ф.В.Гегеля, В.Вундта, В.Вільденбанда. Відділ психолого-педагогічної літератури виділявся великою кількістю наукових праць відомих дослідників Л.Виготського,

К.Ушинського, В.Вахтерова, М.Монтесорі, Д.Д'юї, У.Джеймса та багатьох ін. Окрасою виставки стало повне видання Енциклопедического словаря Брокгауза и Ефрона 1901 р.

Ці безцінні скарби збиралися протягом десятиліть. Велику допомогу в поповненні фонду рідкісної книги надали свого часу бібліотека Московського державного університету ім.М.В.Ломоносова, історичні бібліотеки Москви та Києва, Педагогічна ім.К.Ушинського. Чернігівський обласний історичний архів передав літературу з природничих наук. Фонд збагачувався і за рахунок пожертв. Так, університетська бібліотека успадкувала приватні зібрання доцентів Чернігівського педінституту І.П.Львова та В.М.Петрова, окремих громадян, які в роки війни зберігали книги, а потім повернули їх бібліотеці. Серед них – література з книжкових фондів Чернігівської учительської семінарії: «Лекции по педагогической психологии» І.Григоревського, «Введение в изучение ребенка» Друммонда та ін. Наявність книг з бібліотеки саме цього навчального закладу доводить, що історія нашого університету набагато довша, ніж вважалося дотепер. Частина книжкового фонду було придбано в букіністичних магазинах та в приватних осіб.

Відвідувачі виставки високо оцінили просвітницьку роботу бібліотеки.

Проведення такої культурної акції є добрим підґрунтям для активізації навчально-виховного процесу у вузі, для творчої і наукової роботи викладачів, аспірантів, студентів.

О.Казновецька,
бібліограф
бібліотеки ЧДПУ ім.Т.Шевченка

Проблеми комплектування фондів бібліотек у сучасних умовах

Під такою назвою 27 травня 1998 р. в Центральній науковій бібліотеці Харківського університету відбувся семінар. Заступник директора ЦНБ з наукової роботи І.О.Гуменюк охарактеризувала сучасний етап розвитку бібліотек як надзвичайно важкий.

Завідувача науково-методичним відділом Н.М.Кучерява, аналізуючи формування фондів

вузівських бібліотек м.Харкова, відзначила різке зниження кількості нових надходжень, відсутність бюджетної передплати, повсюдне застаріння навчальної літератури.

Оптимістичнішими були виступи завідувачами ЦНБ А.О.Чуніховської та В.В.Донець, котрі на прикладі бібліотеки показали можливості пошуку нових форм діяльності: створення проєктів і одержання грантів від міжнародних благодійних фондів; пошук спонсорів; прямі контакти з видавництвами, та з посередницькими фірмами; одержання повнотекстових БД у Internet та ін.

Бібліотечні працівники подякували кафедрам університету, що безкоштовно передають у ЦНБ видання викладачів вузу та вчених.

Як відомо, чимало зусиль бібліотек щодо комплектування розбиваються об бюрократичні перепони з боку митних служб. Одержуючи в дар літературу з дальнього й ближнього зарубіжжя, книгозбірні мусять оплачувати не тільки митні послуги, а й за термін зберігання присланих бандеролей. Не оплачена вчасно благодійна допомога – уже за державний рахунок – відправляється назад доброчинникам. Проблеми з митницею існують і при міжнародному книгообміні.

Цікавою і пізнавальною для присутніх була розповідь завсектором ЦНБ Н.О.Тижненко, єдиної від бібліотек України учасниці Лейпцизького книжкового ярмарку в березні 1998 р.

Книжкові ярмарки є новою для українських бібліотек формою їх взаємодії з видавництвами. Безпосередні контакти вельми корисні для обох сторін: бібліотека може налагодити прямі контакти з книговидавцями, одержуючи літературу безпосередньо від них (без торгових «накручувань»), а видавець в особі бібліотеки одержує не тільки найширший вихід на будь-які читачькі категорії, а й весь комплекс книжкової реклами. Прикладом цього є досвід взаємодії ЦНБ ХДУ з видавничою групою «РА» та фірмою «Каравела», організатором і упорядником щорічних міжнародних книжкових ярмарків, котрі ось уже шосте проводяться в Харкові.

Взаємний інтерес видавництва й ЦНБ став основою спонсорської діяльності «Каравели»: з 1996 р. бібліотека одержала в дар 880 прим. навчально-методичної і художньої літератури. Тому почесним гостем семінару став завідувач служби маркетингу видавничої групи «РА-Каравела» М.Є.Топоринський.

Ірина Гуменюк,
заступник директора ЦНБ ХДУ
з наукової роботи

Співпраця і взаємодія бібліотекарів та письменників

Був час, коли про таку співпрацю не можна було й мріяти. Бібліотеки отримували мало не все, що виходило з-під пера письменника, і ніхто не питав його, цікавитиметься читач даним твором, чи заляже він, як макулатура, на бібліотечний тираж до чергового списання. Письменника-автора більше цікавила співпраця з бібліотекою, і то на стадії збирання тиражу.

Та ба, система книгорозповсюдження розпалася, письменники, як і бібліотекарі, лишилися сам на сам зі своїми проблемами. Перші не знають, як видатись, як дійти до читача, другі – де взяти кошти на придбання нових книжок, як і де знайти новинки, коли кошти з'явилися. Бо хоч і мало видається українських книжок, але все-таки виходять, – і не тільки в давніх друкарських центрах Києві та Львові, а й у Рівному, Тернополі, Черкасах, Луцьку, Сумах, Кам'янці-Подільському, Коломиї... І коли все те зібрати, вийдуть солідні стоси.

І знову ж: а хто їх збирає, хто інформує читачий загал про нові регіональні видання? Це один бік проблеми. Другий – а чи все те, що виходить у регіонах, варте уваги широкого загалу? Не секрет, що сьогодні на видавничому коні той, у кого гроші завелись. І скільки непотрібу з'являється друком під маркою «власним коштом». Як розібратись у цих видавничих джерелах – природні вони чи штучні? От і борсається бібліотекар, як може – щось прочитав сам, про щось почув від друзів чи по телебаченню. А письменник, зі свого боку, після важких видавничих випробувань не знає, куди податися зі своєю книгою.

Це лише один напрям співпраці і взаємодії. А скільки їх може виявитися в процесі тривалого дружнього спілкування? Як розвивається сьогодні українська проза, чому згасає інтерес до історичної тематики, які перспективи біографічного жанру? Що чекає завтра на поезію та поетів? Елітарність чи масовість? Як виховувати смак до слова, любов до книги? І багато-багато іншого.

Тож і вирішено було разом з Київською міською публічною бібліотекою ім.Лесі Українки започаткувати при Будинку письменників України постійно діючий Клуб бібліотекарів. І знаменно, що день його відкриття збігся з днем, коли з'явився Указ Президента України «Про встановлення Всеукраїнського дня бібліотек».

Зала Будинку письменників була заповнена щертв. Хоч і не звикати київським бібліотекарям до взаємин з письменниками – вони часті гості в бібліотеках міста, ніколи й нікому не відмовляють, та зібратися всім разом у тій залі, в якій ще живе відлуння голосів Рильського й Тичини, Сосюри й Малишка, Гончара й Стельмаха, зійтися віч-на-віч з письменниками не як читач із творцем, а як колеги по праці, як співучасники літературного процесу, як співтворці духовної національної атури – це щось зовсім інше.

Заступник голови Спілки письменників України Володимир Дрозд докладно поінформував присутніх, чим живе сьогодні Спілка, в яких умовах працюють письменники, що вони пишуть, чим порадують читачів найближчим часом. І цікавився думкою присутніх – який список авторів (і їхніх творів) запропонували б присутні урядові для першочергового видання.

Начальнику управління соціально-культурних проблем Міністерства культури і мистецтв України Людмила Кононенко відповіла на низку запитань бібліотекарів – про політику Міністерства в бібліотечній галузі, про увагу до бібліотекарів, адже вони найменш захищені серед інших працівників. Виступили й представники видавництва – Тетяна Щегольська («Український письменник») та Андрій Гошуляк («Український центр духовного розвитку»), поінформували присутніх про нові видання та видавничі плани.

Учасники зустрічі мали змогу ознайомитися з останнім письменницьким доробком – виставкою книжок, що вийшли в Україні протягом 1996–1997 рр. і свідчать про нарощення культурного інформаційного шару.

Щодо бібліотекарів, то вони не були пасивними поглиначами інформації, сприймачами сигналів інтелектуальної еліти, навпаки, своєю активною участю в роботі Клубу довели, що саме вони і є тим інтелектуальним середовищем, в якому створюються нові формування, де підтримують і розвивають національні традиції, триває боротьба з інтелектуальним засміченням культури. Це засвідчили численні запитання бібліотекарів до промовців та виступи директорів бібліотек – ім.Лесі Українки (Людмила Ковальчук) і для дітей ім.Т.Шевченка (Надія Безручко).

Вирішили одностайно – Клубу бібліотекарів Києва бути! І хай не прийшов на його відкриття запрошений задалегідь начальник головного

управління культури міста Києва О.Биструшкін, престиж Клубу від цього не постраждає.

За дорученням учасників зборів Людмила Ковальчук, Надія Безручко та директор Будинку письменників України Леонід Кореневич часом мають сформувати програму діяльності Клубу з тим, щоб ця робота сприяла підвищенню рівня духовності бібліотечних працівників, а бібліотекарі погодилися подати свої пропозиції до державної програми книгодрукування. Одне слово, знайомство відбулося, інтереси збіглися, шлях до співпраці та взаємодії відкрито.

*Леонід Кореневич,
директор Будинку письменників
України*

Нові видання з архівістики

Вийшов друком підручник «Архівознавство», що є результатом творчої співпраці фахівців Українського державного науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства (УДНДІ АСД), Головного архівного управління при Кабінеті Міністрів України, Київського національного університету ім.Тараса Шевченка, Інституту української археографії та джерелознавства ім.М.С.Грушевського НАН України, Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського.

Авторський колектив: Я.Калакура (керівник), Г.Боряк, Л.Дубровіна, К.Климова, В.Ляхоцький, І.Матяш, К.Новохатський, Г.Панакін, Р.Піріг, К.Селіверстова, З.Сендик, А.Шурубур, М.Щербак.

Від першого українського підручника В.Романовського «Нариси з архівознавства. Історія архівної справи на Україні та принципи порядкування в архівах» минуло сімдесят років. Отже, нині побачив світ перший за незалежності України підручник з архівознавства, де висвітлено основні віхи історії архівної справи в Україні, подано принципи формування Національного архівного фонду й збереження архівних документів, напрями автоматизації архівних технологій, питання управління архівною справою, організації науково-дослідної та методичної діяльності архівів тощо.

А видання термінологічного словника «Архівістика» в Україні здійснено вперше.

На високому професійному рівні його підготували працівники ГАУ та УДНДІ АСД (К.Новохатський, керівник авторського колективу, К.Селіверстова, С.Кулешов, І.Матяш, З.Сендик, Н.Слончак, О.Тодор, Н.Христова, В.Шандру, А.Шурубур), представники Академії вищої школи – Я.Калакура та Н.Гончарова, спеціалісти з Інституту української мови НАН України.

Термінологічний словник охоплює близько 850 базових архівних термінів, що називають об'єкти та процеси архівної діяльності, зокрема, види архівних установ, засоби забезпечення збереженості архівних документів тощо.

Восени 1998 р. в університеті відбулася презентація цих видань, яку організували й провели кафедра архівознавства і спеціальних галузей історичної науки вузу, Головархів, Спілка архівістів, УДНДІАСД, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського. Був також представлений і довідник «Джерелознавство історії України», підготовлений кафедрою спільно з Інститутом української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського. Презентацію відкрив завкафедрою архівознавства та спеціальних історичних дисциплін, академік Академії вищої школи України Я.Калакура. Він наголосив, що нові навчальні посібники сприятимуть опануванню підростаючими поколіннями українських архівістів сучасної методології архівознавства.

Чл.-кор. НАН України, директор Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського П.Сохань відзначив вагомий внесок представлених видань у розвиток архівознавства та теоретичного джерелознавства.

Про велику роль національних посібників для архівознавства як самостійної науки, що вивчає історію, теорію і практику архівної справи, її правові й економічні засади, архівний менеджмент та інформаційні системи, принципи формування й користування архівними фондами йшлося у виступі начальника ГАУ Р.Пирого.

Заступник директора УДНДІ АСД І.Матяш підкреслила, що підручник продовжує започатковані в 20–30-ті роки традиції національної архівознавчої думки, враховує тенденції розвитку зарубіжного архівознавства.

Від авторського колективу термінологічного словника виступив його керівник, заввідділом ГАУ К.Новохатський, який розповів присутнім про проблеми, котрі доводилося розв'язувати в ході підготовки видання.

Викладач кафедри архівознавства Київського державного університету культури і мис-

тецтв К.Климова підкреслила, що підручник і термінологічний словник викличуть інтерес у фахівців, які до останнього часу послуговувалися російськими розробками, і що нові видання – лише перший крок на шляху створення низки навчально-методичних посібників для студентів – майбутніх працівників архівних установ.

На презентації виступили також заступник директора Центрального державного архіву громадських об'єднань О.В.Гранкіна, студентка IV курсу історичного факультету університету В.Кошляк.

*Наталія Христова,
ст.н.с. УДНДІ АСД*

Бібліотечна психологічна служба при Національній бібліотеці України імені В.І.Вернадського

Запровадження при НБУВ вищезазначеної служби здійснюється з метою:

- здійснення заходів зі створення сприятливих психологічних умов функціонування Бібліотеки по запобіганню виникненню негативних явищ психологічного змісту для поліпшення загальної якості діяльності установи та активності й віддачі бібліотекарів і читачів;

- психологічної консультації бібліотекарів та користувачів Бібліотеки на їх бажання і в разі необхідності;

- психологічної підтримки бібліотекаря та користувача Бібліотеки в особистісному та професійному полі (зняття різної гами стресів, усунення негативних емоцій різного характеру, що знижують працездатність співробітника установи та читача тощо);

- набуття психологічних знань працівниками Бібліотеки;

- наукових та психологічних досліджень, спрямованих на поліпшення роботи книгозбірні, культури взаємостосунків, що, в кінцевому підсумку, сприятиме поліпшенню здоров'я нації.

Головне завдання Бібліотечної психологічної служби (БПС) – психологічне забезпечення нормальної діяльності Бібліотеки, зокрема її головної функції – обслуговування читачів.

Для координації зусиль та напрацювань психологічних служб бібліотек України, узагаль-

нення досвіду та обміну ним при НБУВ планується створити об'єднання бібліотечних психологів України (розробляється статут товариства).

З першого номера 1999 р. журнал «Бібліотечний вісник» даватиме спеціальну сторінку порад і заміток БПС НБУВ. Отже, консулює Ярослава Олегівна Хіміч.

Листи на її ім'я просимо надсилати на адресу журналу.

*Ярослава Хіміч,
к.і.н., м.н.с. НБУВ*

КАЛЕНДАР ПАМ'ЯТНИХ ДАТ НА 1999 р.

Антоненко-Давидович (Давидов) Борис Дмитрович (1899-1984), укр. письменник

Антоніч Богдан-Ігор (1909-1937), укр. поет

Антонович Володимир Боніфатійович (1834-1908), укр. історик

Антонович-Мельник Катерина (1859-1942), укр. археолог, історик

Апанович Олена Михайлівна (нар. 1919), укр. історик, письменниця

Асаф'єв Борис Володимирович (1884-1949), рос. композитор

Атен (Hatin) Ежен (Луї) (1809-1893), франц. бібліограф, історик періодичної преси

Ахматова Анна Андріївна (Горенко) (1889-1966), рос. поетеса

Бажан Микола Платонович (1904-1983), укр. поет

Балика Дмитро Андрійович (1894-1971), укр. бібліотекознавець та бібліограф

Бандера Степан (1909-1959), укр. політ. діяч

Бартенєв Петро Іванович (1829-1912), рос. історик, видавець, бібліограф

Бердяєв Микола Олександрович (1874-1948), рос. філософ

Берлінський Максим Федорович (1764-1848), укр. археолог, історик

Бернардський Євстафій Юхимович (1819-1889), рос. ілюстратор

Бернс (Burns) Роберт (1759-1796), шотл. поет

Бестермен (Besterman) Теодор Натаніел (1904-1976), англ. бібліограф

Билинський Костянтин Іакінфович (1894-1960), рос. книгознавець

Біднов Василь Олексійович (1874-1935), укр. історик

Білецький Олександр Іванович (1884-1961), укр. літературознавець

Бобинін Віктор Вікторович (1849-1919), рос. бібліограф, видавець, редактор

Боднарський Богдан Степанович (1874-1968), рос. бібліограф

Брайль Брай (Braille) Луї (1809-1852), франц. тифлопедагог

Брейткопф (Breitkopf) Йоганн Готліб Іммануїл (1719-1794), нім. книговидавець, книгознавець

Брюллов Карл Павлович (1799-1852), рос. художник

Булгаков Микола Петрович (нар. 1929), укр. учений (гідрогеологія)

Веласкес (Родрігес де Сільва Веласкес) (1599-1660), ісп. живописець
Вишня Остап (Губенко) (1889-1956), укр. письменник

Візір Анатолій Дмитрович (нар. 1929), укр. учений (клінічна медицина)

Вінер (Wiener) Норберт (1894-1964), амер. учений (подав перший начерк кібернетики)

Вовчок Марко (Вілінська) (1834-1907), укр. письменниця

Волошин Августин (1874-1946), укр. гром.-політ. діяч

Вотчал Євген Пилипович (1864-1937), укр. фізіолог рослин

Галаган Григорій Павлович (1819-1888), укр. гром. діяч, меценат

Галілей (Galilei) Галілео (1564-1642), італ. фізик

Гете (Goethe) Йоганн-Вольфганг (1749-1832), нім. поет

Глеба Юрій Юрійович (нар. 1949), укр. біолог

Глінка Михайло Іванович (1804-1857), рос. композитор

Гнедич Микола Іванович (1784-1833), рос. поет

Гоголь Микола Васильович (1809-1852), рос. письменник

Головацький Яків Федорович (1814-1888), укр. історик літератури

Гордієнко Кость (1899-?), укр. письменник

Грабовський Павло Арсенович (1864-1902), укр. поет

Гродзінський Дмитро Михайлович (нар. 1929), укр. радіобіолог

Гузь Олександр Миколайович (нар. 1929), укр. учений

Гутенберг (Gutenberg) Йоганн (нар. між 1394-99 або в 1406-1468), нім. винахідник європ. способу книгодрукування

Гюйгенс (Гейгенс, Huygens) Христіан (1629-1695), нідерл. фізик, математик, астроном

Данилевський Григорій Петрович (1829-1890), укр. і рос. письменник

Дега (Degas) Ілер Жермен Едгар (1834-1917), франц. живописець, графік

Дейнека Олександр Олександрович (1899-1969), рос. живописець і графік
Дзевєрін Ігор Олександрович (нар. 1929), укр. учений

Довженко Олександр Петрович (1894-1956), укр. режисер, актор, письменник

Дорошенко Володимир (1879-), укр. бібліограф, літературознавець

Дорошкевич Олександр (1889-1946), укр. літературознавець, педагог

Драй-Хмара Михайло (1889-1939), укр. поет, літературознавець

Думитрашко Костянтин Данилович (1814-1886), укр. письменник, бібліотекар

Дурдуківський Володимир Федорович (1874-1938), укр. педагог, літературознавець

Ейнштейн (Einstein) Альберт (1879-1955), амер. фізик

Ейхенвальд Олександр Олександрович (1864-1944), укр. учений

Еліот (Eliot) Джордж (1819-1880), англ. письменник

Загребельний Павло Архипович (нар. 1924), укр. письменник

Зеленський Віктор Федотович (нар. 1929), укр. учений (радіаційне матеріалознавство)

Зелінський (Zielinski) Тадей (1859-1944), польськ. філолог та історик

Зібер Микола (1844-1888), укр. економіст

Іжакевич Іван Сидорович (1864-1962), укр. живописець

Калинович Іван Титович (1884-1927), укр. бібліограф, видавець, політ. діяч

Капіца Петро Леонідович (1894-1984), рос. фізик

Кисельов Микола Петрович (1884-1965), рос. книгознавець

Кірхгоф (Kirchhoff) Густав Роберт (1824-1887), нім. фізик

Ковжун Павло (1869-1939), укр. живописець, графік

Козачинський Михайло (1699-1755), укр. культ.-просвітн. діяч, письменник, педагог

Коллінз (Collins) Вільям Уїлкі (1824-1899), англ. письменник

Кольцов Олексій Васильович (1809-1842), рос. поет

- Комаров Михайло Федорович (1844-1913), укр. бібліограф, етнограф, громад. діяч
- Корж Олексій Олександрович (нар. 1924), укр. учений (травматологія та ортопедія)
- Королів-Старий Василь (1879-1941), укр. письменник, видавець
- Косинка Григорій Михайлович (1899-1934), укр. письменник
- Костюк Платон Григорович (нар. 1924), укр. учений (фізіологія людини і тварин)
- Котляревський Іван Петрович (1769-1838), укр. письменник
- Копобинський Михайло Михайлович (1864-1913), укр. письменник
- Крилов Іван Андрійович (1769-1844), рос. байкар, письменник
- Крупницький Борис Дмитрович (1894-1956), укр. історик
- Куліш Пантелеймон Олександрович (1819-1897), укр. письменник, історик, етнограф
- Кунцевич Всеволод Михайлович (нар. 1929), укр. учений (системи керування)
- Купер (Cooper) Джеймс Фенімор (1789-1851), амер. письменник
- Курас Іван Федорович (нар. 1939), укр. історик, політолог
- Курінний Петро Петрович (1894-1972), укр. історик, археолог, етнограф
- Лазаревський Олександр Матвійович (1834-1902), укр. історик та бібліограф
- Лафонтен (La Fontaine) Анрі (1854-1943), фундатор (спільно з П.Отле) і директор Міжнар. бібліографічного ін-ту (МБІ) в Брюсселі
- Лашіє Вітіс (1924-1966), латв. письменник
- Левитський (Левинський) Володимир Фавстович (1854-1939), укр. економіст
- Леонов Леонід Максимович (1899-), рос. письменник
- Лермонтов Михайло Юрійович (1814-1841), рос. поет
- Лисяк-Рудницький Іван Павлович (1919-1984), укр. учений
- Лісовський Микола Михайлович (1854-1920), рос. бібліограф, книгознавець, редактор журналу «Российская библиография»
- Лукомський Георгій Крескентійович (1854-1928), укр. мистецтвознавець і архітектор
- Любченко Аркадій (1899-1945), укр. письменник
- Людкевич Станіслав Пилипович (1879-1979), укр. композитор
- Лясковський Василь Григорович (1859-1928), укр. історик
- Лятошинський Борис Миколайович (1895-1968), укр. композитор
- Мазепа Іван Степанович (1644-1708), гетьман Лівобережної України
- Мазепа Ісаак (1884-1952), укр. учений, громад. і політ. діяч
- Макиавеллі Нікколо (1469-1527), італ. мислитель, письменник
- Максимович Михайло Андрійович (1804-1873), укр. історик, фітолог, етнограф, бібліограф
- Мала Любов Трохимівна (нар. 1919), укр. учений (терапія)
- Малеїн Олександр Іустинович (1869-1938), рос. фітолог, бібліограф, книгознавець
- Марковський Леонід Миколайович (нар. 1939), укр. хімік
- Манкова Марія Василівна (1909-), рос. бібліограф, книгознавець
- Межелайтіс Едуардас Беніамінович (1919-), лит. поет
- Мельєр Августа Володимирівна (1869-1935), рос. бібліограф, книгознавець
- Менделєєв Дмитро Іванович (1834-1907), рос. хімік
- Мильников Олександр Сергійович (нар. 1929), рос. книгознавець
- Мирний Павле (1849-1920), укр. письменник
- Мінковський (Minkowski) Герман (1864-1909), нім. математик і фізик
- Молдазевський Борис Львович (1874-1928), укр. історик, архівіст
- Монтеск'є (Montesquien) Шарль Луї (1689-1755), франц. філософ-просвітитель, письменник
- Монюшко (Moniuszko) Станіслав (1819-1872), польськ. композитор
- Моссаковський Володимир Іванович (нар. 1919), укр. учений (механіка, машинобудування)
- Найдич Юрій Володимирович (нар. 1929), укр. учений (матеріалознавство)
- Наровчатов Сергій Сергійович (1919-1981), рос. поет
- Неру Джавахарлал (1889-1964), інд. політ. і держ. діяч
- Новиков Микола Іванович (1744-1818), рос. книговидавець, письменник
- Новицький Іван (1844-1890), укр. історик та етнограф
- Оглоблін Олександр (1899-1992), укр. історик
- Окуджала Булат Шалвович (1924-1998), рос. поет
- Олеша Юрій Карлович (1899-1960), рос. письменник
- Оппенгеймер (Oppenheimer) Роберт (1904-1967), амер. фізик
- Оффенбах (Offenbach) Жак (1819-1880), франц. композитор
- Павленков Флорентій Федорович (1839-1900), рос. книговидавець
- Павличко Дмитро Васильович (нар. 1929 р.), укр. поет
- Павлов Іван Петрович (1849-1936), рос. фізіолог
- Падатка Іван Іванович (1894-1938), укр. живописець
- Падатка Лев Васильович (1859-1922), укр. історик
- Петлюра Симон (1879-1926), укр. держ., політ. діяч, публіцист
- Петрарка (Petrarca) Франческо (1304-1374), італ. поет і вчений
- Петров Віктор Платонович (1894-1969), укр. археолог, літературознавець, етнограф, письменник
- Писаржевський Лев Володимирович (1874-1938), укр. учений-хімік
- Платонов Андрій Платонович (1899-1951), рос. поет
- Плетенський Євсей Михайлович (бл. 1554-1624), укр. церковн., культ., громад. діяч
- Погребенник Федір Петрович (нар. 1929), укр. літературознавець, письменник
- Полетика Григорій Андрійович (1724-1784), укр. політ., культ. діяч, письменник
- Полєнов Василь Дмитрович (1844-1927), рос. живописець
- Полікарпов Геннадій Григорович (нар. 1929), укр. радіобіолог
- Половська-Василенко Наталія Дмитрівна (1884-1973), укр. історик
- Половський Яків Петрович (1819-1898), рос. поет
- Половський Симеон (Петровський-Ситнікович Самійло Омелянович) (1629-1680), білор. і рос. громад. і церковн. діяч, письменник, педагог
- Полов Дем'ян Володимирович (1899-1990), укр. лікар-гомеопат
- Прінк Омелтин Йосипович (нар. 1919), укр. історик, сходознавець
- Прічард (Pritchard) Катаріна Сусанна (1854-1969), австр. письменниця
- Прудон (Proudhon) П'єр Жозеф (1809-1865), франц. соціолог
- Птуха Михайло Васильович (1884-1961), укр. учений-економіст, демограф
- Пуанкаре (Poincaré) Жюль Анрі (1854-1912), франц. математик

- Пушкін Олександр Сергійович (1799-1837), рос. поет
 Пчілка Олена (Косач Ольга Петрівна) (1849-1930), укр. письменниця
- Рабле (Rabelais) Франсуа (бл.1491-1553), франц. письменник
 Расін (Racine) Жан (1639-1699), франц. драматург
 Ревуцький Левко Миколайович (1889-1977), укр. композитор
 Рембо (Rimbaud) Жан Нікола Артюр (1854-1891), франц. поет
 Рєшн Ілля Юхимович (1844-1930), рос. живописець
 Рєрїх Микола Костянтинович (1874-1947), рос. живописець, археолог
 Римський-Корсаков Микола Андрійович (1844-1908), рос. композитор
 Рєвїнський Дмитро Олександрович (1824-1895), рос. мистецтвознавець
 Рєрвах (Rohrbach) Павль (1869-1956), укр. теолог, історик, публіцист
 Рудницький Микола Іванович (1889-1975), укр. письменник
- Самійленко Володимир (1864-1925), укр. поет
 Свідницький Анатолій Патрикійович (1834-1871), укр. письменник, громад. діяч, фольклорист
 Сєдляр Василь Фєофанович (1889-1938), укр. художник
 Сєзанн (Cezanne) Поль (1839-1906), франц. живописець
 Сєйфулліна Лїдія Миколаївна (1889-1954), рос. письменниця
 Сєліванов Іван Михайлович (нар. 1924), укр. графік
 Сєлінджер (Salinger) Джєром Дєйвід (нар. 1919), амер. письменник
 Сєльїнський Ілля (Карл) Львович (1899-1968), рос. поет
 Сєргєєв Володимир Григорович (нар. 1914), укр. учений (автоматичне управління)
 Сєченєв Іван Михайлович (1829-1905), рос. природодослідник
 Сємїнський Костянтин Костянтинович (1879-1932), укр. учений
 Сїкорський Ігор Іванович (1889-1972), укр. авіаконструктор
 Сїкорський Микола Михайлович (1919-1996), рос. книгознавець, редактор, головний редактор «Книга. Исследования и материалы»
 Сїмонї Павло Костянтинович (1859-1939), рос. книгознавець та бібліограф
 Сїрано де Бєржєрак (Cyrano de Bergerac) Савїньєн (1619-1655), франц. письменник
 Сїчинський Володимир Юхимович (1894-1962), укр. мистецтвознавець
 Сїчїнський (Сїчинський) Юхим (1859-1937), укр. історик, археолог
 Сєороход Валєнтин Володимирович (нар. 1934), укр. математик
 Сємаль-Сєоцький Сєпан Йосипович (1859-1939), укр. філолог
 Сєомєв Костянтин Андрійович (1869-1939), рос. живописець і графік
 Сєрезневський Сєвєолод Ізмаїлович (1869-1936), фахівець у галузі рукописної книги
 Сєтєшєнко Ярослав Іванович (1904-1939), укр. бібліограф
 Сєтрїндбєрг (Strindberg) Юхан Август (1849-1912), швед. письменник
 Сєтрутїнський Вїлен Мїтрофанович (нар. 1929), укр. фізик
 Сєтрухманчук Якїв (1884-1937), укр. графік
 Сєумцов Микола Федорович (1854-1922), укр. етнограф, фольклорист, літературознавець, бібліоман
- Тарасєнков Анатолїй Кузьмич (1909-1956), рос. бібліограф
 Тєрновий Костянтин Сєргійович (нар. 1924), укр. патофізіолог
 Тїнянов Юрїй Миколайович (1894-1943), рос. письменник
 Тєболка (Tobolka) Зденєк Вацлав (1874-1951), чєськ. історик та політ. діяч, книгознавець
 Тєйнбї (Toynbee) Арнольд Джозєф (1899-1975), англ. історик
 Трєшїнський Дмитро (1749-1829), рос. держ. діяч і меценат укр. культури
 Тулуз-Лєотрек (Toulouse-Lautrec) Анрі Марї Райман (1864-1901), франц. живописець
- Ушакєв Микола (1899-1973), рос. поет
- Фєдькович Юрїй Адальбєртович (1834-1888), укр. письменник
 Фєйєрбах (Feuerbach) Людвїг Андреас (1804-1872), нїм. філософ
 Фємїн Олександр Васильович (1869-1935), укр. ботанік
 Фєнтанє (Fontane) Тєодор (1819-1898), нїм. письменник
 Фєрстїус (Vorstius) Йєрїс (1894-1964), нїм. книгознавець, бібліограф, бібліотєкознавець
 Фрєнс (France) Анатоль (1844-1924), франц. письменник
 Фрєолькїс Володимир Вєнїамїнович (нар.1924), укр. фізіолог
 Фуко (Foucault) Жан Бєрнар Лєон (1819-1868), франц. фізик
- Хайдєггєр (Гайдєггєр; Heidegger) Н.артїн (1889-1976), нїм. філософ
- Хємїнгуєй (Hemingway) Ернєст Мїллер (1899-1961), амер. письменник
- Чєаадєєв Пєтро Якович (1794-1856), рос. філософ
 Чєрємшїна Марко (Сєманюк Іван) (1874-1927), укр. письменник
 Чєртков Олександр Дмитрович (1789-1858), рос. історик, археолог, бібліограф
 Чїжєвський Дмитро Іванович (1894-1977), укр. філософ, славіст
 Чубїнський Павло Платонович (1839-1884), укр. етнограф, фольклорист
 Чупрїнка Грїгорїй (1879-1921), укр. поет
- Шєхмєтов Олексїй Олександрович (1864-1920), рос. філолог
 Шєвчєнко Тарєс Грїгорович (1814-1861), укр. поет та живописець
 Шєвчук Валєрїй Олександрович (нар.1939), укр. письменник, філолог
 Шїллєр (Schiller) Йєганн Крїстоф Фрїдрїх (1759-1805), нїм. поет, драматург
 Шмєльгаузєн Іван Іванович (1884-1963), укр. біолог
 Шмєльгаузєн Іван Федорович (1849-1894), укр. ботанік
 Шовгєнїв Іван (1874-1943), укр. учений, батько Олєни Тєлїгї
 Шовкунєнко Олексїй Олександрович (1884-1974), укр. художник
 Шєлом-Алєйхєм (1859-1916), євр. письменник
 Шпєк Анатолїй Пєтрович (нар. 1949), укр. учений (матеріалознавство)
 Штєраус (Straus) Рїхард (1864-1949), нїм. композитор
 Шульгїн Олександр Якович (1889-1960), укр. історик, політ. і держ. діяч
 Шухєвич Володимир (1849-1915), укр. етнограф
- Щєрбак Микола Пєтрович (нар. 1924), укр. геохїмїк
- Явєрський Мєтвїй Іванович (1884-1937), укр. історик
 Ясїнський Мїхайло (1889-1967), бібліограф, історик, книгознавець

Прєпам'ятні дати

- Авдїкович Орєст Львович (1873-1919), укр. письменник
 Андрусов Микола Іванович (1861-1924), укр. учений

- Багрій Олександр Васильович** (1891-1949), укр. літературознавець та бібліограф
- Бантиш-Каменський Микола Миколайович** (1737-1814), укр. та рос. історик
- Баратинський Євген Абрамович** (1800-1844), рос. поет
- Башкирцева Марія Костянтинівна** (1860-1884), укр. малярка
- Бедекер (Baedeker) Карл** (1801-1859), нім. видавець та книгопродавець
- Берліоз (Berlioz) Гектор (Ектор Луї)** (1803-1869), франц. композитор
- Берков Павло Наумович** (1896-1969), рос. бібліограф, історик книги
- Бичков Панас Федорович** (1818-1899), рос. археограф та бібліограф
- Бичков Іван Панасович** (1858-1944), рос. археограф та бібліограф
- Бігмор (Bigmore) Едуард Клементс** (1838-1899), англ. бібліограф
- Богданов Павло Михайлович** (1871-1919), рос. бібліотекознавець та бібліограф, редактор журналу «Бібліотекар»
- Бойчук Михайло Львович** (1882-1939), укр. живописець
- Боровиковський Левко Іванович** (1806-1889), укр. поет
- Борщак Ілько Костянтинівич** (1892-1959), укр. історик
- Брюсов Валерій Якович** (1873-1924), рос. письменник
- Будуен де Куртене** (1845-1929), польськ. мовознавець
- Булгаков Сергій Миколайович** (1871-1944), рос. філософ
- Валле (Vallee) Леон Олександр** (1850-1919), франц. бібліотекар, бібліограф
- Вернадський Іван Васильович** (1821-1884), рос. економіст
- Ге Микола Миколайович** (1831-1894), укр. живописець
- Грушевський Михайло Сергійович** (1866-1934), укр. історик, гром. діяч
- Гуменна Докія** (1904-), укр. письменниця
- Данилевський Василь Якович** (1852-1939), укр. фізіолог
- Даргомижський Олександр Сергійович** (1813-1869), рос. композитор
- Джозефсон (Josepson) Аксел Густав Саломон** (1860-1944), амер. бібліограф, бібліотекар
- Довнар-Запольський Митрофан Вікторович** (1867-1937), укр. історик, етнограф
- Дом'є (Daupier) Оноре Вікторович** (1808-1879), франц. графік, живописець
- Дрогобич (Дрогобицький) Юрій** (1450?-1494), перший доктор медицини в Україні
- Елліот (Elliot) Ебенезер** (1781-1849), англ. поет
- Ернст Федір Людвігович** (1891-1949), укр. історик мистецтва
- Живни, Живний (Zivny) Ладислав Ян** (1872-1949), чеськ. книгознавець, бібліограф
- Житецький Гнат Павлович** (1866-1929), укр. історик, літературознавець
- Журба Галина** (1888-1979), укр. поетеса
- Забіла Віктор Миколайович** (1808-1869), укр. поет
- Заболотний Данило Кирилович** (1866-1929), укр. мікробіолог
- Зьорнова Антоніна Сергіївна** (1883-1964), рос. книгознавець
- Ковжун Павло Максимович** (1896-1939), укр. живописець-графік
- Корнель (Cornelle) П'єр** (1606-1624), франц. драматург
- Костер (Coster) Лауренс Янсзон** (бл. 1405-1484), голланд. винахідник книгодрукування
- Коцюбинська Наталія** (1890-1939), укр. мистецтвознавець, етнограф
- Кошиць Олександр Антонович** (1875-1944), укр. композитор і диригент
- Крушельницький Іван Антонович** (1905-1954), укр. письменник, музикознавець
- Крушельницький Антін** (1878-1935), укр. письменник
- Кубійович Володимир** (1900-1985), укр. історик
- Лавуазьє (Lavoisier) Антон Лоран** (1743-1794), франц. хімік
- Лашкевич Олександр** (1842-1889), історик, гром. діяч, редактор-видавець «Киевской старины»
- Липа Юрій** (1900-1944), письменник і публіцист
- Лотоцький Олександр** (1870-1939), укр. учений, гром. і політ. діяч
- Максвелл (Maxwell) Джеймс Клерк** (1831-1879), англ. фізик
- Маркович Яків Михайлович** (1776-1804), укр. історик
- Меженко (Іванов-Меженко) Юрій Олексійович** (1892-1969), укр. бібліо-
- текознавець, бібліограф, муз. та літ. критик
- Межов Володимир Ізмаїлович** (1830-1894), рос. бібліограф
- Михайличенко Гнат** (1892-1919), укр. письменник
- Михальчук Кость** (1840-1914), укр. мовознавець
- Мікеланджело Буонарроті** (1475-1564), італ. живописець, скульптор
- Міхновський Микола** (1873-1924), гром. і політ. діяч, публіцист
- Могиланський Михайло** (1873-1944), укр. літературознавець, письменник
- Моцарт (Mozart) Франц Ксавер Вольфганг** (1791-1844), австр. композитор
- Мурашко Олександр** (1875-1919), укр. живописець
- Науменко Володимир** (1852-1919), укр. гром. і політ. діяч, педагог, літературознавець, етнограф
- Новиков-Прибой Олексій Силович** (1877-1944), рос. письменник
- Новицький Олексій Петрович** (1862-1934), укр. історик мистецтва
- Огоновський Омелян Михайлович** (1833-1894), укр. мово- й літературознавець, письменник, гром. діяч
- Олесь Олександр (Олександр Іванович Кандиба)** (1878-1944), укр. поет
- Ольга** (бл. 890-969), велика княгиня київська
- Ольденбург Сергій Федорович** (1863-1934), рос. та укр. сходознавець
- Ольжич (Кандиба) Олег** (1907-1944), укр. поет, археолог, політ. діяч
- Омельченко Федір Захарович** (1865-1924), укр. патоморфолог та мікробіолог
- Орлов Олександр Якович** (1880-1954), укр. учений
- Острозький Костянтин** (1526-1608), князь, воевода київський
- Отле (Otlet) Поль** (1868-1944), бельг. бібліограф та книгознавець, організатор, спільно з Лафонтеном, Міжнар. бібліогр. ін-ту в Брюсселі
- Пастернак Ярослав** (1892-1935), укр. письменник
- Пеньо (Reignot) Етьєнн Габріель** (1767-1849), франц. книгознавець, бібліограф, бібліотекар
- Петефі (Petöfi) Шандор** (1823-1849), угор. поет
- Петрицький Анатолій Галактіонович** (1895-1964), укр. маляр, графік
- Піксанов Микола Кир'якович** (1878-1969), рос. бібліограф, літературознавець
- Потебня Андрій Олександрович** (1870-1919), укр. ботанік

Приймаченко Марія (1909), укр. художниця
 Пришвін Михайло Михайлович (1873-1954), рос. письменник
 Прістлі (Priestley) Джозеф (1733-1804), англ. філософ, хімік
 Пуччіні (Puccini) Джакомо (1858-1924), італ. композитор
 Растреллі (Rastrelli) Бартоломео Карло (1675-1744), рос. скульптор
 Рембрандт Гарменс ван Рейн (Rembrandt Harmensz van Rejn) (1606-1669), голланд. живописець
 Ренуар П'єр Огюст (1841-1919), франц. живописець
 Рильський Максим Тадейович (1895-1964), укр. поет
 Роллан (Polland) Ромен (1866-1949), франц. письменник

Салтиков-Щедрін Михайло Євграфович (1826-1889), рос. письменник
 Самокиш (Самокиша) Микола Семенович (1860-1944), укр. художник, графік
 Сент-Екзюпері (Saint-Exupery) Антуан де (1900-1944), франц. письменник
 Симонов Костянтин (Кирило) Михайлович (1915-1979), рос. поет і письменник
 Ситін Іван Дмитрович (1851-1934), рос. видавець, просвітитель
 Сімович Василь Іванович (1880-1944), укр. мовознавець
 Сірополко Степан Онисимович (1872-1959), укр. педагог, бібліолог
 Сковорода Григорій Савич (1722-1794), укр. філософ, поет
 Смаль-Стоцький Роман (1893-1969), укр. мовознавець
 Смотрицький Мелетій (1578-1634), укр. церковн., політ. діяч, письменник, філолог
 Соловйов Сергій Михайлович (1820-1879), рос. історик
 Срезневський Борис Ізмайлович (1857-1934), укр. метеоролог

Тейяр де Шарден (Teilhard de Chardin) П'єр (1884-1955), франц. учений
 Тихомиров Михайло Миколайович (1893-1965), рос. історик
 Туган-Барановський Михайло Іванович (1865-1919), рос. та укр. економіст, історик
 Тулуб Зінаїда Павлівна (1890-1964), укр. письменниця
 Туптало (Димитрій Ростовський) (1651-1709), укр. учений і письменник, церковн. діяч

Ундольський Вукол Михайлович (1815-1864), рос. бібліограф
 Ушинський Костянтин Дмитрович (1823 чи 1824-1870), рос. та укр. педагог

Фіхте (Fichte) Йоганн Готліб (1762-1814), нім. філософ

Хавкіна Любов Борисівна (1871-1949), рос. бібліограф, бібліотекознавець
 Хвойка Вікентій (1850-1914), укр. археолог

Холл (Hall) Гренвілл Стенлі (1846-1924), амер. психолог

Чикаленко Євген (1861-1929), укр. видавець

Чехов Антон Павлович (1860-1904), рос. письменник

Шеллінг (Schelling) Фрідріх Вільгельм Йозеф (1755-1854), нім. філософ

Шеньє (Chenier) Андре Марі (1762-1794), франц. поет

Шептицький Андрей (1865-1944), укр. церковн., культ., гром. діяч, меценат, митрополит, бібліоман

Шолохов Михайло Олександрович (1905-1984), рос. письменник

Шопен (Chopin) Фрідерик Френцішек (1810-1849), польськ. композитор

Юркевич Памфіл Данилович (1826-1874), укр. бібліограф

Ярослав Мудрий (978-1054), держ. діяч, київ. князь

988-989 - запровадження християнства

1144 - Галицьке Євангеліє

1199 - заснування Галицько-Волинського князівства

1364 - засновано університет у Кракові

1519-1540 - діяльність слов'янської друкарні Божидара Вуковича (Венеція)

1569 - Люблінська унія

1619 - вийшло «Учительное Євангеліє», граматика М.Смотрицького

1804 - відкриття першого комерційного училища та гімназії (Одеса)

1819 - В.Лукашевич організував Малоросійське таємне товариство (Полтава)

1829 - фундація міської публічної бібліотеки (Одеса)

1834 - заснування Київського університету

1859-1876 - видання газети «Київський телеграф»

1865 - «Нива», укр. літ.-наук. журн.

1869 - «Библиограф» (Петербург)

1874 - видання «Кобзаря» Т.Шевченка рос. мовою (Петербург)

1879 - створення в Україні першого математичного товариства (Харків)

1885 - «Нива», укр. літ.-худ. журн. (Одеса)

1889 - засновано видавництво Брокгауза та Ефрона

1894 - в Чернігові засновано видавництво Б.Д.Грінченка

1899 - засновано Російське бібліологічне товариство

1899 - засновано міський музей старожитностей і мистецтв (Київ)

1909 - початок видання журналу «Українська хата»

1914 - перший переліт, здійснений П.Нестеровим, Київ - Одеса

1914 - створення Союзу визволення України (Д.Донцов, М.Меленівський, О.Скоропис-Йолтуховський - ініціативна група)

1914 - створення українського видавництва «Новий світ»

1914 - указ графа Бобринського про заборону розповсюдження української літератури в Галичині

1919, 22 січня - проголошення акту возз'єднання УНР і ЗУНР в єдину соборну Україну

1919, серпень, липень - початок випуску грошових знаків УНР

1929 - організовано бібліотеку ім.С.Петлюри в Парижі

1934 - розстріл 27 українських письменників і культурних діячів більшовиками в Києві

1959 - підписано до друку перший том збірника «Книга. Исследования и материалы».

1959 - побачила світ праця Ю.Лавриненка «Розстріляне відродження»

Склала *Н.Солонська*,
 к.і.н., зав. науково-видавничим відділом НБУВ

Людмила Іванівна Гальчук

Пішла з життя завідувача відділом Державного музею книги і друкарства України Людмила Іванівна Гальчук, яка все своє життя ревно служила КНИЗІ.

Л.І.Гальчук (17.IV.1935 - 29.VII.1998) була за фахом істориком, а за покликанням, - ще й педагогом, дослідником та популяризатором знань, книгознавцем, справжнім музейним співробітником. Майже чверть віку працювала вона в Музеї книги, де проявилися найкращі риси її як науковця і людини. Всіх, хто знав Людмилу Іванівну, вражала її дивовижна працювистість, сумлінність, принциповість, чуйність і привітність у ставленні до оточуючих.

Спеціалізуючись на дослідженні книги 20-30-х років нинішнього століття, вона вміла глибоко вникати в суть питань, аналізувати науковий фактаж, часто дуже складний і суперечливий, робити логічно аргументовані й доцільні висновки. Її публікації в пресі, підготовлені наукові матеріали, що зберігаються в музеї, сотні прочитаних лекцій і проведених екскурсій свідчать про багату ерудицію, гаряче бажання поділитися знаннями з усіма, особливо з молоддю.

Багато зусиль докладала Людмила Іванівна до створення тематичних виставок, присвячених історії

видавництва та мистецтву книги 20-х років. Постійно спілкувалася з власниками книжкових колекцій, дбала про поповнення музейних фондів, наукове їх опрацювання.

У нашому журналі Л.І.Гальчук опублікувала сім матеріалів: «Українська преса» Івана Тиктора (1994, №5/6); Перша виставка українських друків у Празі (1995, №5); До історії видавництва «Слово» (1996, №1); З музейної колекції [про художника-графіка М.В.Алексеева] (1996, №2); Павло Ковжун (1997, №1); Український громадський видавничий фонд у Празі (1998, №1). Підготовлені нею повідомлення невеликі за обсягом, проте дуже інформативні і завжди ретельно зібрані та перевірені. Розкриваючи маловідомі чи призабуті сторінки вітчизняної книжкової справи, вона викладає свої спостереження дуже стримано, однак крізь неупереджені рядки інформації неухильно проривається безмежна любов дослідниці до Книги.

Добра пам'ять про прекрасну Людину - Людмилу Іванівну Гальчук - завжди житиме в серцях тих, хто її знав.

Надзвичайний і Повноважний Посол Литовської Республіки в Україні Вітаутас Плечкайтіс, перший секретар Посольства Регімантас Яблонкас, перший секретар Посольства Полінаріс Чіжаускас перед відкриттям виставки.

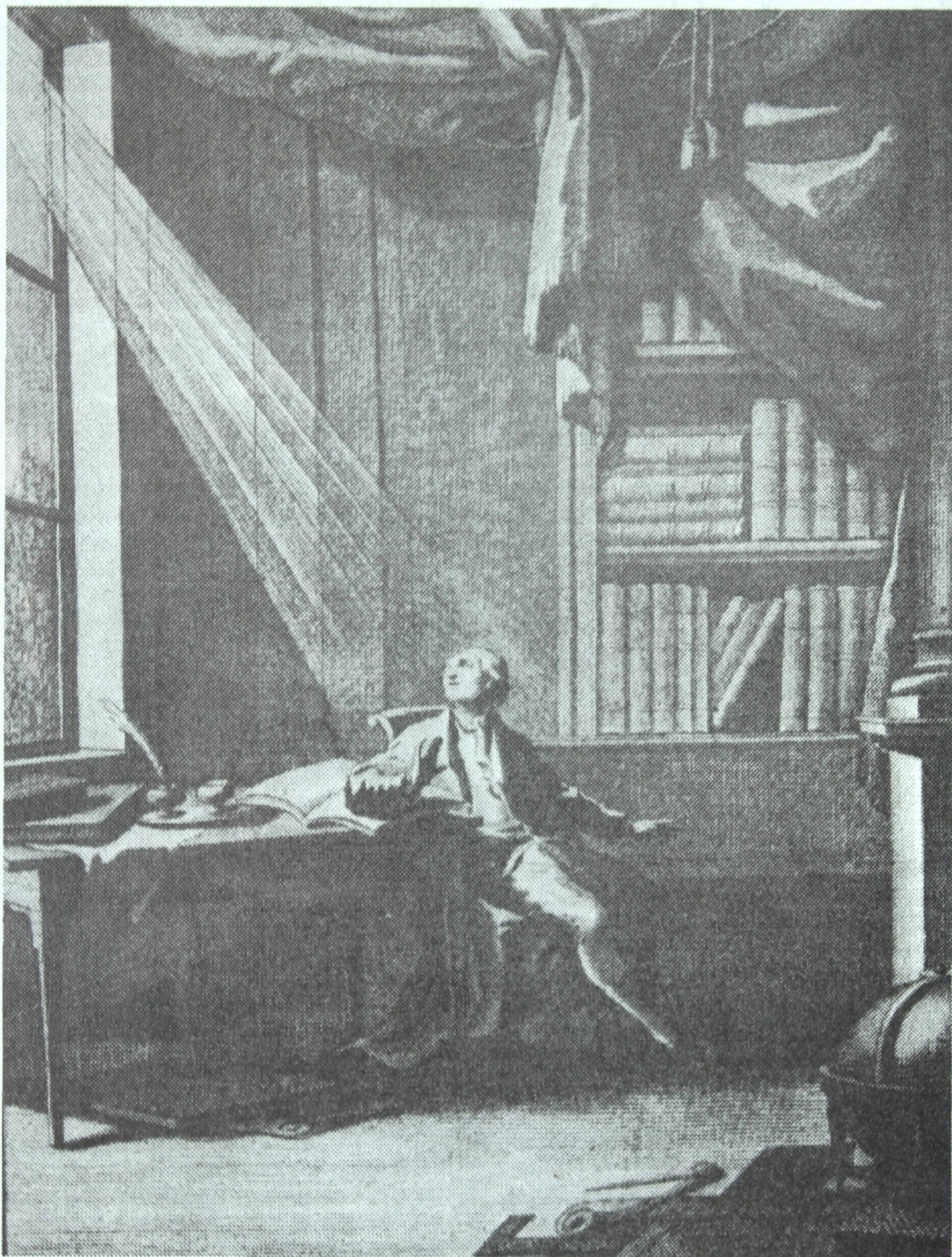
У Національній бібліотеці України імені В.І.Вернадського пройшли цікаві виставки: книг і документів «Литва - Батьківщина наша. 1918-1998 рр.», фотоматеріалів «Відродження Литви. 1988-1998 рр.». Ця подія віддзеркалює розвиток і подальше зміцнення культурних зв'язків між національними бібліотеками України й Литви і приурочена до 80-ліття проголошення та 10-ї річниці відновлення незалежності Литовської держави. Матеріали для експозиції було надано Національною бібліотекою Литви імені М.Мажвідаса. Ювілейна акція відбувалася за сприяння Посольства Литовської Республіки в Україні.

Представлені книги й документи відбивають шлях боротьби за незалежність Литовської держави, внутрішню політику й міжнародні відносини. Окраса колекції - література з питань мистецтва, архітектури, народної творчості, краєзнавства, природознавства, а також платівки з творами литовських композиторів, читців, акторів, співаків.

137 робіт видатних фотографів-документалістів відбивають головні політичні, суспільні й культурні події останнього десятиріччя в житті Литви. Це - «співоча революція», відроджені пам'ятники, народні свята, події, характерні для незалежної держави - вільні демократичні вибори до інституцій влади, найважливіші зустрічі й візити керівників уряду до інших держав, моменти підписання міжнародних угод, участь Литви в міжнародних організаціях.

Надзвичайний і Повноважний Посол Литовської Республіки в Україні Вітаутас Плечкайтіс з дружиною, Генеральний директор НБУВ, академік НАН України Олексій Онищенко, перший секретар Посольства Полінаріс Чіжаускас, завсектором публікацій ООН НБУВ Альфонсас Пестраускас, заввідділом Національної бібліотеки Литви ім. Мартінаса Мажвідаса Сандра Кулшенс з представницями київського Товариства литовської культури ім. Майроніса.

Фронтиспис твору «Зрелище природи и художества» (1774-1779 рр., Відень)